

T.C
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

FRANZ KAFKA’NIN ÖYKÜLERİNDE
BİREY VE TOPLUM İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Canan KARADENİZ

Danışman
Doç. Dr. Abdullah D URAKOĞLU

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Canan KARADENİZ'e ait "Franz Kafka'nın Öykülerinde Birey ve Toplum İlişkisi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir.

12.07.2019

Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Zühal GÜLER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Ziya DUMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, “**Franz Kafka’nın Öykülerinde Birey ve Toplum İlişkisi**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Canan KARADENİZ

12.07.2019

ÖN SÖZ

Bu çalışma ile sosyolojinin temelini oluşturan birey ve toplum konusuna değişik bakış açıları kazandırmak ve bundan sonra yapılacak olan ilgili çalışmalara katkı sağlamak ve sosyolojinin bu konuya daha fazla değinmesini sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaçla eserleri hiçbir dönemde değer kaybetmeyen Franz Kafka'nın öyküleri incelenmiştir.

Çalışmamda, öncelikle benim için böyle bir konu seçen, lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca ve tezimin her aşamasında sabırla, hiçbir yardımını benden esirgemeyen, ümitsizliğe kapılıp “Hocam, çok zormuş ya” dediğim zamanlarda “Kolay olsaydı herkes yapardı” deyip beni her seferinde tekrar tekrar yüreklendiren ve daima bana yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU'na kalpten bir teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, tüm eğitim öğretim hayatım boyunca ve tez süresince maddi manevi hiçbir desteğini benden esirgemeyen babam Halim KARADENİZ'e, beni bugünlere getiren ve dualarını hiçbir zaman benden eksik etmeyen iyi kalpli meleğim annem Ayşe KARADENİZ'e, akademik bir yol çizmeme vesile olan, bana her zaman maddi ve manevi destek olan, canımın içi ağabeyim Murat KARADENİZ'e, motivasyonumu kaybettiğim her zaman bana destek olan küçüğüm, kıymetlim Merve KARADENİZ'e, hayatımın her anında olduğu gibi bu süreçte de beni yalnız bırakmayan diğer yarım Nuran GÖREN'e de sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

Canan KARADENİZ

12.07.2019

ÖZET

FRANZ KAFKA'NIN ÖYKÜLERİNDE BİREY VE TOPLUM İLİŞKİSİ

Canan KARADENİZ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU

Temmuz 2019, 93 + xi Sayfa

Bu çalışmada, sanayileşmenin hızlandığı bir dönemde kaleme aldığı edebi eserlerle imgeyi düşüncenin hizmetine sunan Franz Kafka (1883- 1924)'nın en çok ilgi uyandıran öyküleri, onun birey ve toplum ilişkileri üzerine olan düşünceleri açısından analiz edilmiştir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma konusu ve yöntem başlığı altında çalışmayla ilgili bilgi ve tekniklere yer verilmiştir. İkinci bölümde, Kafka'nın hayatı ve eserlerine yer verilmiştir. Bu bölümde öncelikle Kafka'nın, çalışmanın konusu olan öyküleri özetlenmiştir. Bunlar sırasıyla, 'Dönüşüm', 'Bir Köy Hekimi', 'Ceza Sömürgesi', 'Hüküm' ve 'Açlık Sanatçısı' öyküleridir. Bu bölümde ayrıca Kafka'nın roman, günlükler, mektuplar gibi diğer eserleri de özetlenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, özetine yer verilen öyküler, benlik ve sosyal kimlik açısından analiz edilmiştir. Dördüncü bölümde Kafka'nın öykülerinde çevrenin birey ve toplum üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Kafka'nın öyküleri, kapitalist düzenin birey ve topluma etkileri açısından analiz edilmiştir. Çalışmanın sonunda Kafka'nın öykülerinin ana sorununun, toplumsal yabancılaşma olduğu tespit edilmiştir. Sanayileşmenin sonucu modernite öncesi geleneksel toplum biçiminin ortadan kalkması yabancılaşmaya neden olmaktadır. Bu tür yabancılaşma en çok toplumsal ilişkileri etkilese de, bu da diğer yabancılaşma türleri gibi etkisini en çok bireyde göstermektedir. Bu nedenle çalışmanın sonunda, Kafka'nın

öykülerinin psikolojik açıdan da analiz edilmeye uygun olduğu tespit edilmiş ve bu bağlamda araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kafka, Öykü, Yabancılaşma, Birey, Toplum

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN INDIVIDUALS AND SOCIETY IN THE STORIES OF THE FRANZ KAFKA

Canan KARADENİZ

The Department of Sociology

Master of Thesis

Thesis Advisors: Assoc. Dr. Abdullah DURAKOĞLU

July 2019, 93 + xi Pages

In this study, the most interesting stories of Franz Kafka (1883-1924), who presented the image to the service of thought through the literary works he wrote in a period when the industrialization was accelerating, were analyzed in terms of his thoughts on individual and society relations. The study consists of four parts. In the first chapter, information and techniques related to working under the title of research and method are given. In the second chapter, Kafka's life and works are given. In this chapter, firstly the stories of Kafka, which are the subject of the study, are summarized. These stories are respectively , 'The Metamorphosis', 'A Village Doctor', 'Criminal Colony', 'Judgment' and 'A Hunger Artist'. This section also summarizes Kafka's other works such as novels, diaries and letters. In the third part of the study, the stories included in the summary were analyzed in terms of self and social identity. In the fourth chapter, the effects of environment on individual and society are examined in Kafka's stories. In the last part of the study, Kafka's stories were analyzed in terms of the effects of capitalist order on the individual and society. At the end of the study, it was determined that the main problem of Kafka's stories was social alienation. As a result of industrialization, the disappearance of the traditional social form before modernity causes alienation. Although this alienation affects social relations most, it shows its effect as the most alienation types in individuals. Therefore, at the end of the study,

Kafka's stories were found to be suitable for psychological analysis and suggestions were made to the researchers in this context.

Keywords: Kafka, Story, Alienation, Individual, Society

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. ARAŞTIRMA KONUSU VE YÖNTEMİ	3
1.1. Problem	3
1.2. Amaç ve Önem.....	4
1.3. Yöntem	4
1.4. Sınırlılık.....	5
II. BÖLÜM	
2. FRANZ KAFKA ’NIN HAYATI VE ESERLERİ	6
2.1. Franz Kafka’nın Hayatı	6
2.2. Eserleri	8
2.2.1. Öyküleri	8
2.2.1.1. Dönüşüm	8
2.2.1.2. Bir Köy Hekimi.....	9
2.2.1.3. Ceza Sömürgesi	10
2.2.1.4. Hüküm (Yargı).....	10
2.2.1.5. Açlık Sanatçısı	11
2.2.2. Romanları.....	11

2.2.1.1. Amerika.....	11
2.2.1.2. Dava	12
2.2.1.3. Şato	12
2.2.3. Günlük ve Defterler	12
2.2.3.1. Mavi Oktav Defterleri.....	12
2.2.4. Mektuplar	13
2.2.4.1. Ottla'ya ve Ailesine Mektuplar.....	12
2.2.4.2. Babaya Mektup	12
2.2.4.3. Felice'ye Mektuplar	13
2.2.4.4. Milena'ya Mektuplar.....	14

III. BÖLÜM

3.FRANZ KAFKA'NIN ÖYKÜLERİNDE BENLİK VE SOSYAL KİMLİK	15
3.1. 'Dönüşüm'de Benlik ve Sosyal Kimlik	16
3.2. 'Hüküm' de Benlik ve Sosyal Kimlik	23
3.3. Ceza Sömürgesinde Benlik ve Sosyal Kimlik.....	26
3.4. Bir Köy Hekimi'nde Benlik ve Sosyal Kimlik	28
3.5. Açlık Sanatçısı'nda Benlik ve Sosyal Kimlik	33

IV. BÖLÜM

4. FRANZ KAFKA'NIN ÖYKÜLERİNDE ÇEVRENİN BİREY VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	35
4.1. Dönüşüm'de Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri.....	36
4.1.1. Dönüşüm'de Ailenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri.....	38
4.2. Hüküm'de Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri	49
4.2.1. Hüküm'de Ailenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri	51
4.3. Ceza Sömürgesi'nde Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri.....	54
4.4. Açlık Sanatçısı'nda Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri.....	55
4.5. Bir Köy Hekimi'nde Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri.....	57

V. BÖLÜM

5. FRANZ KAFKA 'NIN ÖYKÜLERİNDE KAPİTALİST DÜZENİN BİREY VE TOPLUMA ETKİLERİ VE MODERN BİREYİN TOPLUM İÇİNDEKİ TRAJEDİSİ	60
5.1. Dönüşüm'de Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi	62
5.2. Ceza Sömürgesi'nde Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi	69
5.3. Hüküm'de Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi	73
5.4. Bir Köy Hekimi'nde Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi	75
5.5. Açlık Sanatçısı'nda Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi	78

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	82
KAYNAKLAR	82

GİRİŞ

İnsan toplumsal bir varlıktır ve bireyi toplumdan ayrı olarak ele almak mümkün değildir. Birey ve toplum sürekli bir etkileşim içindedir. Birey ve toplumu ilgilendiren her konu sosyolojinin ilgi alanına girmektedir. Bu çalışmada birey ve toplum konusuna çeşitli yönlerden, Franz Kafka'nın öyküleri üzerinden farklı bakış açılarıyla değinilmiştir.

Yabancılaşma kavramını ortaya atan ilk düşünür Hegel olmasına rağmen kavramı eserlerinde en çok işleyen Franz Kafka olduğunu söylemek yanlış olmaz. Franz Kafka birey ve toplum arasındaki ilişkinin kapitalizm ve bürokrasiden ötürü soğuk ve gerilimli olduğunu ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak da toplumsal yabancılaşmaya neden olduğunu düşünür.

Çalışmada günümüz modern toplumlarının bireysel ve toplumsal sorunlarından, sosyal hayat düzeninden, kurumsal mekanizmalardan, kapitalist sisteminden derin izler taşıdığı için ve yıllar geçmiş olsa da eserlerinin ilgi çekiciliği ve geçerliliğini koruduğu için Franz Kafka'nın öyküleri tercih edilmiştir. Aslında Franz Kafka'nın bütün eserleri birey ve toplum ilişkisi bakımından hem sosyolojik hem de psikolojik yönleriyle analiz edilmeye değer eserlerdir fakat çalışmanın daha dar kapsamlı ve anlaşılır olması açısından çalışmamız sadece Kafka'nın öyküleri ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın genel gidişatı alt problem durumu olarak ele aldığımız konular üzerinden eserlerin tek tek analiz edilmesiyle devam etmiştir.

Birinci bölümde çalışmanın amaç, yöntem, problem ve sınırlılıkları ele alınmış ve açıklanmıştır. İkinci bölümde Franz Kafka'nın hayatına ve araştırmaya kaynaklık eden eserleri ve diğer tüm eserlerinin özetlerine kısaca yer verilmiştir. Franz Kafka'nın neredeyse bütün eserleri, özellikle çalışmamızda yararlandığımız öyküleri, yazarın kendi hayatından izler taşımaktadır, bu nedenle eserlerin daha anlaşılabilir olması

açısından ikinci bölümle birlikte çalışmaya kaynaklık eden eserler ve yazar hakkında bir ön bilgiye sahip olunması amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümün ana başlığı olan Franz Kafka'nın öykülerinde benlik- sosyal kimlik ana başlığı altında sırasıyla çalışmaya kaynaklık eden eserler benlik ve sosyal kimlik bağlamında tek tek analiz edilerek çıkarımlarda bulunulmuştur. Yabancılaşma bir anlamda kişinin benliğinden uzaklaşması ve kopmasıdır bu da çoğunlukla bireyin toplumsal rolleri için büründüğü sosyal kimliklerinden kaynaklıdır, bu nedenle alt problem durumu olarak ilk olarak benlik ve sosyal kimliğe yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde Franz Kafka'nın öykülerinde çevrenin birey üzerindeki etkisi öyküler üzerinden yine sırasıyla analiz edilerek ele alınmıştır. Kişinin coğrafi koşullarından tutun da yaşadığı eve, çalıştığı işe, okuduğu okula kadar etrafındaki hayatına müdahil olan her şey onun çevresini oluşturur. Kuşkusuz ki çevre birey için çok önemli ve onun üzerinde çok etkilidir. Bu bölümde “Çevrenin Bireye Etkisi” ana başlığı altında alt problem durumu olarak “Dönüşüm” ve “Hüküm” eserine yansıyan aile kurumunun birey üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmaya kaynaklık eden diğer eserlerde doğrudan aileyle ilişkili durumlar görülmediği için bu eserler ailenin bireye etkisi çerçevesinde ayrıca analiz edilmemiştir.

Beşinci bölümde çalışmanın gidişatına uygun olarak yine öyküler üzerinden sırasıyla kapitalist sistemin birey ve toplum üzerindeki etkilerinden ve buna bağlı olarak modern bireyin modern zamanda toplum içindeki bunalımından bahsedilmiştir.

I. BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA KONUSU VE YÖNTEMİ

1.1. Problem

Sosyoloji, sanayi devrimi ve Fransız ihtilali sonucu Batı'nın yaşadığı ekonomik ve siyasi değişim/gelişmeler sonucu ortaya çıkan toplumsal sorunları (bilimsel olarak) incelemek, açıklamak ve çözüm bulmak iddiasında olan bir bilim dalıdır. (Adak 2009: 15). Özelde, toplumda farklı gruplardan gelen insanlar neden birçok bakımdan farklı değerlere sahiptirler? neden boşanmalar artıyor? neden intiharlar artıyor? gibi sorular, genelde ise din, ekonomi, hukuk, siyaset, aile, eğitim, göç, suç, savaş, gençlik sorunları, küreselleşme sosyolojinin ilgilendiği konulardan sadece bir kısmıdır. Genç bir bilim dalı olarak değerlendirilen sosyolojinin isim babası Auguste Comte'dur. Sosyoloji süregelen zaman içinde toplum bilimi olarak nitelendirilse de, birey ve toplum birbirinden hem tarihsel hem sistem hem de bütünlük olarak ayrılamaz. Dolayısıyla toplumu ilgilendiren her şey özünde bireyi de ilgilendirmektedir. Birey ve toplum birbirinden ayrı düşünülemez (Arslantürk, Amman 2009: 201). Birey ve toplum arasındaki ilişkiyi anlamak ve anlamlandırmak sosyal bilimler açısından büyük önem arz etmektedir. Bireyler toplumu oluşturan özler olarak düşünüldüğünde toplum da bireylerin bütününe işaret eden bir kavram olarak görülebilir bu nedenle toplum ve birey arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır (Satır, Bal 2018: 194, 199). Bu araştırmada birey ve toplum arasındaki ilişkilere, sorunlara, derin tahlillere eserlerinde sıklıkla yer veren Franz Kafka'nın öykülerine yansımış olan birey ve toplum ilişkileri incelenmiştir.

- Çalışmanın Franz Kafka'nın öykülerinde birey ve toplum ilişkisi nasıldır?

Alt problem durumu olarak şunlar ele alınmıştır;

- Franz Kafka'nın öykülerinde benlik-sosyal kimlik
- Franz Kafka'nın öykülerinde çevrenin birey ve toplum üzerindeki etkisi
- Franz Kafka'nın öykülerinde kapitalist düzenin birey ve topluma etkileri ve

modern bireyin toplum içindeki trajedisi

1.2. Amaç ve Önem

Bu çalışmada Franz Kafka'nın öykülerinde birey ve toplum ilişkisinde aile, çevre ve kapitalist düzenin ne denli etkili olduğu, sosyal kimlik oluşmasındaki önemi, modern bireyin toplumsal sorunları ele alınmıştır. Bu sorunlar içinde Franz Kafka'nın 'Dönüşüm', 'Hüküm', 'Bir Köy Hekimi', 'Ceza Sömürgesi', 'Açlık Sanatçısı' adlı eserleri incelenmiştir. Bugüne kadar Franz Kafka ile ilgili yapılmış çalışmalar, Kafka'nın birey ve toplum ilişkisi hakkındaki düşüncelerini bütünsel olarak ele almamıştır. Bu çalışmanın amacı Kafka'nın birey ve toplum ilişkisi hakkındaki düşüncelerini bütünsel olarak ele almaktır. Franz Kafka'nın yaşamış olduğu zamanda yayınlanan eserleri, ölümünden sonra yayınlanan diğer eserleri ve tamamlanmamış tüm çalışmaları ile kitap hâline getirilmiş mektuplarından oluşan kitapları bütün birincil kaynak eserler araştırmaya dolaylı olarak konu edilmiştir. Bunlarla birlikte ikincil kaynak olarak birçok makale ve kitaptan yararlanılmıştır.

1.3. Yöntem

Çalışmada literatür taramasına dayalı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda araştırmacının rolü araştırılan konuyu, derinlemesine inceleyerek bütünsel olarak ele alabilmek, diğer bir deyişle okuyucuya tüm resmi aktarabilmektir. Bu araştırma yönteminde araştırmacı okuyucuya bilgi aktarırken verileri ayıklayabilir, süzgeçten geçirebilir fakat bu bilgileri araştırmanın sonuna kadar özgün halleriyle muhafaza etmesi gerekir. Araştırmaya kaynaklık eden konu, kendi koşulları içinde var olduğu şekliyle açıklanmaya çalışılır. Herhangi bir şekilde değiştirme, ispatlama ya da

etkileme çabası gösterilmez. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılır (Punch 2016: 142, 183; Yıldırım, Şimşek 2005). Çalışmada araştırılması amaçlanan yazılı kaynaklar doküman incelemesi yoluyla analiz edilmiştir. Araştırmanın kapsadığı ‘Dönüşüm’, ‘Hüküm’, ‘Bir Köy Hekimi’, ‘Ceza Sömürgesi’, ‘Açlık Sanatçısı’ eserleri analiz edilirken sık sık alıntılara başvurulmuştur. Araştırmanın temel kaynağını bu beş eser oluşturmaktadır. Bunların yanında Ulusal Tez Merkezinin veri tabanından benzer konuları içeren tezler de taranmıştır. Özellikle araştırma konusuyla doğrudan alakalı olan Arş. Gör. Nuri Çiçek’in yüksek lisans tezi olan “Franz Kafka’nın Eserlerinde Yabancılaşma Problemi” isimli çalışmasına çeşitli yerlerde atıflarda bulunulmuştur.

1.4. Sınırlılık

Bu çalışma, yaşadığı dönemin en önemli yazarlarından olan ve öldükten sonra da kendisinden sonraki birçok yazarı etkileyen Franz Kafka’nın ‘Dönüşüm’, ‘Hüküm’, ‘Bir Köy Hekimi’, ‘Ceza Sömürgesi’, ‘Açlık Sanatçısı’ adlı eserleri ile sınırlandırılmıştır. Adı geçen eserlerdeki, birey, toplum, aile, çevre, benlik, sosyal kimlik, kapitalist düzen konuları çalışmanın temel sınırlılıkları arasında yer almaktadır. Ayrıca verilen konularda anlatılmak istenen örnekler ile daha da güçlendirmek için diğer eserlerinden de bir takım alıntılara yer verilmiş, konuyla alakalı çeşitli tez, makale, deneme gibi birçok kaynaktan yararlanılmıştır.

II. BÖLÜM

2. FRANZ KAFKA'NIN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Franz Kafka'nın Hayatı

Franz Kafka 3 Temmuz 1883'te, ticaretle uğraşan Hermann Kafka (1852-1931)'yla, kızlık soyadı Löwy olan Julie (1856-1934)'nin en büyük çocukları olarak yaşama gözlerini açar. Ailenin diğer çocukları doğumdan kısa bir süre sonra ölen Georg (1885-1887) ve Heinrich (1887-1888) ile Auschwitz toplama kampında katledilen Elli (1889), Vali (1890) ve Ottilia (1892)'dir.

Franz Kafka 1889'da Flesichmark'ta (Et Pazarı) Alman- Erkek İlkokuluna gider. 1893'te de Altstadt-Alman Lisesi'ne girer. Lisenin ilk yıllarında yazmaya başlar. 1901'de Prag Alman Üniversitesi'ne girer. Burada kimya ve hukuk derslerine devam eder, arada sanat tarihi derslerini de izler. Münih'e Germanistik eğitimi için gider ancak tekrar Prag'a dönerek hukuk eğitimini tamamlar. 1906'da Hukuk Doktorasını tamamlar ve 1907 Eylül'üne kadar sürecek stajına başlar (Robertson 2007: 10).

Kafka'nın kitabını Türkçe'ye çeviren Nuray Polat'a göre; babasının Kafka'nın hayatında bunaltıcı derecede baskın etkisi vardır. Alacağı eğitime kadar babası karar verir. Daha sonraları da otoriter babasının istediği gibi bir hayat sürer ve bu durum, öykülerinden de anlaşılacağı gibi birçok eserine de yansır. Görüldüğü gibi yazarın edebiyatının büyük ölçüde babasıyla olan ilişkileriyle şekillendiği bir gerçektir. Kafka'nın kötü bir çocukluk dönemi geçirdiği bilinir. Özellikle babasıyla hiç anlaşamadığı, babasının onun üzerinde sürekli baskı kurduğu söylenir. Annesi ise babasının değer yargılarını ve düşüncelerini kabullenmiştir. Kafka babasına daima

mesafeli yaklaşmış ve ona karşı içinde nefretten başka bir duygu beslememiştir (Kafka 2017: 2).

Franz Kafka hayatı boyunca bürokrasi ve otoriteye (özellikle babasının uyguladığı otoriteye) zorluklardan kaçtığı için karşı koyamaz fakat bu konulardaki düşüncelerini ve nefretini yazılarına yansıtır. Kafka'nın kendisine en yakın hissettiği ve sevdiği kardeşi Ottla idi. Çünkü otoritenin her türüsüne karşı olan tutum ve nefretleri yüzünden birbirlerine benziyorlardı. Bürokrasiden nefret etmesinin bir diğer sebebi de onun yazı yazmasını engellediği halde çalışmak zorunda olduğu sigorta şirketidir.

1902'de dostlukları ölümüne dek sürecek Max Brod (1884-1968)'la, yine bu yıllarda yakın arkadaş çevresini oluşturan Oskar Baum (1883-1941) ve Felix Weltsch (1884-1964)'le tanışır.1908 yılında, 1922 yılında emekli oluncaya dek çalışacağı Prag İşçi Kaza Sigorta kurumunda çalışmaya başlar. 1912 yılında Felice Bauer'le tanışır ve mektuplaşmaya başlar. Felice Bauer iki nişanlılık dönemini kapsayan ilişkileri büyük ölçüde mektuplar aracılığıyla devam eder (Kafka 2009: 577- 579).

Kitabın çevirmenine göre; Kafka'nın aşkları genelde mektuplaşmadan ve kendi içinde yaşadığı derin acılardan öteye geçemez. “Mektuplaştığı dört kadın arasında en ciddi ve önemli olanı Milena Jesenska'ydı. Milena'yla mektuplaşmaları önce bir arkadaşlık gibi başlar, daha sonra tutkulu bir aşka dönüşür. Fakat Milena evli olduğundan bu mutsuz ve imkansız aşk, Kafka'yı derin acılara sürükler. Mektuplaştıkları üç yıl boyunca sadece iki üç kez görüşebilirler ve bu görüşmeler Kafka'yı üzmekten başka bir işe yaramaz, yine de onun yaratıcılığını olumlu yönde etkilediği rahatlıkla söylenebilir”(Kafka 2015: 7).

Fischer'a göre Kafka'nın eserleri bazı kişilerce sadece küçük ayrıntıları görüp büyük haritayı algılamamış olmakla suçlanır; onların kaleminden Kafka; “dünyayı sarsan gök gürültülerine değil, duyulması olanaksız seslere” kulak vermiştir. Gök gürültüsünü duymazken bir saatin tiktaklarını algılar. Aslında Kafka'nın tiktaklarını duyduğu saat, sonradan ortaya çıkacağı gibi, bir saatli bombaydı. Yani küçük ayrıntılar, büyük yıkıma götüren en büyük bağlamın habercisiydi (Fischer 1998: 14). Franz

Kafka'nın yaşamı 1924 yılının Ağustos ayında tüberkülozla ilgili olduğu anlaşılan bir kanama geçirmesinin ardından sona erer (Robertson 2007: 10).

Çevirmene göre; “Albert Camus’un taş olmak istemesi gibi Kafka da kara saplanmış yararsız bir odun parçası olmak ister. Ona göre ne kadar küçük ve basit bir yaşamı olursa o kadar mutlu ve sorunsuz olacaktır. Çünkü bir insan olarak yaşamak ve doğru yolda ilerlemek hemen hemen imkansızdır. Şöyle gerekçelendirir bu durumu; ‘Doğru yol yerden bir karış yüksekte bulunan gergin bir ip gibidir. Fakat bu ip üstünde yürümek için değil de insanın ayağının tökezlenmesi için vardır ancak..’ (Kafka 2015: 3).

2.2. Eserleri

2.2.1. Öyküleri

2.2.1.1. Dönüşüm

Franz Kafka bu eserini 1912’de yazmış ancak 1915’lerde yayınlanmıştır. Dönüşüm Kafka hayattayken yayınlanan en önemli eseridir. Eser bir sabah uyandığında kendini böceğe dönüşmüş olarak bulan bir bireyi konu edinir. Eserin kahramanı Gregor Samsa, kâbuslarla dolu uykusundan uyanır ve artık dev bir böcektir. İlk başta durumun farkına varmaz hala uyanamadığını düşünür. Fakat yataktan kalkmak isteyince dönüştüğü yeni bedeni buna izin vermez ve gerçekte yüzleşmek zorunda kalır. Saate bakınca her gün işe gitmek için erkenden kalkıp bindiği treni kaçırdığını fark eder. Bu durum onu endişelendirir ve işe gitmek için yataktan kalkmaya uğraşır. Gregor’ un annesi oğlunun uyuya kalmış olduğunu düşünür ve onu uyandırmak için kapıyı çalmaya başlar. Gregor annesini oyalamak için uyandığını söyler. Artık böcek olduğu için sesi de değişmiştir, annesi onun hasta olduğunu düşünür. Gregor büyük uğraşlarla yatağından kalkar. Bu sırada Gregor işe gitmeyince firma yetkilisi eve gelir ve bu duruma çok kızar. Ona sorular sorar fakat Gregor sesi hayvan sesi gibi olduğu için konuşamamaktadır. Kapıyı güçlükle açar. Firma yetkilisi onu görünce korkudan telaşla

evden kaçar, annesi ise bayılmıştır. Babası onu sopa darbeleriyle odasına geri sokar. Gregor artık yeni bedenine yeni hayatına alışmak zorundadır. Bu süreçte onun en büyük destekçisi ve yardımcısı kız kardeşi Grete'dir. Grete odasını abisine uygun hale getirir ve ona kokuşmuş yiyecekler getirir. Babası bir gün Gregor'u elma bombardımanına tutar. Gregor, babasının vücudunda açtığı yaralardan dolayı artık yemek dahi yiyememektedir. Gregor'un eski haline döneceğinden umudunu kesen Grete bir işe girer. Kendi ekonomik bağımsızlığını kazanan Grete, Gregor'dan kurtulmayı ilk dile getiren aile bireyi olur. Fakat buna gerek kalmaz Gregor kendiliğinden ölür. Eser yabancılaşma ve kapitalist düzen üzerine önemli ipuçları vermektedir (Kafka 2018).

2.2.1.2. Bir Köy Hekimi

Franz Kafka'nın bu eseri 1918 yılında yayınlanır. Eser, uzak bir köyde bir hastasına yardıma gitmek zorunda olan hekimin arkasında bıraktığı ve zor durumda olan hizmetçisini düşünmesinin iç muhasebesini konu edinir. Hikayenin kahramanı doktorun, hasta yatan bir çocuğu muayene etmek için uzak bir köye gitmesi gerekmektedir; ancak, doktorun atları soğuktan ölmüş, komşularından da ödünç at alamamıştır. Birdenbire ahırda bir seyis belirir ve atlarını doktora verebileceğini söyler. Hemen atlarını at arabasına bağlayarak doktoru arabaya bindirir. Kendisi onunla at arabasına binmez ve doktorun hizmetçisi Rosa'yla birlikte kalacağını söyler. Doktor bunu kabul etmez ve endişeyle seyisin de kendisiyle beraber gelmesi gerektiğini söyler. Bu sırada seyis atlarına komut verir ve doktor ne olduğunu anlayamadan kendini hastanın evinde bulur. Rosa koşarak eve gider, tüm kapıları kilitleyip ışıkları söndürür. Doktor hasta çocuğu muayene eder ve önemli bir durum olmadığına kanaat getirir ve oradan ayrılmak ister. Fakat hasta çocuğun ailesi ikinci kez muayene etmesi için köy hekimine ısrar ederler.

Doktor ikinci muayenesinde çocukta derin bir yara olduğunu görür, çocuğun kurtulmasının mümkün olmadığını ailesine söyler. Hasta çocuğun ailesi, doktorun elbisesini çıkartır ve çocuğun bulunduğu hasta yatağına koyarlar. Doktor yalnız kaldığında ilk fırsatta, kıyafetlerini giymekle bile vakit kaybetmeden elbiselerini arabasının arkasına atar ve oradan uzaklaşır. Fakat atlar neredeyse bir kaplumbağa gibi

yavaş hareket etmektedir. Vazifesini yapmak için evinden ayrılan ve Rosa'yı seyise terk eden doktor, çaresiz olduğunu, evine bir daha ulaşamayacağını düşünmeye başlar. (Kafka 2017).

2.2.1.3. Ceza Sömürgesi

Franz Kafka'nın 1914 yılında yazdığı ancak 1919 yılında yayınlanan eseridir. Eser Birinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda yazılmıştır. Eser adı belli olmayan gizemli ıssız ve bunaltıcı bir sömürge adasında geçmektedir. Acımasız bir zeka ile kurgulanmış bir makinanın ve ceza sisteminin, masum ya da suçlu olup olmadığına bakılmaksızın, savunma hakkı tanınmaksızın mahkum edilmiş insanları bürokratik bir baskı ile ve doğal kabul edilen bir yaklaşımla cezalandırdığı bir idama, adaya gözlem yapması için gönderilen gezginin tanık olması konu edilir. "Hikâyede adı geçen hayali sömürge'nin eski komutanı (yöneticisi) çok büyük bir ceza infaz makinesi tasarlamıştır. Bu makinede, küçükten büyüğe işlenen bütün suçlara uygun düşen cezalar infaz edilmektedir. Yöneticilerden birine başkaldırdığı ve hakaret ettiği gerekçesiyle idam edilecek olan kişi, çarptırıldığı cezayı bilmediği gibi, cezaya çarptırıldığından bile habersizdir. Yargıç önüne çıkarılmamış, kendini savunma olanağını bulamamış olduğu için bir bakıma yargısız infazın kurbanı görünümündedir. Gerek sömürge'nin örgütlenme yapısı gerekse ceza infaz makinesi "öylesine mükemmel tasarlanmıştır ki yeni gelecek komutan (yönetici) -kafasında bin bir tasavvur bulursa dahi- bir şeyi değiştiremeyecek; hiç olmazsa yıllarca değiştiremeyecektir" (Keskin 2016: 258).

2.2.1.4. Hüküm (Yargı)

Franz Kafka'nın bu eseri 1912 yılında, bir gecede sadece sekiz saatte yazdığı bilinir. 'Hüküm' ile ilgili olarak 12 Eylül 1912 tarihinde yazdığı günlüğünde şu satırlara rastlıyoruz "Bu öyküyü, 22'yi 23'e bağlayan gece, akşamın onu ile sabahın altısı arasında bir solukta yazdım. Öykünün önümde gelişmesi, bir suda ilerler gibi ilerleyişim, hem korkunç bir çaba, hem de mutluluk. Bu gece sırtımda birkaç kez kendi ağırlığımı taşıdım. İnsan ancak böyle yazabilir, bedenini ve ruhunu bu denli bütünüyle adadığında..." (Fischer 1998: 16). Hikâyeye genç bir tüccarın babasıyla olan ilişkisini

konu edinir. Hikâyenin kahramanı Georg Bendemann, Rusya’da yaşayan eski bir çocukluk arkadaşına mektup yazar. Rusya’ya giden arkadaşının hem iş hem sosyal hayatı kendisinin aksine kötü gitmektedir. Georg’un babasıyla ilişkisi de gerilimlidir ve annesi öldükten sonra daha da kötüye gitmiştir. Georg arkadaşına yazdığı mektuptan babasını haberdar etmek için uzun süredir girmediği babasının odasına girer. Babası mektuba çok şaşırır ve hatta bunun hayali bir arkadaştan ibaret olduğunu ima eder. Georg yorgun ve hasta görünen babasını yatağına yatırıp üstünü iyice örtmek ister. Bu durum babasını çok kızdırır ve ona henüz ölü olmadığını ve kendisini alt edemeyeceğini haykırır, sonunda onu ölüme mahkum ederek, kesin hükmünü açıklar (Kafka 2017: 16-31). Bu eser ailenin kişi üzerindeki denetimini ve kişiyi ezen yönünü yargılamaktadır.

2.2.1.5. Açlık Sanatçısı

Yazar bu öyküsünde, bir kafeste günlerce aç kalarak kentin meydanında gösteri yapan bir adamı konu edinmiştir. Hikâyenin kahramanı açlık sanatçısı günlerce aç kalarak sanatını icra etmek zorundadır. Onun açlık sanatının günü menajeri tarafından kırk günle sınırlandırılmıştır. Sanatçının sanatı giderek önemini ve çekiciliğini kaybeder. Artık onun kafesine yalnızca sirkteki diğer hayvanların kafeslerine giden yoldan geçen misafirler ziyaret etmektedir. Halk tarafından umursanmayan açlık sanatçısı sonunda ölüme terk edilmiştir (Kafka 2015).

2.2.2. Romanları

2.2.1.1. Amerika

Franz Kafka’nın ölümünden sonra 1927 yılında yayınlanmıştır. Eser ailesi tarafından işlediği basit bir suç yüzünden Amerika’ya yollanan bir gencin yeni duruma adapte olma sürecini konu almaktadır. Hikâyenin kahramanı Kari Rosmann hizmetçi bir kızla münasebeti yüzünden New York’a gönderilir ve burada boyun eğmiş bağımlı bir hayat sürer. Kafka dönüşüm ve Hüküm eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de birey-toplum arasındaki çatışmayı aile kurumu çerçevesinde ele almıştır. Bu eser de bir kapitalizm eleştirisidir denilebilir (Kafka 2006).

2.2.1.2. Dava

Franz Kafka'nın ölümünden sonra 1925 yılında yayınlanmıştır. Romanın kahramanı otuz yaşlarında bir banka görevlisi olan Josef K. bir sabah tutuklu olduğu gerekçesiyle alıkonulur. Nasıl bir suç işlediği veya neye dayalı olarak tutuklandığı kendisine hiçbir zaman söylenmez. Günlük hayatına devam edebilir fakat akli fikri davasındadır bu nedenle işlerini aksatır. Josef'in etrafındaki herkes onun suçlu olduğunu kabul etmiştir. Fakat o suçunu bir türlü öğrenemediği için korku ve tedirginlik içindedir. Josef'in amcası ona davasında yardımcı olması için deneyimli fakat kötürüm bir avukat bulur. Josef K. gittikçe bu adaletsiz hukuk sisteminin altında ezilir. Bu eser modern dünya insanının otorite karşısında hiçbir itiraz etme gücünün olmadığını göstermekle birlikte düzgün işlemeyen hukuk sisteminin eleştirisini yapmaktadır (Kafka 2016).

2.2.1.3. Şato

Franz Kafka'nın 1922 yılında yazdığı eseri ölümünden sonra 1926 yılında yayınlanmıştır. Eserde, bürokratik örgütlenmenin kişi üzerinde kurduğu baskıyı en ince ayrıntısına kadar işlenir. Roman K. adında bir kadastronun bir köye gidişini ve o köyde yaşadıklarını anlatır. K. köylülerden hayli rahatsız olur ve kendini yalnız hisseder. K'nın mesleği bellidir fakat ne iş yaptığı belli değildir. Eser başından sonuna kadar bürokratik engeller, açılmayan telefonlar, birbirinden karışık makamlar, ne iş yaptığı belli olmayan kişiler ile doludur. Bu romanda bireysel özgürlüğü ve özgünlüğü olmayan, tektipleşmiş insan modelleri ortaya konulmuştur. Hikayenin kahramanı 'K' dışındaki hiç kimse bireysel bir özgünlüğe sahip değildir (Kafka 2014).

2.2.3. Günlük ve Defterler

2.2.3.1. Mavi Oktav Defterleri

Franz Kafka'nın ölümünden sonra yakın arkadaşı Max Brod tarafından 1946 yılında yayınlanmıştır. Franz Kafka'nın el yazısıyla aldığı kısa felsefi notlardan oluşur (Kafka 2003).

2.2.4. Mektuplar

2.2.4.1. Ottla'ya ve Ailesine Mektuplar

Franz Kafka'nın ölümünden sonra 1974 yılında yayınlanmıştır. Eser Franz Kafka'nın ailesi ve arkadaşlarına yazmış olduğu mektuplardan oluşur (Kafka 2018).

2.2.4.2. Babaya Mektup

Yazar eserini 1919 yılında kaleme almıştır. Eser Franz Kafka'nın babasının üzerinde kurduğu baskıyı, otoriter tavırlarını ele alır. Yazar bu eserinde babasıyla arasındaki ilişkinin kendi yaşam öyküsünden, babasının baskıcı tavırlarından ve bu otoritenin kendinde yarattığı ruhsal bunalımdan bahsedip duygularını dile getirmektedir. Yazdığı bu mektubu babasına göndermek istemişse de annesinin baskısından dolayı hiçbir zaman gönderemeyecektir. Mektup Franz Kafka'nın ölümünden sonra yayınlanmıştır (Kafka 2016).

2.2.4.3. Felice'ye Mektuplar

Franz Kafka'nın iki kere nişanlanıp evlenemediği Felice Bauer'le olan mektuplarını içerir. Franz Kafka Felice ile Max Brod'un Prag'daki evinde tanışır ve mektuplaşmaya başlarlar. Felice mektuplarında iş, ev, tiyatro arasında mekik dokuduğundan ve bu yüzden sürekli hasta olduğundan bahseder. Kafka ise onu sık sık daha az dışarı çıkması ve evde dinlenmesi konusunda uyarmaktadır. Dört kardeşiyle birlikte yaşayan Felice, onunla ailesine dair bilgileri ancak ona mektuplarla beraber gönderdiği resimlerle paylaşır. Çünkü Kafka hiçbir zaman Felice'nin ailesiyle tanışmaya cesaret edememiştir. Mektuplar sürekli sorular ve bu sorulara verilen doğrudan bazen de kaçamak cevaplardan oluşur. Kafka mektuplarında ısrarcıdır (Kafka 2015).

2.2.4.4. Milena'ya Mektuplar

Franz Kafka'nın eserlerini Çekçe'ye çevirmesini istediği Milena Jesenska ile aralarında olan mektuplaşmaları içerir. Bu mektupları Milena ölmeden arkadaşına vermiştir. Kafka ile Milena Prag'da tanışır. Milena Viyana'da yaşamaktadır ve evlidir. Milena evli olduğu için Kafka ile ilişkileri hiçbir zaman mektuplaşmaktan öteye geçememiştir. Bu süreç Kafka'yı derin acılara sürüklemiştir. Milena ona sürekli Viyana'ya gelmesini söyler fakat Kafka hiçbir zaman kendisini buna hazır hissetmez ve bir şekilde Viyana'ya gitmekten sürekli vazgeçer. Her şeye ve aralarındaki tüm engellere rağmen Kafka Milena'ya tutkulu bir aşk beslemektedir. Hemen hemen her mektubunda saplantı haline dönüşen aşkına şahit olunur (Kafka 2015).

III. BÖLÜM

3. FRANZ KAFKA’NIN ÖYKÜLERİNDE BENLİK VE SOSYAL KİMLİK

İnsan toplumsal bir varlıktır. Yaşamı boyunca diğer insanlarla sürekli bir etkileşim içindedir. Bireyi bu etkileşimde daimi kılan, yalnızlıktan uzak tutan, toplumda kabul görmesini sağlayan olgu sosyalleşmedir. Her bireyin bir kişiliği, benliği olduğu gibi toplumda onu temsil edecek, ait olduğu gruplardan ötürü sahip olduğu bir sosyal kimliği de vardır. Tajfel'e göre sosyal kimlik; “bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır. *Sosyal Kimlik Kuramı*, kişisel kimlikten çok sosyal kimlik kavramı üzerinde durur. Bireyler, yeni bir sosyal gruba girer girmez, o grubun kimliğine adeta yapışırlar” (Turner 1982: 33’den akt. Demirtaş 2003: 130).

Benlik yaşantılar sonucunda elde edilen bir değerdir. İnsan yaşamı süresince zamanla kendisini çevresindeki diğer insanlardan ve canlılardan ayırmayı öğrenmesiyle bu değeri edinir. İnsan düşünce, yaşayış, karakter vs. bakımından farklı olduğunu ayırmasa, bu farkındalık onun “öz benlik” kavramını oluşturur (Gençtan 1974: 63-65).

Sosyal kimlikte tıpkı benlik gibi bir takım yaşantılar sonunda kazanılan birer yapıdır. Benliğin ve sosyal kimliğin gelişmesinde kişiler arası ilişkilerin ve toplumun büyük önemi vardır. Sosyalleşme sürecinde çevredeki insanların kişiye karşı olan tutum, davranış veya tepkileri benliğe ve sosyal kimliğe etki eder (Arslantürk, Amman 2009: 163, 164). İnsan hayata geldiği andan itibaren başlayan sosyalleşme süreci, kişinin kimliğine, kişiliğine en önemlisi de benliğine etki etmektedir. Bu anlamda toplumun herkes için hazırladığı yerler, bireyin üstlenmesi gereken roller vardır. Bu

roller ya da yerlere sahip olmaktan çok ait olmaktadır insan. Çünkü bu yerler çoğu zaman insanın bulunmak istemediği noktadadır, yani toplumun dayattığı noktadadır.

Esasen insanlar mevcut benlik kavramlarını özümsemek ve bununla birlikte yaşamlarını devam ettirmek isterler fakat toplum buna müsaade etmez. Toplumda kabul görmek adına kimliğin; benliğin kendine özgü kişisel ilişkiler ve özellikler açısından tanımlanan yönünden sıyrılıp, benliğin grup üyeliği açısından tanımlanan yönüne sığmılır. Özetle kişisel kimlikten sıyrılıp sosyal kimliğe bürünürüz. Çünkü toplulukçu kültürlerde yaşayan bireylerin kimlik tanımlarının önemli bir kısmını ait olduğu gruplarla olan ilişkileri belirler. Franz Kafka, öykülerinde de kendinden yola çıkarak hayat verdiği karakterlerin çoğu kendinden kaybedişler ile toplumda kabul görmeye çalışan insanların trajedisini ele alır. “Sosyal kimlik” ve “Benlik” kavramları üzerinde önemle duran Turner’a göre ise; “bir bireyin benlik kavramı ve dolayısıyla da benlik saygısı, onun sosyal sınıf üyeliğine, yani algıladığı sosyal kimliğine demirlenmiştir”. “Olumlu bir benlik saygısı gereksinimi” temel bir insan ihtiyacıdır ve bazı şartlar altında, sosyal kimlik öne çıktığında bu ihtiyacı gidermek sosyal kimliğe düşer (Turner 1982: 33 Akt. Demirtaş 2003: 131).

3.1. Dönüşüm’de Benlik ve Sosyal Kimlik

Öykünün kahramanı Gregor Samsa, kâbuslarla dolu uykusundan dev bir böcek olarak uyanır. İşe gitmeyen ve uzun süredir odasından çıkmayan Gregor ev halkını telaşlandırır, çünkü Gregor hayatı boyunca hiçbir zaman işe geç kalmamıştır. İşe gitmeyen Gregor’u kontrol etmek için eve firma yetkilisi gelir. Gregor’dan önce ailenin diğer bireyleri firma yetkilisine karşı Gregor’u savunur. Uzun süren çabalar sonucu odanın kapısını açan Gregor evin içinde büyük bir panik yaşanmasına sebep olur, annesi korkudan bayılır, firma yetkilisi arkasına bile bakmadan kaçır, babası ise sopa darbeleriyle Gregor’u odasına geri sokar. Bundan sonra Gregor’un bütün zamanı odasında yalnız başına geçmektedir. Odasına sadece kız kardeşi Grete girmekte, ona sevdiği yiyeceklerden getirmekte ve odasını temizlemektedir. Babası Gregor’a karşı acımasız davranmaktadır. Gregor kendisini evin içinde iyice yalnız hisseder, bir başına

birakıldığı oda kiler gibi kullanılarak Gregor'un değersizliği iyice yüzüne vurulur. Gregor artık işe gidemediği için evin diğer bireyleri çalışmak zorunda kalır. Kendi ekonomik bağımsızlığını kazanan kız kardeşi Grete, Gregor'dan kurtulmayı dile getiren ilk kişi olur. Öykünün kahramanı Gregor toplum içinde ezilmiş modern bireyi temsil etmektedir.

Her şahsın kendine has bir benliği vardır. Benlik bir insanın, kendi şahsiyeti ile ilgi kendi görüş tarzını ifade eder. Bireyin kendisini ve çevresini algılayış biçimi, onun çoğu tutum ve davranışını önemli ölçüde etkiler (Arslantürk, Amman 2009: 163). Modern birey toplumun varlığını devam ettirebilmesi için öne çıkan bir takım kurallara uymak zorundadır. Uymak zorunda olduğu bu kurallar çoğu zaman bireyin şahsi alanını yok eder. Bireyin özel alanının hiç edilmesi, değer verilmemesi, kişinin iç dünyasını sarsar ve kendine yabancılaşmasına neden olur.

Birey ve toplum arasındaki ilişkiyi ilginç bir bakış açısıyla ele alan 'Dönüşüm' öyküsü toplumdan dışlanan bireyin hikayesini trajik bir şekilde ele alır (Satır, Bal 2018: 199).

'Dönüşüm' adlı eserde Franz Kafka toplumsal ilişkiler, kapitalist ilişkiler, aile ilişkilerinin yanı sıra sosyal kimliğin temel parametrelerinden biri olan yabancılaşma üzerinde önemle durmuştur. Yabancılaşmanın etkilerini gösterdiği yerlere değinmeden önce genel bir yabancılaşma tanımı yapmak yararlı olacaktır.

"Kontrol altına alınamayan içgüdüler, tutkular ve yerleşik alışkanlıklar nedeniyle insanın kendisine, kendi gerçek özüne yabancı hale gelmesi sürecini tanımlayan yabancılaşma kavramı felsefe ve sosyoloji tarihinde çok farklı anlamlarda kullanılmış ve diğer disiplinlerin de ilgilendiği bir kavram haline gelmiştir" (Altıparmak ve Durakoğlu 2016: 177).

Ritzer'e göre yabancılaşma; belli tarihsel koşullarda insan ve toplumun (emeğinin, paranın, zamanının, toplumsal ilişkilerinin, insana özel yeteneklerinin) bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen ya da özlerindeki değişikliktir. Genel bir

çerçeveden bakıldığı zaman bireyi çevresinden ve kendisinden uzaklaştıran, kendisine yabancı hale gelmesine neden olan gelişme olarak tanımlanabilir (Ritzer 2012: 20).

İnsan yaşadığı toplumun bir üyesidir ve topluma uyum sağlamak için toplum içinde çeşitli rollere sahiptir. Hikâyenin kahramanı Gregor Samsa gibi çoğu zaman toplumsal rollerimizin bize dayattıkları yüzünden sevmediğimiz bir işte sevmediğimiz bir ortamda belki de sevmediğimiz insanlarla çalışmak zorunda kalırız. Kahramanımız Samsa'da çalıştığı işte tamamen ailesinin rahatı huzuru için devam ettiğini şu cümleleriyle dile getirir;

“Annemle babam yüzünden kendimi tutuyor olmasaydım eğer, işimden çoktan ayrılırdım, patrona çıkar ve ne düşündüğümü olduğu gibi söylerdim. O zaman kürsüsünden düşerdi herhalde! Üstelik kürsüye oturup çalışanlarla öyle, yani yüksekte konuşmak da başlı başına tuhaf bir davranış, hele kendisiyle konuşulan görevlinin, patronun kulağının ağır işitmesi nedeniyle kürsüye iyice yaklaşmak zorunda olduğu da göz önünde tutulursa” (Kafka 2018: 21).

“Yapıtta yer alan en önemli temalardan biri yabancılaşmadır. Bu kavram daha yapıtın ilk cümlesinde gerçekleşen dönüşümle ortaya çıkmıştır. “Ne olmuş bana böyle “(Dönüşüm 15). Sistem Gregor’un böceğe dönüşmesinden de anlaşıldığı üzere insanı insan olmaktan çıkarmakta, insan doğasına ait duyguları yaşayabilmesine hatta biyolojik saatini dahi işletmesine izin vermemekte, insanları sevdiği işlerle uğraşmaktan – Gregor’un akşamları dışarı çıkamaması, hobilerine yeterince zaman ayıramaması – alıkoymakta ve zamana bağlı kaldığı bu varlıkları bireysellikten uzaklaştırarak ‘kişi’leştirmektedir. Tüm bunların sonucunda ise insan istediği gibi davranmadığı sistemin öngördüğü ve yaşama şansı verdiği sınırlarda yaşadığı için farklılığını, onu diğer milyonlarca insandan ayıran özelliklerini kaybetmektedir. Bütün bunlar ise bireyi kendine yabancılaştırmaktadır, çünkü eylemleri kendi kontrolünde değildir”

Hikâyede Gregor Samsa sorumluluk duygusunun simgesi halindedir. O hem bir çok sorumluluk altındadır hem de ailesi için bir çok özveride bulunmaktadır. Ailesini içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak, patrona olan borçlarını ödemek için para kazanmak zorundadır bunun içinde sevmediği bir işte çalışarak kendisini tüketmektedir.

(Ağca, 2016, <http://yenidusunce.com.tr/kultursanat/y658-> , 24 Eylül 2018 tarihinde erişildi).

Gregor'un yabancılaşması, ya da diğer bir anlamda insanlıktan çıkması aslında böceğe dönüşmeden önce gerçekleşmiştir. Ne ailesi ne de patronu onun hislerine, düşüncelerine, görüşlerine önem vermemektedir. Özellikle patronunun gözünde hiçbir önemi ve değeri yoktur. Kafka Gregor ile patronu arasında olan bu gerilimli ilişkiye öyküde şu şekilde yer vermiştir:

“Patronun kayıtsız ve şartsız uşağı olan bu adamda ne kişilik ne de akı vardı. Peki, hasta olduğunu söyleyip işe gitmese? Böylesi, çok nahoş ve kuşku uyandırıcı bir davranış olurdu, çünkü Gregor beş yıllık hizmeti boyunca bir kez bile hastalanmamıştı” (Kafka 2018: 22).

Kafka, eserin kahramanı Gregor'un bu işte ailesinden dolayı çalışmakta olduğunu ve belki bir gün her şey yolunda giderse her şeyin farklı olabileceğine dair iyimserliğinden başka bir yerde şu şekilde bahseder;

“Öte yandan, henüz tüm ümitlerin yitirilmiş olduğu da söylenemez; annemle babamın patrona olan borçlarını ödemeye yetecek parayı bir kez biriktirdim mi-ki daha beş altı yıl sürebilir bu- , o zaman mutlaka yapacağım düşündüğümü. İş kökünden bitireceğim. Ama şimdilik yataktan çıkmak zorundayım, çünkü trenim saat beşte kalkıyor” (Kafka 2018: 21).

Modern toplumda bireylerin çoğu kendini ait hissetmediği bir alanda çalıştığını düşünse de, hayat şartları, içinde bulunduğu koşullardan dolayı sevmediği bir işte çalışmak zorunda kalır. Bu insanın özünden uzaklaşmasına sebep olur. Gregor'da çoğu modern toplum bireyi gibi sevmediği bu firmada çalışmak zorundadır.

“‘Mağazadan gelen biridir’, dedi Gregor kendi kendine ve neredeyse kaskatı kesildi; minik ayaklarının dansı ise bu arada daha da hızlanmıştı. Sonra içinde uyanan saçma bir ümidin etkisinde kalarak, ‘ Kapıyı açmıyorlar ’ diye söylendi. Ne var ki hizmetçi doğal olarak her zamanki gibi, sağlam adımlarla gidip kapıyı açtı. Gregor ziyaretçinin ilk selam sözcüğünü duyar duymaz, gelenin kim olduğunu anladı – Müdür

Bey'in kendisiydi. Neden en küçük bir gecikmenin en büyük kuşkulara yol açtığı bir firmada çalışmaya yargılıydı acaba Gregor ?” (Kafka 2018: 26).

Her insanın bu hayatta hedefleri, istekleri, hayalleri vardır. Fakat çoğu zaman insan çeşitli nedenlerden dolayı hayallerini erteleyebilir, istek ve arzularını bir kenara bırakmak zorunda kalabilir. Öykünün kahramanı Gregor Samsa 'da ailesini içinde bulunduğu ekonomik buhrandan kurtarmak için kendi hayallerini, hedeflerini hatta karakterini bir kenara bırakmış ailesi için kendini feda etmiştir. Yazar Gregor'un bu durumunu okuyucuya şu cümlelerle yansıtır;

“Gregor hep o yıkımdan sonra babasının elinde avucunda bir şey kalmadığını düşünürdü, en azından babası bunun aksi bir şey söylemiş değildi oğluna ve aslında Gregor'da bu konuda ona hiç soru sormamıştı. O zamanlar Gregor'un tek amacı, herkesi kesin bir ümitsizliğe sürüklemiş olan ve işlerin bozulmasından kaynaklanan yıkımı, aileye olabildiğince çabuk unutturabilmek için elinden geleni yapmaktı” (Kafka 2018: 47).

Çalışma yaşamından kurtulmak isteyen ancak çalışmak zorunda olan bireyler, çalışma koşullarının zorluğu ve çalışma hayatı içerisindeki samimiyetsiz ilişkiler nedeniyle git gide daha çok içe kapanırlar. Bu durum çalışanları yabancılaşmaya sürükler. Çünkü çalışma hayatındaki ilişkiler soğuk olmakla birlikte, duygusallıktan uzak ve samimiyetten yoksundur. Çalışanların ortak gayesi insan olmak değil aynı iş yerinde çalışan olmaktır. Bireyleri benliğinden uzak tutan bu ortamlarda insanın sosyal bir kişilik geliştirmesi ve samimi ilişkiler kurması mümkün değildir (Çiçek 2012: 35). Kafka bu durumu eserinde Gregor'un ağzından şu şekilde ifade etmiştir:

“‘Aman Tanrım’, diye düşündü, ‘ ne kadar da yorucu bir uğraş seçmişim meğer! Günlerim hep yolculuk etmekle geçiyor. İşin bu yanı, mağazadaki asıl masabaşı işine oranla çok daha yıpratıcı, üstelik yolculuğun benim için bir de aktarma trenlerin peşinden koşmak, düzensiz ve kötü yemeklere yargılı olmak, insanlarla sürekli değişen, asla süreklilik kazanamayan, hep içtenlikten uzak ilişkiler kurmak zorunluluğu gibi sıkıntıları da var. Şeytan alsın bütün bunları !’” (Kafka 2018: 20).

Gregor Samsa bu satırlarla çalıştığı işin zorluklarından, onu çepeçevre saran çalışma koşullarından yakınmaktadır. Gregor bu işte tamamen ailesi için çalışmak zorundadır kendisini iş yerine ve iş yerindeki arkadaşlarına yakın hissetmemektedir. Bu durum onu yalnızlığa ve mutsuzluğa sürüklemektedir.

Çalıştığı işin şartları ve iş hayatı çalışan bireyi içinden çıkılmaz bir duruma sokar. Çünkü modern zamanda bireyin işini kaybetme korkusu; kendisinin kıymetinin ve değerinin kalmayacağını hissedilmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı çalışan birey her türlü zorluklara ve katlanılmaz ağırlıklara rağmen işlerini kaybetmekten çekinirler ve giderek yabancılaşmaya maruz kalırlar (Çiçek 2012: 36). Zira “Gregor böceğe dönüşmesini kendisi için önemli bir sorun olarak görmemekteydi. Böceğe dönüşmüş olmasına rağmen bilincinde hiçbir değişim olmamıştı”(Altıparmak ve Durakoğlu 2016: 174).

Modern toplumun bir bireyi olan Gregor Samsa, böceğe dönüştüğü andan itibaren, nasıl bu hale geldiğini sorgulamak ya da bu halden nasıl kurtulacağını düşünmek yerine dönüşümün başından beri ailesinin borçlarını ödemek için devam etmek zorunda olduğu işine gitmeyi, gidemediği işinden kovulursa olacakları ve ailesinin içine düşeceği durumu düşünmektedir.

“Bireyin kendini yoğun bir çalışma yaşamı içerisinde kaybetmesi ve kendine zaman ayıramaması durumu yabancılaşmayı meydana getiren önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir” (Altıparmak ve Durakoğlu 2016: 180).

Hikâyenin kahramanı Gregor Samsa da tıpkı Franz Kafka'nın kendisi gibi sosyal bakımdan toplumdaki kopmasa da, ruhsal bakımdan tamamen farklı bir kişiliktir. İçeride kapanık, mutsuz bir hayat sürdürmektedir. Modern bireyin de kendini mutlu etmek için yaptıkları ancak toplumsal rollerinin ona izin verdiği kadardır. Belki rutin hayatı içinde kendisi için yapabildiği en ufak bir aktivite, devam ettiği bir hobi, ilgilendiği bir spor ona iyi gelebilir. Eserde de Gregor'un böceğe dönüşmeden önce ona iyi gelen pencereden bakmak eyleminin onu mutlu edip özgürleştirdiğinden bahseder. Yalnızlığa itilen Gregor her fırsatta pencereden dışarı bakarken dış dünyadaki özgürlüğün özlemi

içersindedir. Belki de o yoğun çalışma hayatında kendisine yapabildiği en büyük iyiliktir, pencereden bakmak.

“Büyük çaba harcamaktan kaçınmaksızın bir koltuğu pencerenin dibine itiyor, pencerenin pervazına tırmanıp koltuğa basarak cama dayanıyordu; herhalde böyle yapmasının nedeni, geçmişte pencereden bakmanın iç dünyasında filizlendirdiği özgürlük duygusunu anımsamastıydı” (Kafka 2018: 49).

Ailesinin tüm yükünü sırtına yüklenen Gregor’un kendi için ayıracağı zaman olmadığı gibi hayatında bir kadın ve kendine ait özel bir zamanı da yoktur. Gregor’un odasındaki kadın resmi onun tek özeldir. Bu resmi odasından çıkarmak için uğraşan annesine ve Grete’e karşı çıkar ve duvardaki resmi bedeniyle örter. Çünkü odası ve bu resim onun tek özeldir denilebilir. (Sarıbaş 2018: 33). Annesi ve Grete onun değer verdiği ne varsa odasından çıkartmakta kararlıydılar. Ve Gregor ilk defa kendisine ait bir şeye sahip çıkmıştır.

“Ana kız dinlenmeyi kısa kesmişler, yine geliyorlardı; Grete annesine sarılmış, onu neredeyse taşımaktaydı. ‘Şimdi neyi götürüyoruz?’ dedi ve çevresine bakındı. Tam o sırada bakışları, duvarda bulunan Gregor’un bakışlarıyla karşılaştı. Soğukkanlılığını korumayı herhalde salt annesinin varlığı nedeniyle başararak, annesinin çevresine bakınmasını engellemek için yüzünü ona doğru eğdi; titriyordu ve düşünmeden konuşuyordu: ‘İstersen oturma odasında biraz daha kalalım, ne dersin?’ Grete’nin amacını Gregor anlamıştı, önce annesini güvenlik altına alacak, sonra da onu duvardan kovacaktı, iyi ya, bir denesindi bakalım! Gregor, resminin üstüne çöreklenmiş, onu asla elinden kaptırmamaya kararlıydı. Resminden olmaksızın Grete’nin yüzüne saldırmayı yeğleyecekti” (Kafka 2018: 57).

Gregor işe gidemediğinden aile içinde ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir. Bu nedenle evlerinden bir odayı üç adama kiraya vermek zorunda kalırlar. Kiraya verilecek odadaki tüm eşyaları ve evde kullanılmayan diğer eşyaları Gregor’un odasına attılar. Gregor’un odası adeta bir kiler gibi kullanılmaktadır artık. Ayrıca artık ne kız kardeşi Grete ne de annesi Bayan Samsa Gregor’un odasını temizlemektedir. Odası kilere

çevrilen ve pislik içinde bırakılan Gregor'un değersizliği bu şekilde onun yüzüne iyice vurulmaktadır.

“Evdekiler başka yerlere konamayan şeyleri onun odasına tıkamayı alışkanlık haline getirmişlerdi ve evin bir odası üç adama kiralanmış olduğundan, bu tür eşyaların sayısı epey kabarıktı” (Kafka 2018: 69).

Gregor'un yabancılaşması öykünün ilk cümlesiyle birlikte ortaya çıkmışken kız kardeşi Grete'deki değişim ise Gregor'un böcekleşip artık aile için faydasız hale geldiğinde ortaya çıkar. Öykünün sonlarına doğru yabancılaşmanın yeni kurbanı olarak Grete karşımıza çıkar. Gregor'un anne ve babasının umutlarını bağladığı kişi artık Grete'dir.

“Böyle konuşurlarken kızlarına bakan Bay ve Bayan Samsa, ikisi de hemen hemen aynı anda olmak üzere, Grete'nin yanaklarını soldurmuş olan onca sıkıntıya karşın, son zamanlarda ne kadar güzel ve dolgun vücutlu bir kıza dönüşmüş olduğuna dikkat ettiler. Daha sessizleşerek ve neredeyse farkına varmaksızın bakışlarıyla anlaşarak, kızları için artık uygun bir koca aramanın zamanının da geldiğini düşündüler” (Kafka 2018: 84).

Gregor'dan sonra Grete'nin kurban seçilmesi, modern hayatta görevini yerine getiremeyen bireylerin dışlanarak sistemin dışına itilmesine ve sistemin kendine yeni kurbanlar seçmesine bir örnektir. Zamanının önemli bir kısmını çevresindeki diğer insanlara ayıranların, ötekileştirilmesi ve işlevsizleştirilmesi ve bunun sonucunda toplum tarafından dışlanması, bireysel boyuttan toplumsal boyuta yabancılaşmanın etkisini gösterir. Bu etki toplumsal baskı ile etkisini iyice göstererek bireyi içinden çıkılmaz bir yabancılaşmaya doğru sürükler (Çicek 2012: 31).

Her koşulda kendi isteklerinden çok başkalarının istekleri doğrultusunda yaşayan Gregor Samsa, tüm çabalarına rağmen ne ailesi ne de çevresi tarafından takdir görür. Bir yandan ailesi diğer taraftan en küçük bir anlayış göstermeyen iş yeri

tarafından baskı altında ve huzursuzdur. Gregor Samsa bu duruma, ailesine, çevresine, kendisine böceğe dönüşerek başkaldırır.

Eserin çevirmeni Ahmet Cemal'e göre 'Dönüşüm' aile kurumunun bireyi yok edici yanlarını en genelinde ise çizgi dışı birey-sürünün dışına çıkan ezen toplum çatışmasını ve birey olmasını başaranlara düşmanmış gibi davranan toplumu ürkütücü bir gerçeklikle ele alır. Böceğe dönüşen Gregor Samsa artık ailesinin ve toplumun ondan beklediklerini karşılayamaz hale gelir. Kafka'nın eserin kahramanını bir böcek seçmesi de böceğin iğrençliğinin, çizgisi toplumla uyuşmayan bağımsız bireyin iticiliğiyle özdeşleştirilmesindedir (Kafka 2018: 87- 89).

3.2. Hüküm' de Benlik ve Sosyal Kimlik

Öykünün kahramanı Georg Bendemann iki yıl önce annesini kaybetmiş babasıyla birlikte yaşamaktadır. Bendemann'ın babası onun işinden, arkadaş seçiminden, evlenmesine kadar her şeyine müdahale etmekte ve Georg'un üzerinde baskı kurmaktadır. Georg bir gün Petersburg'da olan arkadaşına mektup yazmaya ve onunla yakında evleneceğini paylaşmaya karar verir. Bir süre düşündükten sonra en nihayetinde arkadaşına yazdığı mektubu babasına da okumaya karar verir. Babası onun Petersburg'da bir arkadaşı olduğuna inanmaz ve oğlunu ciddiye almaz. Öykünün sonunda ölümüne hüküm getiren babasının tek bir sözüyle kendini bir köprüden aşağı atarak babasının sözünü yerine getirir.

Bireylerin ait oldukları gruplardan ötürü sahip oldukları bir sosyal kimlikleri vardır. İnsanlar çoğu zaman kimliklerinden sıyrılıp toplumda kabul görmek adına kendi öz benliklerinden feragat ederler. Hatta toplumda kabul görmek adına çeşitli savunma mekanizmaları geliştirirler. Mazeret belirtir, açıklama yapar, özür dilerler. Bazı kişiler ilişkilerini, çevresindeki diğer kişilerin ifade, tutum ve davranışlarını dikkate alarak, kendini farklı şekillerde sunarak ve tutum ile davranışlarını farklı sosyal durumlara göre ayarlayarak sürdürürler. Aslında mutlu olmak adına yaptığı bu özveriler zamanla onları mutsuz bir hale getirir.

Kafka'nın 1912 yılında sekiz saatte yazdığı söylenen bu eser ailenin kişi üzerindeki denetimini baskısını ve kişiyi ezen yönünü yargılar. Diğer çoğu eserinde olduğu gibi bu hikâyesinde de üstünde katlanılmaz bir ağırlığı olan babasından, onu kalıplara sokmaya çalışan anne figüründen şu şekilde bahseder:

“Georg annesi yaşarken babasının işle ilgili her şeyi kendi bildiği gibi yapmakta ısrar etmiş olması Georg’un kendine ait gerçek tepkiler geliştirmesine engel olmuştur. Belki de annesinin ölümünden beri babası, hala işlerle ilgilenmesine rağmen daha az asabiydi, belki de olur ya, yalnızca rastlantı eseri kader ona gülmüştü” (Kafka 2017: 18).

Hikâyenin kahramanı Georg’un üzerinde belirgin bir aile baskısı vardır. Georg annesi ölünce bu baskının biraz da olsa hafiflediğini düşünür. Onun ölümüyle beraber kendini hiç olmadığı kadar büyük bir kararlılıkla işine ve onu ilgilendiren diğer şeylere vermeye başlar.

Kafka için baskının başladığı yer ailedir. Daha sonra sosyal çevre gelir. İş hayatı, arkadaş çevresi, etrafında bireyi kalıplara sokmaya çalışan insanlar, düzene bağlı olmak zorunda olan insan, neticede kendini kendinden soyutlamış insan çıkar karşımıza. İnsan olduğu gibi davranmakta tereddütler yaşar.

Hikâyenin kahramanı Georg için, üç yıldır sadece mektupla görüştüğü arkadaşına nişanlandığı haberini vermek oldukça güçtür. Haberi aldığı anda arkadaşının ne düşüneceği onu endişelendirmektedir. Georg nihayetinde, sonucu ne olursa olsun kendi olmaya karar verir ve içinden geldiği gibi davranıp ona mektupla nişanlandığını bildirmeye karar verir. Bu bölüme eserde şu şekilde yer verilmiştir:

“Dostuna haber verirse başının gerçekten de belaya girmeyeceğini düşündü. ‘Ben böyleyim ve beni ben olarak kabul etmeli’ dedi kendine. ‘Ona uygun bir dost olmak için kendimi değiştiremem’” (Kafka 2017: 20).

Gerçekten de dostunu o Pazar sabahı yazmakta olduğu uzun mektupla bilgilendirir. Georg kendi benliğinden sıyrılıp başka kalıplara sığınmak yerine kendi olmayı tercih eder.

Kafka, Georg' un Rusya'daki arkadaşının sosyal hayatına da atıfta bulunur, Rusya'ya kaçmış olan dostunun kendisinden daha iyi bir durumda olmadığını düşünür. Hem iş hem arkadaş çevresi açısından kendisini ondan daha şanslı hissetmektedir. Dostunun içinde olduğu durumdan şöyle söz eder:

“Söylediğine göre oradaki vatandaşlarımızla düzenli bir bağlantısı kalmamıştı, Rus ailelerle de neredeyse hiç sosyal ilişkisi yoktu, durum böyle olunca yavaş yavaş müzmin bekarlığa doğru gidiyordu” (Kafka 2017: 16).

3.3. Ceza Sömürgesi'nde Benlik ve Sosyal Kimlik

Öykü Fransızca konuşulan ıssız bunaltıcı bir sömürge adasında geçmektedir. Adaya bir araştırmacı gezgin gelir. Adada görevli olan subay gezgine kendisi için eşsiz ve özel olan işkence aletini ayrıntılarıyla anlatır. Sömürgenin yerli halkından olan mahkûm büyüğüne saygısızlık, itaatsizlik ve hakaret suçuyla idama mahkûm edilir. Mahkûmun hiçbir şekilde kendisini savunmaya hakkı yoktur daha da önemlisi kendisi hakkında verilen hükümden de haberi yoktur. Hükümden haberi olmadığı gibi kendisi hakkında neden hüküm verildiğini de bilmemektedir. Tıpkı Dava romanında olduğu gibi insan yalnız suçsuz yere değil, sebebini bilmeden mahkum edilmektedir (Kafka 2008).

“Hakkındaki hükmü biliyor mu ? ‘Hayır’ dedi subay ve hemen açıklamalarını sürdürmek istedi, ancak gezgin onun sözünü kesti: ‘Yani kendisi hakkındaki hükmü bilmiyor mu ? ‘Hayır’ dedi subay ve tekrar, sonra bir an durdu, sanki gezginden bu sorunun ardından daha anlamlı bir şey bekler gibiydi ve sonra şöyle dedi. ‘Ona açıklamanın yararı olmazdı, çünkü zaten bunu bedeninde görecek’” (Kafka 2018: 25).

Öykü mahkumun içinde olduğu durumu hemen kabullenmesi hatta özümsemesi belki de özgürlüğün imkansızlığını düşünüp kendinden vazgeçmesiyle başlar. Bu durumu ilk satırlarda şöyle ele almıştır Kafka:

“Aslında mahkum öylesine köpekçe bir sadakat içerisinde görünüyordu ki, sanki onu yamaçlarda serbestçe koşturması için salıverseniz, infaz başlayacağı zaman gelmesi için bir ıslık çalmanız yetecekti” (Kafka 2018: 19).

Öykünün temel konusunu oluşturan işkence aleti hakkında görüşlerini bildirmesi için sömürgeye bir gezgin davet edilir. İşkence makinesinin ve uygulanan idam sisteminin eskiden beri savunucusu, uygulayıcısı ve hayranı olan subay tarafından makine gezgine anlatılacaktır. Subay makine ve uygulanan sistem dışında bunu icat eden komutana da büyük hayranlık duymakta onu kendisinden daha çok sevmektedir. İşkence aletinin yapım ve uygulama aşamalarının her birinde yer almasına rağmen kendisini işkence aletine bir katkı sağlamış olarak görmemektedir. Komutanın ya da aletin yanında kendisinin hiçbir değeri yoktur. Bu düşüncesini de şöyle ifade eder:

“‘Bu alet’, dedi ve dayandığı bir çevirme kolunu kavradı ‘Bizim eski komutanın bir icadıdır. Ben ilk deneylerden itibaren onunla birlikte çalıştım ve alet tamamlanıncaya kadar yapılan bütün çalışmalara katıldım. Ama icadın şerefi yalnızca ona aittir. Bizim eski komutan hakkında bir şey duydunuz mu? Hayır mı? Eğer bütün ceza sömürgesinin kurulması onun eseridir dersem, herhalde çok fazla abartmış olmam’” (Kafka 2018: 21).

Subay, gezgine, insani boyutları aşmış bir iş rutinine sahip mahkumun, hizmetçi olarak kapısında yattığı yüzbaşına saygısızlık ettiğini söyler. Mahkumun tıpkı bir kurulu saat gibi her saat başı tekmil vermesi gerektiğini fakat onun görev başında uyuduğunu bu nedenle işini aksatıp azar işittiğini ve üstüne itaatsizlik ve saygısızlık ettiğini ve bundan dolayı yargılanacağını söyler:

“Bu sabah bir yüzbaşı şikâyette bulundu, kendisine hizmetçi olarak verilmiş ve kapısında yatan bu adamın görevde uyuduğunu söyledi. Onun görevi her saat başı kaldığında kalkmak ve yüzbaşının kapısında yüksek sesle tekmil vermektir” (Kafka 2018: 27).

Toplumda kabul gören insan; çoğunlukla tek taraflı düşünce veya bakış açısıyla beslenen insandır. Bu durumda olmayan birey kendini ifade etmekte zorlanır, çünkü insanlar kendi görüşlerine karşıt insanların düşüncelerine sıcak bakmazlar hatta düşüncelerinden dolayı dışlanırlar. Eserde infaz aletine açıkça karşı olduğunu belli eden gezginin de komutan karşısında kaldığı durum bu durumu onaylar niteliktedir.

“Gezginin yüksek makamlardan referansı vardı, burada büyük bir nezaketle karşılanmıştı. Ve bu infaza davet edilmiş olması, kendisinden bu yargılama hakkında

görüşünün beklendiğini gösteriyordu. Herhalde böyleydi, çünkü komutan, açıkça duyduğu gibi bu işleyişin taraftarı değildi ve bu yüzden subaya neredeyse düşmanca davranıyordu” (Kafka 2018: 34).

Kafka'nın yaşadığı kent Prag'da nesnelere insanlardan daha güçlü olduğu kanısı, başka deyişle yabancılaşma duygusu egemendi (Fischer 1998: 28). Kafka'nın hemen hemen tüm eserlerinde cansız nesnelere bir devasalık atfetmesi söz konusudur. 'Ceza Sömürgesi'nde ise öykünün temel konusunu oluşturan işkence aletine devasalık yüklemektedir Kafka: *“Gezgin şimdi biraz ilgilenmişti, elini güneş karşı gözlerinin üzerine koyarak aletin tepesine doğru baktı. Kocaman bir şeydi”* (Kafka 2018: 23).

Ceza Sömürgesi'nde her ne kadar benlik duygusundan yoksun, zayıf ve güçsüz karakteri mahkum temsil etse de, esas zayıf karakter kendini bir makineye adayan ve yalnızca onunla var olabileceğini düşünen subaydır. Gezginin makine ve idam sistemi hakkındaki düşüncelerinden emin olan ve sistemin devamlılığı hususunda endişelenen subay kendi hayatını hiç düşünmeden sonlandırmıştır.

3.4. Bir Köy Hekimi'nde Benlik ve Sosyal Kimlik

Uzak köylerden birine yardım için gitmek zorunda olan köy hekimi, zorlu hava şartları ve atlarının ölmesinden dolayı çaresizlik içindedir ve ne yapacağını bilemez. Evin hizmetçisi Rosa yardım için yanına gelir ve o sıra köy hekiminin ahırından aniden atlarla beraber bir seyis çıkar. Köy hekimi seyisin komutuyla beraber bir anda kendisini hastanın avlusunda bulur. Hastayı muayene eder. İlk başta sağlığının yerinde olduğunu söyler fakat sonra ailesinin ve komşuların baskısıyla tekrar muayene eder, bu sefer derin bir yaranın ve hastalığının farkına varır.

Öykünün ana temasının etrafında şekillendiği hastalık, Kafka'nın birçok notunda kendi bedenini algılayış biçiminde de gizlidir. Kendi bedeninden pek hoşnut olmayan yazar cılız bedenini bir bakıma hasta olarak nitelendirmektedir. Beden yara aldığıdaysa

tehlikeli ve ölümcül bir gelecek kaçınılmaz olur (Oralış 2009: 15). Yazarın bu beden algısı birçok eserine yansıdığı gibi ‘Bir Köy Hekimi’ öyküsünde de etkili olmuştur.

Öykünün kahramanı köy hekimi sahip olduğu toplumsal karakterinden dolayı, kendisini içinden çıkılmaz bir durum içinde bulur. Öykünün kahramanı yaşlı köy hekiminin toplumsal pozisyonundan dolayı yapmak zorunda olduğu görevi, yapmak istediği ile çatışmaktadır. Öykünün kahramanı yaşlı köy hekiminin acele yola çıkması gerekmekte, uzak köylerde biri onun yardımını beklemektedir. Köy hekiminin çaresizlik hissi daha ilk satırlardan itibaren okuyucuya yansır:

“Kafam çok karışmıştı. Acele yola çıkmam gerekiyordu; çok ağır bir hasta on mil uzaktaki bir köyde yardımımı bekliyordu, kesif bir kar fırtınası onunla aramdaki geniş alanları doldurmuştu” (Kafka 2017: 109).

Toplumsal karakterlerinden dolayı toplumdaki bireyler, toplumsal değerleri ve kuralları izleme konusunda bilinçli bir şekilde davranmaktan ziyade, meydana getirmeleri gerekli olan davranışlarda bulunurlar. Bireylerin toplumsal karakterlerini inşa ettikleri alana toplumsal pozisyon denir. Toplumsal pozisyon bir kişinin toplumsal sistem içindeki yerini anlatmaktadır. Yani kişi evde baba, anne, evlat iken okulda öğretmen, hastanede doktor olabilir. Söz konusu kişinin bu pozisyonlara bağlı olarak rolleri de değişir (Canatan, Yıldırım 2013: 21).

Köy hekimi bir yandan hastaya çağrılmış ve bir gayesi vardır ancak atları öldüğünden çaresizdir. Ansızın kendi evinin ahırından bir atlı araba ve bir seyis çıkar, bu atlar ve seyis oldukça güçlü ve kuvvetli görünmektedir (Oralış 2009: 16).

Köy hekiminin ulaşım adına herhangi bir imkânı yokken ansızın çıkan seyis ve atlar sayesinde onun için on mil uzaklıktaki köye gitme imkanı doğmuştur. Fakat köy hekiminin gözü birdenbire beliren seyisi hiç tutmamıştır, zaten seyis de daha ilk andan itibaren niyetinin kötü olduğunu göstermiştir:

“Ama seyis, yanına gelir gelmez, kıza birden sıkıca sarıldı, yüzünü yüzüne yapıştırdı. Kız çığlığı bastı ve bana doğru geri kaçtı. Yanağında iki sıra dişten artakalan kırmızı izler vardı” (Kafka 2017: 110). Köy hekimi bu durum karşısında ikilem içinde

kalmıştır ve ne olursa olsun Rosa'yı onunla baş başa bırakıp gitmek istememektedir. Seyis ise kendisiyle gitmeyeceğini ve Rosa'nın yanında kalacağını söyler:

“Elbette dedi seyis. ‘Ben zaten sizinle gelmiyorum, burada Rosa'nın yanında kalacağım’” (Kafka 2017: 110).

Köy Hekimi, sosyal kimliği ve benliği arasında bir ikilem içinde kalır. Hizmetçisi Rosa'yı atları getiren seyisle baş başa bırakıp gitmek istememektedir ancak hekim olduğu için uzak köylerden birine hastayı tedavi etmek için gitmek zorundadır. Köy hekimi kendi özünü oluşturmak, tercihlerini, kararlarını kendisi vermek yerine, kendisini başka çaresinin olmadığına inandırmak ister. Sürekli kendi özgürlüğünden kaçış halindedir.

Etrafındaki her şey adeta onun hastaya yardıma gitmesi için ayarlanmıştır. Seyisin birdenbire ortaya çıkması atların o hava şartlarına rağmen on mil uzaktaki köye bir çırpıda gitmesi, atların sakinleşmesi ve bir anda tipinin durması köy hekimini şaşkına çevirmiştir. Bu kısım öyküde şu şekilde yer almaktadır:

“Evimin kapısının seyis yüklendikçe çatırdadığını duyabiliyordum ancak tüm duyularıma hücum eden güçlü bir uğultuyla sağırlaştım, göremez oldum. Ama bu da bir an sürdü sadece çünkü avlu kapımın önünden hemen hastamın avlusuna ulaştım oraya; atlar sessizce duruyordu; tipi sona ermişti; dört bir yanda ay ışığı vardı” (Kafka 2017: 111).

Öykünün başında ulaşımı zorlaştıran mesafenin oldukça uzun, havanın karanlık ve karlı olduğunu söylemesine karşın birdenbire hastanın kapısının önünde bulur kendini (Oraliş 2009: 16). Bireyin sahip olduğu toplumsal pozisyonlarından dolayı belirli ödev ve sorumlulukları vardır. Toplumsal rollerinden dolayı da bu sorumlulukları yerine getirmek zorundadır. Birey bazı durumlarda benliği ve sosyal kimliği arasında çatışma yaşar, sorumlulukları altında ezilir ve bu durum onun kendine yabancılaşmasına neden olur.

Anlatının kahramanı köy hekimi, mesleğini en iyi şekilde yaptığını, tüm sorumluluklarını yerine getirdiğini ve hatta elinden gelenin daha fazlasını yaptığını fakat bunlara rağmen emeğinin karşılığını alamadığını söyler:

“ Köy hekimiydım ben, görevimi en iyi şekilde yapıyordum, hatta fazlasını bile. Aldığım ücret hiç iyi değildi ama öyleyken yoksullara karşı cömert ve yardımseverimdir” (Kafka 2017: 112, 113).

Köy hekimi, hastayı tedavi edince önemli bir durumu olmadığına kanaat getirir. Yine, alışkın olduğu gibi boşu boşuna çağrıldığını düşünür. Hekim olduğu için hem maddi hem manevi bir çok fedakârlık yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir ama bu sefer Rosa'nın tehlikede olması söz konusu olduğu için böylesi bir fedakârlık çok fazladır. Bu duruma ilişkin düşünceleri okuyucuya şu satırlarla yansımıştır:

“Reçete yazmak kolay, ama insanlarla anlaşmak zor. Eh, demek ziyaretimin sonuna gelmiştim, yine yok yere çağrılmıştım; alıştım artık; tüm köy halkı kapımdaki gece ziliyle hayatı bana zindan etmişti. Ama bu kez Rosa'yı, ben pek farkında bile değilken yıllardır evimde yaşayıp giden bu güzel kızı feda etmek zorunda bırakılmam, böylesi bir fedakârlık çok fazlaydı; artık ne kadar isteseler de Rosa'yı bana geri veremeyecek bu ailenin üzerine atılmamak için zeka oyunlarının da yardımıyla, elimden geldiğince duruma bir çözüm bulmam gerekiyordu” (Kafka 2017: 113).

Öyküde toplumsal karakterine bürünmüş bireyin toplumsal rolleri altında nasıl ezildiğinden ve aslında kendisine ve çevresine nasıl yabancı olduğundan bahseder. Köy hekimi henüz evinden çıkmadan önce hayatını sürdürebildiği, kendini var edebildiği bir evi, kendisine ait atları ve bir de hizmetçisi vardır. Fakat kendisi sahip olduklarının ne denli farkındadır? Evinden çıktığı andan itibaren benim dediği her şeyin aslında ne denli onun olduğu sorunsalıyla yüzleşir. Atları yoktur, kendisinin sandığı ahırından hiç tanımadığı bir seyis çıkar atlarıyla birlikte, hizmetçisi ise bu birdenbire beliren seyis tarafından saldırıya uğramıştır. Bir anda kendi sığınağı olan evi ve kendine ait her şey yabancılaşır dahası elinden gider, önce evi, atları ve sonra da hizmetçisi Rosa. Kişinin kendine ait olduğunu düşündüğü şey birdenbire aslında hiç var olmamış gibi yok olabilir (Oralış 2009: 16). Öyküde yazar bu durumu ahırdan çıkan seyis ve atları gören Rosa'nın ağzından şu şekilde aktarır: “Kendi evinizde neyle karşılaşabileceğinizi asla bilemezsiniz” (Kafka 2017: 110).

Olaylar karşısında kontrolünü yitiren birey kendisini güçsüz hissetmektedir. Birey bu durumda kendisini yönlendiremez, başkaları tarafından yönlendirilir (Ünaldı 2011: 22). Hikâyenin kahramanı Köy hekimi güçsüzlüğün bir temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öykünün en başından beri birileri tarafından yönlendirilmektedir. İlk başta evinin ahırından çıkan seyis tarafından yönlendirilir ve kendisini hastanın avlusunda bulur. “*‘Deh’ dedi seyis, elini çırptı; araba, akıntıdaki bir kütük gibi hızla ileri atıldı*” (Kafka 2017: 111). Hastanın yanına ulaşınca hastanın ailesi tarafından yönlendirilmeye devam eder: “*Hastanın anne babası evden çıkıp koşarak geldiler, onların arkasında da hastanın kız kardeşi, beni arabadan adeta kucaklayıp indirdiler*” (Kafka 2017: 111). Öte yandan hastanın ailesi hekime baskıya devam etmektedir hekimin başında söyleyeceği herhangi bir şeyi beklemekte ve hastanın önemli bir şeyi olmadığını söylediği halde tekrar muayene etmeleri için ısrarcı olmaktadır. Hekim üzerindeki baskının daha da arttığını oradakiler tarafından soyundurulup hastanın yanına yatırılmasından da çıkarabiliriz:

“*Derken geldiler, oğlanın ailesi ve köyün yaşlıları üstümü başımı çıkardılar*” (Kafka 2017: 115).

Köy hekimi kendi özünü oluşturmak, tercihlerini, kararlarını kendisi vermek yerine, kendisini başka çaresinin olmadığına inandırmak ister. Sürekli kendi özgürlüğünden kaçış içinde ve sürekli başkaları tarafından yönlendirilmektedir. Tedavi etmek için gittiği hasta bile o haliyle köy hekiminin acınası bir durumda olduğunun farkındadır ve bu durumu şu sözlerle dile getirir:

“*Biliyor musun? Dedi bir ses kulağıma. ‘Sana güvenim pek az. Çünkü buraya savruldu sen, kendi ayağıyla gelmedin buraya. Bana yardım edeceğin yerde, ölüm döşeğimde beni sıkıştırıyorsun. Ne isterdim biliyor musun, gözlerini oymak’*” (Kafka 2017: 115).

Öykünün kahramanı köy hekimi, tıpkı ‘Dönüşüm’ öyküsünün kahramanı Gregor Samsa gibi içinde bulunduğu duruma neden ve nasıl geldiğini sorgulamamaktadır. Köy Hekimi ve Gregor Samsa dönüşü olmayan yollara girmiş olsalar bile, kendi bireysel kimliklerine ilişkin geliştirdikleri farkındalıkla öykülerinin odak noktalarını belirlerler (Oraliş 2009: 29).

Kafka'nın öykülerinde hikâyelerin kahramanlarının içine düştükleri durumları sorgulamadan kabul ettikleri görülmektedir. Dönüşüm'de Gregor Samsa neredeyse böcek olduğuna şaşırmadan bu duruma adapte olmuştur. Bir Köy Hekimi öyküsünde ise aniden beliren atlar ve seyis hekimi şaşırtmamıştır. Her iki kahramanda olağan dışı duruma hemen adapte olup kabullenmişlerdir denilebilir.

Öykünün sonunda, hekim evine dönemez. Bunun nedeni ise 'umutsuz çağın' kendisidir. Atlar onun geri dönüşünü engeller. Köy hekimindeki atlar kişinin kendi benliğini kendi özünü temsil etmektedir. İnsan nesneleşmiştir, kendi özüne ve kendi kendine yabancısıdır (Salihoğlu 1983: 42).

3.5. Açlık Sanatçısı'nda Benlik ve Sosyal Kimlik

Açlık sanatçısı bir kafeste günlerce aç kalarak gösteri yapıp, bu yolla hem hayatını devam ettirmekte hem de sanatını icra etmektedir. Onun sanatı günlerce aç kalmaktır. Geceleri yemek yememesi için başında genelde kasap olan nöbetçiler bekler. Görevini ihmal eden, sanatçıyı yemek yemesi için bilerek yalnız bırakan nöbetçiler açlık sanatçısını rahatsız eder. O en çok görevini ihmal etmeyip sabaha kadar gözlerinin içine ışık tutan nöbetçilerden hoşlanır, çünkü kendisi de görevini titizlikle yerine getirir ve ağzına asla bir lokma dahi sokmaz. Açlık sanatçısına ilgi duyanların sayısı iyice azalmıştır ve artık eski önemini kaybetmiştir. Onun bulunduğu kafesi artık kimse ziyaret etmez, ilerleyen zamanlarda kafesinde olduğu bile unutulur. Açlık sanatçısı ölmeden önce aç kalmak zorunda olduğunu, başka türlü yaşayamayacağını söyler.

Öykünün kahramanı açlık sanatçısı mesleğini tıpkı bir işçi ve memur gibi yerine getirmektedir. Onlar gibi çeşitli kurullarla çevrili bir disiplin içerisinde.

"Rutin işler yapan işçiler ve memurlar bir disiplin çarkları gibi değerlendirilebilir. Kafka'nın yapıtlarında bu olguları işlemesi kendi özel hayatının da bir parçası olduğu bu tür mekanizmaların işleyişine bir tepki olarak görmek mümkündür" (Gündüz 2011: 92). Açlık sanatçısının insani sınırları aşan yaşam

koşullarıyla tıpkı bir hayvan gibi icra ettiği sanatından eserinde şu şekilde bahsedilmektedir:

“Büyükler için bu gösteri genellikle bir modanın takipçisi olmaktan öte anlam taşımazken, küçükler hayretten açık kalmış ağızlarıyla tehlikelere karşı el ele tutuşur, sarı benizli, örme giysili, açlıktan kaburgaları sayılır olmuş açlık sanatçısının samanlar üzerine bağdaş kurmasını, kimi zaman zarif bir edayla başını eğerek soruları yanıtlamasını, nasıl zayıfladığını izleyicilerin anlaması için incecik kolunu kafesin parmaklıklarından uzatıp dokunmalarına izin verişini, kimi zaman ise kendi içine dalıp kimseyi, hatta kafesin içindeki tek eşya olup tik tak eden saati bile işitmeyişini, kapadığı gözlerini önüne dikip bir bardaktan seyrek olarak bir yudum su alıp dudaklarını ıslatışını izlerlerdi” (Kafka 2015: 25).

Açlık sanatçısının sanatını ne koşullarda icra edeceğinin, ne kadar süre icra edeceğinin kararı menajeri tarafından verilir. Kendisinin kendi ile alakalı konularda hiçbir söz söylemeye hakkı yoktur. Kendisiyle alakalı konularda karar veremeyen, başkalarının düşüncelerinden hareketle yaşamını yönlendiren kişilerin daima başkalarına ve onların düşüncelerine mahkum olduğu ortadadır (Özkan 2004).

“Şunu kabul etmeliydi ki, şimdiye dek hiçbir gösterinin sonunda kafesinden kendi arzusuyla çıkmamıştı. Menajeri aç kalma süresini kırk gün olarak belirlemişti, daha uzun süreyle aç kalmasına en büyük şehirlerdeki gösterilerde bile, haklı olarak izin vermiyordu” (Kafka 2015: 28).

Menajerin gösteri süresini kırk günle sınırlandırması açlık sanatçısının fiziki ve ruhsal durumunu düşündüğünden değil, gösterinin insanların ilgisini en fazla kırk gün çektiğindendir. Açlık sanatçısı kendi adına hiçbir karar veremez ve kendi yaşamıyla ilgili kararların kontrolünü başkalarına verdiğinin ve güçsüzlüğünün de farkındadır. Güçsüzlük bireyin kendi hayatıyla ilgili kontrolün kaybolduğunu hissetmesi durumuna denmektedir. Bu durumda olan birey kendi davranışlarını ortaya koymak yerine ondan beklenen davranışları sergilemektedir (Ünaldı 2011: 22).

IV. BÖLÜM

4. FRANZ KAFKA’NIN ÖYKÜLERİNDE ÇEVRENİN BİREY VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Toplumsal bir varlık olan insan yaşadığı çevresini etkiler ve ondan etkilenir. En başta içinde yaşadığı toplumun dilini öğrenir, gelenek göreneklerini, değerlerini benimser, ve sosyalleşir. Sosyalleşme sayesinde insan, çevresinin belirlediği, toplumun ortaya koyduğu tutum ve davranışları, hareket modellerini ve düşünme biçimlerini öğrenir, diğer bir yönüyle sosyalleşme, toplumun kişiye diğer insanlarla birlikte yaşayabilmesi için ondan beklediklerini öğretmektedir (Arslantürk, Amman 2009: 159). Bireyin din, dil, düşünce, kişilik yapısı gibi tüm özelliklerinin üretiminde çevresinin, en önemlisi de ailesinin etkisi vardır. Çalışmamızın bu bölümünde Franz Kafka’nın öykülerine yansımış olan çevresi, özellikle ailesi ile olan ilişkilerine ve bu ilişkilerin birey ve toplum açısından değerlendirilmesine yer verilecektir.

İnsan bulunduğu çevreden her manada olumlu veya olumsuz olarak etkilenir. Çevre insanın davranışlarını, tutumlarını, kişiliğini, ilişkilerini, tercihlerini etkiler. Bireyin modern zamanın getirdiklerinin bu kadar etkisinde kalması da yine çevre ile alakalıdır. Birey hiçbir dönemde bu kadar çevre tarafından yönlendirilmemiştir, artık bireyin tercihlerini kitle iletişim araçlarının, reklamların, çevresindeki diğer insanların etkisiyle şekillendirdiği söylenebilir. Toplum tarafından en çok tercih edilen markalar kaliteli, en sık gidilen restoranlar güvenilir olarak kabul edilir olmuştur. Örneğin insan bir kitap satın alırken bile hiç tanımadığı ama aynı toplumu paylaştığı insanların tercihlerinden yani çevreden etkilenir, çoğunluğun beğendiği bir kitabı kendisinin de beğeneceğini düşünür, tercihini bu yönde kullanır.

Marx'a göre yabancılaşma, insanın çevresi ile olan ilişkisi sırasında ortaya çıkar. Eğer insan bu yönelme ve etkileme aşamasında kendini yaratıcı bir güç olarak göremiyorsa, eğer çevresi ona hep yabancı kalıyorsa, bu insan yabancılaşmıştır. Böyle bir durumda çevresi yani doğa, diğer insanlar, aile, onun üzerinde ve onun karşısında yer alır (Fromm 2014: 73,74).

Çevresel yabancılaşmadan bahsedilirken, mekânsal yabancılaşma üzerine de birkaç söz söylemek gerekir. Mekân sosyal yaşamın sürdürüldüğü yer olması sebebiyle insanı ve toplumu etkileyen önemli bir etkidir. Mekan genel anlamda çevreden ibaret olup yaşanılan, oturlan yer anlamına gelir, dolayısıyla birey kendini yaşadığı mekana ait hissetmiyorsa mekansal bir yabancılaşma söz konusudur (Ünaldı 2011: 31).

Franz Kafka da kendisini yaşadığı Prag'a ait hissetmiyordu. Prag'ın dar sokakları, birbirine yakın evleri, hep karamsar hissetmesine neden olan bunaltıcı havası onu daha da kendi içine kapanık biri haline getirmiştir. Ayrıca Kafka ne yaşadığı şehri ne oturduğu evi ne de çalıştığı iş yerini mekânsal olarak kendine yakın hissetmektedir.

4.1. Dönüşüm'de Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri:

Öykünün kahramanı Gregor Samsa, çevresi tarafından ötekileştirilen, küçük görülen kişiyi temsil eder. Bu tür kişiler, çevrelerindeki diğer baskın ve otoriter kişilerden emir alarak hayatlarını sürdürürler. “Bireyin geliştirdiği benlik değerleri, insanın çevresiyle kurduğu ilişkilerine ve iletişim biçimlerine yansımaktadır” (Tezel 2004: 2). Öykünün kahramanı Gregor Samsa, yalnızca işine bağlı olarak yaşar. Hayatının akışını, günlük yaşantısını çalışma hayatı belirler. Gregor'un arkadaş çevresi de yalnızca iş yerinde karşılaştığı kişilerdir, yani sosyal yaşamını etkileyen tek şey işidir ve kendisi bu durumdan şikayetçi değildir (Karababa 2018: 1736, 1737). İnsan içinde bulunduğu çevreden etkilenir ve onu etkiler. Din, dil, düşünce, yaşayış tarzı gibi bütün unsurlar insanın çevresinde bulunmaktadır ve bu sayede insan toplum içinde kimliğini ve kişiliğini kazanır. Franz Kafka çevresi ile uyumsuzluğunu, dış dünyaya

yabancılaşmasını, onun ile çevresi arasındaki ayrılığı ‘Dönüşüm’ eserinin kahramanı Gregor Samsa üzerinden okuyucuya aktarır.

Gregor Samsa öykünün ilk cümlesinden itibaren okuyucuya yabancılaşmış birey olarak aktarılır. Esasen onun yabancılaşması dönüşümden önce başlamıştır. Gregor Samsa, kendisini vatandaş olarak topluma, fert olarak ailesine, çalışan olarak işine, iş arkadaşlarına ve yaşadığı semte karşı yabancı hissetmektedir. Gregor’u çepeçevre saran ailesi, iş arkadaşları onun kendine ait tutumlar sergilemesine engel olmuş böylece Gregor’u bir böcek olmaya mahkum etmiştir. İnsan kendini ait hissetmediği mekânında yabancıdır. Gregor Samsa içinde dönüşümünden sonra yıllardır yaşadığı odasına karşı bir yabancılaşma söz konusudur. Bu durumu Kafka şu şekilde aktarır:

“Ama döşemesine yapışıp uzanmak zorunda olduğu yüksek tavanlı oda, içine korku veriyordu, gelgelelim bunun nedenini bulamıyordu, çünkü sonunda bu, beş yıldır yaşadığı odaydı- ve yarı bilinçsiz bir dönüş yaparak, içinde hafiften yanan bir utanma duygusunu da engelleyemeden, kanepenin altına koştu; orada sırtının biraz ezilmesine ve başını da artık kaldıramamasına karşın, kendini çok rahat hissetti; üzüldüğü tek şey, gövdesinin kanepenin altına bütünüyle sığamayacak denli geniş oluşuydu” (Kafka 2018: 42).

Mekânsal yabancılaşma insanın psikolojik ve sosyolojik yönünü doğrudan etkiler. Bunun kuvvetli bir kanıtı da sürekli yağmurlu ve kasvetli havalara sahip olan ülkelerde intihar oranının diğer ülkelere oranla fazla olmasıdır. Bu durum insanın yaşadığı çevrenin onun üzerinde ne denli önemli olduğunu niteler. Franz Kafka da yaşadığı şehir olan Prag’ı soğuk ve kasvetli bulmaktadır. Gregor Samsa da benzer şekilde yaşadığı şehrin kasvetli havasından ve bu havanın onun üzerinde yarattığı etkiden öykünün iki farklı yerinde şu şekilde bahseder:

“Gregor, daha sonra bakışlarını pencereye yöneltti ve kasvetli hava yüzünden- yağmur damlalarının pencerenin çinko pervazına çarptığı duyuluyordu- içini büyük bir hüüzün kapladı” (Kafka 2018: 20).

“Böyle anlarda bakışlarını elinden geldiğince dikkatli pencereye çeviriyordu; ama dar caddenin karşı yanını bile gözlerden gizleyen sabah sisinin görünüşü, ne yazık ki güven ve iyimserlik aşılayabilmekten uzaktı” (Kafka 2018: 25).

4.1.1. Dönüşüm’de Ailenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri

Her toplumda değerleri, işlevleri, özellikleri açısından farklılık gösterse de aile evrensel bir kurumdur. Fakat evrensel bir kurum olan aileye evrensel bir tanım yapmak çok olanaklı değildir. Genel bir tanım yapmak gerekirse, “Aile, kan bağı ile birbirlerine bağlı bireylerin oluşturdukları bir grup olarak görülmektedir. Ancak kan bağı ailenin varlığı için gerek şart olsa da, yeter şart değildir” (Canatan, Yıldırım 2013: 84).

Aile, toplumun devamlılığı için vazgeçilmez bir unsurdur. Ayrıca yalnızca toplumsal hayat için değil, bireysel yaşam için de oldukça önemlidir (Erkal 1993: 88). Franz Kafka’nın gerçek hayatında yaşadığı ailevi sorunlar ve baskılar öykülerine bilhassa ‘Hüküm’ ve ‘Dönüşüm’ öykülerine açıkça yansımıştır. Hatta bu eserlerinde Kafka kendi ailesini, aile içindeki durumunu, bunalımlarını, sorunlarını ele almıştır bile denilebilir. Toplumsal kurumların en küçüğü fakat en önemlisi olan ailenin birey ve toplum üzerinde ne denli etkileri olduğunu, Kafka özellikle ‘Dönüşüm’ ve ‘Hüküm’ eserlerinde dile getirmiştir.

Franz Kafka’nın aile içi ilişkilerini en çok yansıttığı eserlerinden biri hatta en önemlisi Dönüşüm’dür. Eserin ana temasını oluşturan yabancılaşmanın ortaya çıktığı yer olarak aile gösterilmektedir. Kafka ve eserin kahramanı Gregor için baskının başladığı yer ailedir. Kafka ve Gregor için de ailedeki en baskıcı ve otoriter karakter babadır. Eserde babasının yarattığı baskıdan, kurduğu otoriteden, aralarındaki gerilimli ilişkilerden sıklıkla bahsedilir.

Eserin kahramanı Gregor ailesinin itibar ettiği biri olarak görülmesi de ailesine karşı oldukça hassastır ve ailesindeki herkese değer vermektedir. Çünkü ailesinin sorumluluğu onun üzerindedir ve onlar için hiç sevmediği bir işte çalışmaktadır.

Kendini buna mecbur görmektedir. Bu durumu Kafka ‘Dönüşüm’de’ şu şekilde kaleme almıştır:

“Annemle babam yüzünden kendimi tutuyor olmasaydım eğer, işimden çoktan ayrılırdım, patrona çıkar ve ne düşündüğümü olduğu gibi söyledim” (Kafka 2018: 21).

Sevmediği bir işte çalışmasına rağmen kendi geleceğine karşı umudunu yitirmiş değildir. Yaklaşık beş yıl sonra ailesinin borçlarını bitirecek parayı biriktirip işten ayrılmayı düşünmektedir. Kendisini ailesine öyle adanmış ki, geleceğinden umut duyması bile öncelikle ailesine karşı duyduğu sorumluluk ve bunun ona getirdiği yükümlülüklerle bağlıdır. Gregor ailesine karşı duyduğu sorumluluklarının altında ezilen bir karakteri temsil etmektedir. Böceğe dönüşse bile tek düşüncesi ailesi için çalışmak, bir an önce işe gitmenin bir yolunu bulmayı hedeflemektir:

“Öte yandan, henüz tüm ümitlerin yitirilmiş olduğu da söylenemez; annemle babamın patrona olan borçlarını ödemeye yetecek parayı bir kez biriktirdim mi – ki daha beş altı yıl sürebilir bu -, o zaman mutlaka yapacağım düşündüğümü. İş kökünden bitireceğim ama şimdilik yataktan çıkmak zorundayım, çünkü trenim saat beşte kalkıyor” (Kafka 2018: 21).

İnsan kendisine ait öznellikte hiçbir biçimde herhangi bir sınır olmadan yaşayamaz. Birey için aile de bu sınırlardan biridir. Bu sınırlar içerisinde bireyin çeşitli ödev ve zorunlulukları vardır (Yeşihehirlioğlu 1995: 171). Öykünün kahramanı Gregor Samsa da hem kendisine hem de ailesine karşı olan sorumluluklarını yüklenmiş birisidir. O ailesine karşı olan yükümlülüklerinin bilincindedir. Fakat ailesi Gregor’a sanki bu bilince sahip biri değilmiş gibi denetleyici bir şekilde davranmaktadır. Sabah biraz işe geç kalmasıyla hemen tüm aile endişelenir. Ailesinin Gregor üzerindeki denetleyiciliği eserde şu şekilde geçmektedir:

“ ‘Gregor, Gregor,’ diye seslendi, ‘ne oldu?’ Ve kısa süre sonra, daha derinden gelen bir sesle, yine uyardı: ‘Gregor! Gregor!’ Öteki kapının arkasında ise kız kardeşi, alçak sesle yakınıyordu: ‘Gregor? İyi değil misin yoksa? Bir isteğin var mı?’ Gregor, her iki yana da: ‘Tamam, hazırım.’ diye yanıt verdi ve sözcüklerin arasına uzun aralar sokarak, sesinin tüm çarpıcı yanlarını gidermeye çalıştı” (Kafka 2018: 23).

Ailesinin Gregor üzerindeki denetleyiciliği o kadar fazladır ki firma yetkilisi eve geldiğinde anne ve babası Gregor’a hiç fırsat vermeden, korku içinde, onu savunmaya başlarlar. Firma yetkilisini Gregor’un işe gitmediği için kesinlikle geçerli bir mazereti olduğu konusunda ikna etmeye çalışırlar (Kafka 2018: 27, 28).

“Bu kez de soldaki odada bulunan babası : ‘Gregor,’ diye seslendi, ‘Sayın Müdür Bey geldi ve sabah treniyle neden gitmediğini soruyor. Ona ne diyeceğimizi bilmiyoruz. Ayrıca Müdür Bey doğrudan seninle konuşmak istiyor. Onun için lütfen aç kapıyı. Sayın Müdür Bey: ‘Günaydın, Bay Samsa,’ diye seslendi içtenlikle. Annesi ise, daha babası sözünün tamamlamadan önce Müdür Bey’e dönerek: ‘Oğlum iyi değil,’ dedi, ‘inanın Müdür Bey, oğlum iyi değil. Gregor iyi olsa, tren falan kaçırır mı hiç? Akli hep işindedir. Akşamları hiç dışarı çıkmamasına neredeyse kızdığımı söyleyebilirim; sekiz gündür kentteydi ama her akşam evine döndü” (Kafka 2018: 28).

Ailenin en temel işlevlerinden biri, bireyin sevgi, güven, şefkat gibi temel insani ihtiyaç duygularının doyumunu sağlamasıdır. Anne babasının sevgisini, ilgisini hisseden birey her anlamda daha mutlu ve sosyal çevresiyle daha uyumlu bir kişilik sahibi olur. Gregor’un ailesi ona karşı ilgiden yoksundur. Eğer ona karşı en ufak bir ilgi ya da içinde bulunduğu durumundan en ufak bir endişe duysalardı dönüşümden hemen önce Gregor’daki değişimi fark ederlerdi. Ama ailesi Gregor’a karşı o kadar ilgisizdir ki onda hiçbir değişim fark etmemişlerdir. Kafka öykünün kahramanının bu durumu firma yetkilisiyle paylaşmasını şu şekilde aktarmıştır:

“Bir saniye sabretmenizi rica ederim! Sandığım kadar da iyileşmemiştim. Ama yine de iyi sayılırım. O denli ani oluyor ki böyle şeyler. Daha dün akşam çok iyiydim, annemle babama sorun isterseniz, ya da şöyle diyelim, daha dün akşamdan bir sıkıntı vardı içimde, küçük bir önsezi gibi. Evdekiler dikkat etselerdi, yüzümden anlayabilirdi” (Kafka 2018: 30).

Ekonomi, özellikle de para aile için önemli belirleyicilerden biridir. Çünkü mal mülk gereksinimi, üretimi, korunması, ailenin bütün fertlerini yakından ilgilendirir. Her birey bir ailenin üyesi olarak kendisi için çalışırken, aynı anda aile için de çalışmaktadır (Yenişehirlioğlu 1995: 171). Gregor’un aile içi ilişkilerinde en temel belirleyici unsur

paradır. Para tıpkı modern toplumlarda olduğu gibi ‘Dönüşüm’de’ de her şeyin önüne geçmiştir. Ailesi Gregor’a oldukça pragmatist bakmaktadır. Onların gözündeki ancak ailesinin işine yaradığı kadar vardır Gregor ve bu durum ilişkilerini samimiyetten uzak ve gerilimli bir hale getirmektedir. Kafka aile içindeki ilişkilerin temel belirleyicisinin para olduğuna ilişkin kısımlara eserinde sıklıkla yer vermiştir. Bu bölümlerden bazıları şunlardır :

“Gregor’un sonraları bütün ailenin yükünü taşıyabilecek duruma gelmesine, gerçekten de taşınmasına karşın, aynı günler en azından aynı parlaklıkla bir daha yaşanamadı. Çünkü artık o düzeye alışılmıştı, gerek ailesi, gerekse Gregor alışmışlardı, alanlar parayı şükranla alıyorlardı, Gregor’da sevinerek veriyordu ama aralarında artık sıcak bir içtenlik kurulamıyordu” (Kafka 2018: 47).

“O zamanlar Gregor’un tek amacı, herkesi kesin bir ümitsizliğe sürüklemiş olan ve işlerin bozulmasından kaynaklanan yıkımı, aileye olabildiğince çabuk unutturabilmek için elinden geleni yapmaktı” (Kafka 2018: 47).

“Sayın patrona çok şey borçluyum, bunu siz de iyi bilmektesiniz. Öte yandan annemle babamdan ve kız kardeşimden de ben sorumluyum. Güç bir durumdayım ama düzlüğe çıkacağım” (Kafka 2018: 35).

Birey için çevresine destek olamaz hale gelmek korkutucu bir durumdur. Hele ki bu çevre aile ve desteğe ihtiyacı olan kişiler aile fertleri ise durum çok daha tedirgin edici bir hal almaktadır. Gregor için de, rahatlıkla, aynı durum söz konusudur denilebilir. Ailesi Gregor’un sırtından geçinen asalaklardır, ve için için Gregor’u yiyip bitirip sömürmektedirler (Kafka, Nabokov 2014: 95). Dönüşümden önce ailenin geleceği Gregor’a bağlanmış bir vaziyettedir. Gregor’un işini kaybetmesi demek tüm ailenin geleceğini tehlikeye atmak demektir. Öyküde en çok Gregor’un bu durumun farkında olduğu söylenebilir.

“Gregor, Müdür Bey’in bu halde gitmesine izin verdiği takdirde, firmadaki işini çok büyük bir tehlikeye sokacağını anladı. Annesiyle babası bütün bunları pek iyi anlayamıyorlardı, aradan geçen uzun yıllar boyunca Gregor’un bu işinde yaşamı

boyunca güvence altında olduğu inancına varmışlardı ve şimdi de kendilerini anlık sorunlara o denli vermişlerdi ki, ilersini görebilmekten tümüyle uzaktılar. Ama Gregor ilersini görebiliyordu. Müdür beyin alıkonması, yatıştırılması, inandırılması ve son olarak da kazanılması gerekiyordu; Gregor'un ve ailesinin geleceği buna bağlıydı!" (Kafka 2018: 36).

Dönüşüm'den sonra ise artık Gregor'un eski haline döneceğinden umudu kesen aile bireyleri kısa bir süre sonra geçim derdine düşer. Ailenin bütün yükünü tek başına omuzlayan Gregor'a göre aile fertlerinin hiçbiri çalışıp, evin ekonomisine katkı sağlayacak bir profile sahip değildir. Ya da Gregor bu yükü omuzlamaya o kadar alışmıştır ki adeta bu ona verilmiş bir görevdir ve o görev olmadan var olamaz ve bu görevi ondan başkası üstlenemez sanmaktadır. Bu durumu Kafka okuyucuya şu şekilde aktarır:

"Öte yandan Gregor'un babası gerçi sağlıklı ama beş yıldır çalışma yaşamından elini eteğini çekmiş bir adamdı ve fazla yük altına giremezdi; yorucu ama ne yazık ki başarısız yaşamının ilk tatili olan bu beş yıl boyunca gövdesi çok yağ bağlamış, bunun sonucunda da bayağı hantallaşmıştı. Bu durumda, astımlı olan, evin içinde bile zor gezinen, iki günde bir, bütün bir günü solunum güçlüğü çekerek açık pencerenin önünde, kanepede geçirmek zorunda olan annesi mi para kazanacaktı? Yoksa evin geçimini on yedi yaşına karşın henüz bir çocuk olan, bugüne değin yaşamı güzel giyinmekten, bol bol uyumaktan, ev işlerine yardım etmekten, birkaç orta halli eğlenceye katılmaktan ve her şeyden önce keman çalmaktan ibaret olan, yaşamında hiçbir aşırılık bulunmayan kız kardeşi mi sağlayacaktı?" (Kafka 2018: 49).

Franz Kafka'nın eserlerinde yabancılaşmanın ortaya çıktığı yer olarak aile gösterilir. Onun için aile baskının başladığı yerdir (Robertson 2007: 96). Öykünün kahramanı Gregor için de bu durum böyledir. Her türlü otorite ve baskı ailede başlar ve bu toplumsal hayata da yansır. Gregor'un aile bağları zayıftır. İşinden dolayı sürekli seyahat halinde olan Gregor çalıştığı dönemlerde ailesinden o kadar kopuk yaşamaktadır ve ev halkına o kadar yabancısıdır ki adeta kendini aileden biri değilmiş gibi hissetmektedir. Bu durumu böcek haline döndükten sonra şöyle dile getirir:

“‘Aile ne kadar sakin bir yaşam sürüyormuş,’ dedi Gregor kendi kendine, ve bakışlarını önündeki karanlığa dikerken, bir yandan da annesine, babasına ve kız kardeşine bu denli güzel bir evde böyle bir yaşam sağlayabilmiş olmasından ötürü büyük bir gurur duyduğunu ayırmıyordu” (Kafka 2018: 41).

Aile, bireyin ait olma, sevgi, güven gibi en temel duyguların doyumunun sağlandığı yerdir. Bu duygulardan, kişinin doyumuna en fazla ihtiyaç duyduğu duygu ise güvendir. Kişi mensubu olduğu aileye hem güven duymak hem de onlar tarafından güvenilmek ister. Gregor’un eskiden kalma kapıyı kilitleme alışkanlığı (“Sabahleyin, kapılar kilitliken herkes yanına gelmek istemişti..”) ailesi ile arasında güven problemi olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Ailesi dönüşümden önce bütün geleceklerini Gregor’a teslim edecek kadar ona güveniyorken, dönüşümden sonra onu kendileri için bir tehdit unsuru olarak görmekte ve ondan korkmaktadırlar. Her zaman aileden en az iki kişi evde olmak zorundadır (Kafka 2018: 42, 46).

Gregor kendisini ailesi ile o kadar özdeşleştirmiştir ki, böcek haliyle bile tek düşüncesi onlar için işe gitmek, onların zarar görmesine engel olmak, hatta en ufak bir kaygı veya korku bile duymamalarını istemektedir. Böceğe dönüştükten sonra yataktan kalkmaya çalışan Gregor’un en büyük endişesi, kendisini yere attığında çıkacak olan ve evin bütün kapılarının ardında, korku değilse bile merak uyandıracak gürültünün nasıl giderileceğiydi (Kafka, Nabokov 2014: 97). Öyküde, bu durum şöyle ifade edilmiştir.

“Ve bu kez gövdesini bütünüyle, her yanını aynı orantıyla yataktan çıkarmaya koyuldu. Kendini böylece yere attığı takdirde, düşerken iyice yukarı kaldırmak istediği başı büyük bir olasılıkla yaralanmayacaktı. Anladığı kadarıyla sırtı epey sertti, herhalde halının üstüne düşmekten bir zarar görmeyecekti. Kafasını en çok kurcalayan nokta, düştüğünde çıkacak olan, önlenmesi olanaksız büyük gürültüydü; bu gürültü tüm kapıların ardında korku değilse bile kaygı uyandıracaktı. Ama bunun göze alınması gerekiyordu” (Kafka 2018: 25).

Franz Kafka’nın eserlerinde aileye karşı olumsuz bakış açısının ve tutumunun altında kendi hayatından izler bulunur. Bilhassa ‘Dönüşüm’de’ babasına karşı hissettiklerini ve kendisi üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi ve baskıyı kaleme alır. Bu

durumun Kafka'nın ailesinin, özellikle de babasının otorite ve baskısını dile getirdiği “*Babama Mektup*” adlı eserinden bize yansıdığını rahatlıkla söyleyebiliriz (Çiçek 2012: 30). ‘Dönüşüm’ öyküsünde ise baba otoritesi şöyle ifade edilmiştir:

“Babası, kendine özgü bir inatla, üniformasını evde de çıkarmamakta direniyordu; ve röbdöşambr kullanılmaksızın asılı dururken, baba tepeden tırnağa giyinmiş olarak yerinde uyuyordu, sanki hep işinin başına dönmeye hazırdı ve burada bile amirinin sesini bekliyordu” (Kafka 2018: 64).

Babanın otoritesi evde o kadar baskındır ki hiçbir aile ferдинin bu otoriteye karşı çıkması mümkün değildir. Öyle ki babası Gregor’u elma bombardımanına tuttuktan sonra bile Gregor’un sırtında saplı kalan ve zamanla onu ölüme sürükleyecek olan elmayı almaya kimse cesaret edememiştir. Bu durum eserde şu şekilde geçer:

“Gregor’un acısını bir aydan daha fazla çektiği ağır yaralanması – elma, kimse almaya cesaret edemediğinden, olayın gözle görülür bir anısı olarak etine gömülü kalmıştı- görünüşe göre babasına bile, şu andaki üzücü ve iğrenç manzarasına karşın yine de aileden biri olduğunu anımsatmış gibiydi; Gregor’a bir düşmanmış gibi davranılamazdı; duyulan tiksintiyi bastırıp sabretmek, yalnızca sabretmek aile yükümlülüğünün bir gereğiydi” (Kafka 2018: 63).

Baba otoritesi Kafka'nın eserlerinde kendini oldukça fazla göstermektedir. Öykünün kahramanları üzerinden Kafka adeta kendi hayatını anlatır. Gregor’un ailesinde de baba figürü çok önemlidir. Ailenin tüm bireyleri için korku ve otorite unsuru olan baba en çok Gregor üzerinde etkilidir. Babası Gregor için inanılmaz bir otorite ve korku unsurudur.

“Gregor’un arkasından gelen seslere bakılırsa, sanki bir değil ama bir sürü baba vardı; şimdi işin şaka götürür yanı kalmamıştı ve Gregor- ne olacağını düşünmeksizin- kendini kapıdan geçmeye zorladı” (Kafka 2018: 39).

Böceğe dönüşen Gregor kendisini bir yaratık gibi gören babası tarafından sürekli bir tehdit altında tutulmaktadır. Ailenin hiçbir üyesi , (kardeşi Grete başlarda ona iyi

davranmış olsa da, sonradan bu durum tamamen değişecektir) özellikle de babası Gregor'un fiziki ve ruhsal durumuna hiçbir önem vermemektedir.

“Dönmeyi neredeyse tümüyle başarmışken, hep o tiz sese kulak vermesi yüzünden yolunu bile şaşırtdı ve yeniden biraz geriye döndü. Sonunda kafası, sağ salim, açık duran kapının önüne vardığında, gövdesinin kapıdan öyle kolaylıkla geçemeyecek kadar geniş olduğu anlaşıldı. Gregor'a geçmesi için yeterli yer açmak üzere, örneğin kapının öteki kanadını da açmak, o andaki ruhsal durumu nedeniyle doğal olarak babasının aklının ucundan bile geçmedi. Onun kafasındaki tek saplantı, Gregor'un olabildiğince çabuk odasına dönmesiydi” (Kafka 2018: 39).

Babanın en önemli rollerinden biri, bireye içine doğup büyüdüğü toplumun, sorunlarıyla başa çıkmanın yollarını göstermektir (Canatan, Yıldırım 2013: 141). Baba aile içinde birincil ilişkilerin akışında, fertler arasındaki duygu alışverişinden önemli ölçüde sorumludur. Öykümüzün kahramanı Gregor Samsa'nın babası bahsedilen sorumluluklardan uzak olmakla birlikte aile içinde hem gerginlik hem de soğukluğun nedenidir.

“Babası, sanki Gregor'u yine odasına kovmak istiyormuş gibi düşmanca bir ifadeyle yumruklarını sıktı, sonra ne yapacağına karar verememişçesine oturma odasında çevresine bakındı, en sonunda da ellerini yüzüne kapatıp güçlü göğsünü sarsan hıçkırıqlarla ağlamaya başladı” (Kafka 2018: 33, 34).

Aile içinde şiddetle otoritesini korumaya çalışan bir baba figürü mevcut ise, baba aile fertlerinden isteklerini yerine getirmesini bekler. Aksi durumlarda şiddete başvurmaktan kaçınmaz. Gregor'un baba otoritesi ve baskısı çoğu zaman şiddet eylemlerine dönüşmektedir. Bu durum Gregor'u hem derinden üzmede hem de dönüşümden sonra kendini iyice dışlanmış ve adeta yaratılmış gibi hissetmesine sebep vermektedir.

“Baba, kovalamasını acımasızca sürdürmekte ve bir vahşi gibi tiz sesler çıkartmaktaydı. Öte yandan Gregor da henüz geri geri gitmenin acemisiydi ve

gerçekten çok ağır yürüyebiliyordu. Dönmesine yetecek kadar zaman verilseydi eğer, hemen odasına gidebilirdi; ama zaman alan dönme eylemiyle babasının sabrını taşımaktan korkuyordu, babasının elindeki sopadan sırtına veya başına öldürücü bir darbenin inmesi tehlikesiyle de her an karşı karşıyaydı” (Kafka 2018: 38).

Gregor evde sürekli babasından şiddet görme tehdidi altındadır. Gregor’un dönüşümünden önce daha çok duygusal şiddet uygulayan babası dönüşümden sonra daha çok fiziksel şiddet uygulamıştır.

“.. Sandalyelerden birinin üstünde unutmuş olduğu bastonunu kaptı, sol eliyle de masadan büyük bir gazete aldı ve ayaklarını yere vurarak, bastonu ve gazeteyi de sallayarak Gregor’u yine odasına kovmaya başladı. Gregor’un yalvarmaları para etmedi, zaten bu yalvarmalar anlaşılmadı bile; boynunu ne denli acındırıcı bir biçimde bükerse büksün, bu babasının ayaklarını daha şiddetli vurmasından başkaca bir sonuç doğurmadı” (Kafka 2018: 38).

Babası Gregor ‘a hem bir yaratılmış gibi davranmakta, hem de bu dönüşümden adeta onu sorumlu tutar gibi Gregor’a öfke duymaktadır. Gregor’a karşı içinde en ufak bir acıma duygusu beslememektedir. Bunu her fırsatta Gregor’a yansıtmaktan da çekinmemektedir. Babasının Gregor’a karşı olan şiddet girişimlerinden birini yazar şu şekilde kaleme almıştır:

“Babası Gregor’u yine odasına kovmak istiyormuş gibi düşmanca bir ifadeyle yumruklarını sıktı, sonra ne yapacağına karar verememişçesine oturma odasında çevresine bakındı, en sonunda da ellerini yüzüne kapatıp güçlü göğsünü sarsan hıçkırıklarla ağlamaya başladı” (Kafka 2018: 33, 34).

Gregor’un dönüşümünden itibaren hiç kuşkusuz, hayatının önemli bir kısmını daha kolay hale getiren, kardeşi Grete olmuştur. Onun yeni hayatını, yeni alışkanlıklarını, yeni bedenini, değişen beslenme şeklini anlamaya çalışmış ve ona yardımcı olmuştur. Gregor’un her zaman yemeyi tercih ettiği yiyeceklerine dokunmadığını gören kız kardeşi onun yeni damak zevkini anlamak için yeni yiyecekler de getirir.

“Kız kardeşi onun yeni damak zevkini anlayabilmek için eski bir gazetenin üstünde bir sürü yiyecek getirmişti. Durmuş ve yarı çürümüş sebzeler; akşam yemeğinden kalma, üstünde donmuş beyaz sos bulunan kemikler; birkaç kuru üzüm tanesi ve badem; Gregor’un iki gün önce bu yenmez dediği bir peynir; bir dilim kuru ekmek, bir dilim tereyağlı ekmek ve bir dilim tereyağlı, üstüne tuz ekilmiş bir ekmek. Kız kardeşi bunlarla birlikte içi su dolu bir kap da getirmişti ve kap herhalde bundan böyle yalnız bu iş için kullanılacaktı “(Kafka 2018: 43, 44).

Gregor dönüşümden önce kız kardeşi için yaptığı bütün fedakârlıklara rağmen, Grete’nin kendisine karşı bu kadar ilgili olmasından dolayı kendini ona karşı mahcup hissetmektedir.

“Gregor kız kardeşiyle konuşabilseydi ve onun kendisi için yapmak zorunda kaldığı her şey için teşekkür edebilseydi, o zaman hizmetleri karşısında bu denli ezilmeyecekti; oysa şimdi bu hizmetlerden ötürü acı çekiyordu” (Kafka 2018: 50).

Gregor’da meydana gelen değişim ile birlikte artık aile bireylerinin rolleri de değişmiştir. Değişimden sonra Gregor çalışamaz duruma gelmiştir, ailenin ekonomik yönde istikrarı açısından artık diğer aile bireyleri çalışmak zorundadır (Diler, Tokdemir 2004). Özellikle Gregor’un kendine en yakın gördüğü ve onun bakımını üstlenen kız kardeşi Grete çalışmaya başladıktan (ekonomik özgürlüğünü elde ettikten) sonra Gregor’a artık hiç vakit ayırmamaya, onunla ilgilenmemeye başlar. Zaten bu yoğun iş hayatında kimsenin Gregor’a ayıracak vakti yoktur.

“Bu işe boğulmuş ve aşırı yorgun düşmüş ailede Gregor’a kim gerektiğinden daha çok ilgi gösterebilirdi ?” (Kafka 2018: 65).

Başlangıçta Gregor’la ilgilenen ve onun ihtiyaçlarını gideren kız kardeşi Grete’in ekonomik bağımsızlığını elde ettikten sonra Gregor’a karşı olan yaklaşımlarında değişimler olmuştur. Anne ve babası gibi artık kız kardeşi de Gregor’u evde istememektedir. Gregor kız kardeşinin ona yaklaşımında ve davranışlarında olan değişimi hissetmiştir. Grete odaya geldiğinde onun dikkatini çekmek için en göze batan

köşeye gidip duruyordu ki, bu davranışıyla ona bir bakıma sitem ettiğini hissettirebilsin. Ama gittiği bu köşede günlerce hatta haftalarca kalsa bile bu kız kardeşi için bir anlam ifade etmeyecektir. Aile içinde Gregor'a karşı en acımasız kişi babası gibi görünse de, ondan kurtulmayı dile getiren ilk kişi kız kardeşi Grete'dir (Çiçek 2015: 149) Yazar bu durumu okuyucuya şu şekilde aktarmıştır:

“Sevgili babacığım ve anneciğim ’ dedi ve sözlerine bir giriş olmak üzere elini masaya vurdu, ‘bu böyle süremez artık. Siz bunu anlamıyor olsanız bile, ben anlıyorum. Bu hilkat garibesinin önünde kardeşimin adını ağzıma almak istemediğim için, yalnızca diyorum ki ondan kurtulmaya çalışmalıyız. Ona bakmak ve dayanmak için elimizden ne geliyorsa yaptık, sanırım bu konuda kimse bize en küçük bir suçlamada bile bulunamaz ’” (Kafka 2018: 75, 76)

Kız kardeşi artık açıkça ağabeyine düşman olmuştur ve bunu dile getirmekten asla çekinmemektedir. Önceden onu seviyordu belki ama artık ona tiksinti ve öfkeyle bakmaktadır. Belki de kız kardeşi ağabeyini değil de onun kendisine sunduğu imkanları seviyordu (Kafka, Nabokov 2014: 116).

“Buradan gitmeli’, diye bağırdı kız kardeş, ‘tek çare bu, baba. Ama onun Gregor olduğu düşüncesini kafandan atman gerek. Bizim asıl felaketimiz, bunca zaman bu düşünceye inanmış olmamız. Fakat o nasıl Gregor olabilir ki? Gregor olsaydı eğer, insanların böyle bir hayvanla birlikte yaşamalarının olanaksızlığını çoktan anlar ve kendiliğinden çıkıp giderdi. O zaman bir erkek kardeşimiz ve oğlumuz olmazdı; ama yaşamayı sürdürür, onun da anısını onurla korurduk. Şimdi ise bu hayvan peşimizi bırakmıyor, kiracılarımızı kovuyor, görünüşe bakılırsa bütün evi kendisi kullanmak ve bizi dışarı atmak istiyor” (Kafka 2018: 77).

Öyküde aile, bireyin hem kendine hem de çevresindeki insanlara yabancılaşmasına neden olan düşünceleri besleyen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. “Ailenin çocuklarına bakış açısı onları farklı durumlar için bir umut kapısı olarak görme durumu bireyi sistem içinde nesneleştirmektedir. Nitekim Gregor’un böceğe dönüşmesinden sonra Grete, ailenin sorumluluğunu alması gereken kişi olarak karşımıza çıkar. Gregor’dan ümidi kesen aile artık Grete’nin üzerinden yeni kararlar

almaya başlar. Eve ekonomik getiri sağlamasından sonra ailenin umutlarını bağladığı kişi olan Gretede yabancılaşmaya maruz kalmıştır” (Çiçek 2015: 149, 150 Akt. Durakoğlu, Altıparmak 2016: 181). Kız kardeşi Grete ‘in ailenin yeni kurbanı olduğunu yazar şu satırlarla okuyucuya aktarır:

“Böyle konuşurlarken kızlarına bakan Bay ve Bayan Samsa, ikisi de hemen hemen aynı anda olmak üzere, Grete’nin, yanaklarını soldurmuş olan onca sıkıntıya karşın, son zamanlarda ne kadar güzel ve dolgun vücutlu bir kıza dönüşmüş olduğuna dikkat ettiler. Daha sessizleşerek ve neredeyse farkına varmaksızın bakışlarıyla anlaşarak, kızları için artık uygun bir koca aramanın zamanının da geldiğini düşündüler” (Kafka 2018: 84).

Eserin çevirmeni Ahmet Cemal’e göre; ‘Dönüşüm’ hiyerarşi ve otorite düşüncesi ile temellenmiş, bu amaçla sözü edilen düşünceyi önce aile kurumu içerisinde odaklaştırmış toplum içindeki bireyin tragedyasıdır. Ayrıca ailenin bireyi yok eden bütün yönlerini tüm korkunçluğuyla yansıtır (Kafka 2018: 87, 88)

4.2. Hüküm’de Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri:

Öykünün kahramanı genç tüccar Georg Bendemann, annesinin ölümünden sonra babasıyla birlikte yalnız yaşamaktadır. Georg’un sosyal ilişkileri zayıftır. Ayrıca babası ile arasındaki iletişim de yetersizdir. Georg Bendemann nişanlıdır ve evlenmek üzeredir. Ayrıca Petersburg’da yaşayan mektupla iletişim kurduğu bir dostu vardır. Georg’un dostuyla olan ilişkisi de mesafelidir.

Öyküden, eserin kahramanı Georg Bendemann ve onun Petersburg’da yaşayan arkadaşının sosyal ilişkilerinin zayıf olduğu sonucuna ulaşılabılır. Sosyalleşme insanın çevresi ile olan uyumuyla ortaya çıkar ve ikisi de bu uyumdan yoksundur denilebilir.

Sosyalleşme bireyin çevre ile ilişkisi sonucunda ortaya çıkan bir mekanizmadır. Birey yaşamını sürdürebilmek için çevresindeki insanlara gereksinim duyar. Birey için çevre, içinde yaşadığı toplumdur (İsen, Batmaz 2002). Öykünün kahramanı Georg

Bendemann, Petersburg’da yaşayan dostunun çevresi ile ilişkilerinin zayıf olduğundan şu şekilde bahseder:

’Söylediğine göre oradaki vatandaşlarımızla düzenli bir bağlantısı kalmamıştı, Rus ailelerle neredeyse hiç sosyal ilişkisi yoktu, durum böyle olunca yavaş yavaş müzmin bekarlığa doğru gidiyordu” (Kafka 2018: 16).

Çevre, aile başta olmak üzere bireyin içinde doğup büyüdüğü toplumu, yaşadığı mekan, işini, arkadaşlarını, okulunu vs. kapsayan geniş bir kavramdır. Çevresi, bireyin düşüncelerini, davranışlarını oldukça etkiler. Birey farkında olsun olmasın tutum ve davranışları sadece kendisine ait değildir. Öykünün kahramanı Georg Bendemann, çevresinin arkadaşının duygu düşünce ve hayatı ile ilgili önemli kararlarını nasıl etkilediğinden şu şekilde bahseder:

“Belki de onu eve getirmek hiç mümkün olmayacak,- öz vatanında ticaretle ilişkisinin kesildiğini bizzat kendisi söylemişti- dönse de belki yine yabancı bir ülkede dostlarının nasihatleriyle kırılıp, onlara daha da yabancılaşıp el gibi kalacak. Fakat nasihatlerini dinleyip dönüp de memlekete uyum sağlayamayınca,- tabii ki kötü niyetle değil de koşullar nedeniyle- dostlarıyla geçinemezse ya da onlarsız yapamazsa, kendini aşağılanmış hissederse, ne kendine ait dostları ne de bir vatani olursa, o zaman şu an olduğu gibi yurtdışında kalması kendisi için daha hayırlı olmaz mı?” (Kafka 2018: 17).

İnsan bazen çevresi ne kadar kalabalık olursa olsun yalnızdır. İnsan kimi zaman kendi isteğiyle kimi zamanda toplum tarafından mecbur bırakılarak sosyalleşmenin dışında kalır. Bu tür insanların çevresindeki diğer insanlarla paylaşımları yok denecek kadar azdır. Georg Bendemann da arkadaşının çevresindeki insanlardan kopuk bir hayat sürdürdüğünü şu şekilde dile getirir:

“Nişanlandığımı ona bir başkasının söylemesinin daha iyi olacağını düşündüm kendi kendime, fakat o kadar yalnız biri ki bu çok olası görünmüyordu- öğrenmesine engel olamazdım- ama asla ona kendim söylemeyecektim” (Kafka 2018: 22).

Bireylerin çevrelerine mensubiyetlerinde yaşadığı mekanlarla uyum içinde olması oldukça önemlidir. Franz Kafka kendisini Prag’a ait hissetmiyordu ve bu durum onu huzursuz bir insan yapmaktadır. Kafka yaşadığı şehir olan Prag’ın ona

hissettirdiklerini benzer şekilde Georg Bendemann üzerinden okuyucuya şu şekilde aktarır:

“Rusya’nın o devasa büyüklüğü içinde onu düşünceli vaziyette dururken hayal etti. Boş, yağmalanmış bir ardiyenin kapısında gördü onu. Camlarının enkazı, parçalanmış eşyalarından arta kalanlar, düşmüş gaz direkleri arasında öylece ayakta duruyordu. Neden gitti ki o kadar uzağa! “ (Kafka 2018: 26).

4.2.1. Hüküm’de Ailenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri

Aile, toplumsal bir ortam olarak çeşitli roller, statüler ve aileyi oluşturan fertler arasındaki ilişkiler yumağından oluşur. Anne, baba, kardeş, gibi statüler ve bu statülere uygun roller sergilenecek fertler arasındaki ilişkiler gerçekleşmektedir. (Canatan, Yıldırım 2013: 39). Bireyin toplumla ilişkilerinin temelini aile içi etkileşimi ve aile bireyleriyle iletişimi oluşturur. Zamanla toplumla iç içe yaşamaya başlayan bireyin, diğer bireylerle etkileşimini sağlayacak olan karakteristik ve ruhsal özelliklerinin temeli ailede atılmaktadır.

Franz Kafka ‘Hüküm’ adlı eserinde tıpkı ‘Dönüşüm’ adlı eserinde olduğu gibi aile içi ilişkilere, özellikle de baba figürüne ve kahramanların babalarıyla olan ilişkilerine oldukça fazla değinir. Zaten daha önce de belirtildiği gibi özellikle ‘Dönüşüm’ ve ‘Hüküm’ eserleri yazarın kendi hayatından önemli izler taşımaktadır, hatta yazarın ailesi ile olan ilişkilerinin bir yansımasıdır bile denilebilir. Kafka ‘Hüküm’ adlı eserini şöyle çözümlenmiştir: “‘Ortak olan her şey, babanın çevresinde kümelenmiştir, Georg bunları yalnızca yabancı, bağımsızlaşmış, kendisinin yeterince koruyamadığı, Rus devrimlerinin etkisine açık bırakılmış şeyler olarak duyumsar..’ Baba, dünyanın efendisi sayılır; mülkiyeti altında bulundurduğu bu dünya ile kendisini özdeşleştirmektedir; oysa oğlunun karşısında aynı dünya yabancıdır, elden çıkmıştır, donmuştur” (Fischer 1998: 25). Yazar öykünün kahramanı Georg’un ailesinden ve annesinin ölümüyle beraber değişen yaşamından ilk satırlarda şu şekilde bahseder:

“Fakat üç yıl boyunca Georg’un yaşamı da çok değişmişti. İki yıl önce annesi vefat etmişti, o gündən beri de babasıyla aynı evi paylaşıyorlardı..” (Kafka 2017: 18).

İnsanın benliği en başta ailede olmak üzere, yaşadığı tüm etkileşimlerin ürünüdür. Kurduğu ilişkiler ise kişiliğin ürünüdür. İnsanın davranışları yaşanan iletişimler sonucu gelişir (Tezel 2004: 2). Öykümüzün kahramanı Georg'un annesinin ölümü, aile bireylerinin rollerinin değişmesine yol açmıştır. Bu ölüm Georg ile babası arasındaki ilişki bağına zayıflatmıştır. Annesinin ölümü ile değişen roller aile içi ilişkilere yansıdığı gibi iş hayatına da yansımıştır. Bu durum eserde şöyle ele alınmıştır:

“Belki annesi yaşarken babasının işle ilgili her şeyi kendi bildiği gibi yapmakta ısrar etmiş olması Georg'un kendine ait gerçek tepkiler geliştirmesine engel olmuştu” (Kafka 2017: 18). Bu satırlardan anlaşılacağı üzere Georg'un annesi hayattayken babasıyla ilişkileri daha da gerilimlidir. Bilhassa iş hayatında babanın koyduğu kurallar geçerli ve Georg bunlara uymak zorundadır. Annesinin ölümü az da olsa babasının iş hayatındaki otoritesini zayıflatmıştır. Bu durum Georg'un kendisini iş hayatında kanıtlamasına yardımcı olmuştur. Annesinin ölümünden sonra babası iş hayatında aktif değildir, çünkü onun yerini Georg almıştır. Georg Bendemann'ın babasıyla arasındaki ilişki ile Kafka'nın babasıyla ilişkisi arasında pek çok benzerlik bulunmaktadır. Kafka, baskıcı babasından dolayı kötü bir çocukluk dönemi geçirmiştir ve gençlik yıllarında babasının baskısından kurtulmak için bir çok kez evlenme girişimlerinde bulunsa da hiç birinde başarılı olamamıştır. Kafka defalarca nişanlanmasına rağmen hiçbir zaman evlenememiştir (Tokdemir, Diler 2015). Kafka'nın kendi hayatında olduğu gibi Georg Bendemann'ın yaşamında da baba baskısı belirgindir. Annesinin ölümünden önce Georg Bendemann'ın babası ailenin geçimini tek başına sağlamakla görevli iken, Georg ikinci plandadır ve fazla bir etkisi yoktur. Annesinin ölümünden sonra baba güç kaybetmiş ve iş yerindeki otorite birazda olsa Georg'un eline geçmiştir.

“Belki de annesinin ölümünden beri babası, hala işlerle ilgilenmesine rağmen daha az asabiydi, belki de olur ya, yalnızca rastlantı eseri kader ona gülmüştü. Ne olursa olsun şu iki yıl hiç beklenmedik bir şekilde ilerlemiş, çalışan sayısı ikiye katlanmış iç hacmi beş kat daha artmıştı; hiç kuşkusuz ki işlerin daha da gelişeceği belliydi” (Kafka 2017: 18).

Kafka'nın hayat öyküsüne bakıldığında, 'Hüküm' isimli öyküde Kafka'nın kendi hayatıyla benzer birçok unsurun bulunduğu dikkat çekicidir. Kafka'nın babasıyla olan

gerilimli ilişkisi ‘Hüküm’de’ de birçok yerde okuyucuya yansımaktadır. Georg Petersburg’da olan bir arkadaşına mektup yazar ve bu mektubu babasıyla da paylaşmak ister, bu kararı vermek ne kadar zor olsa da sonunda babasına mektubu okumaya karar verir. Bunun için aylardır odasına ayak basmadığı babasının odasına gitmelidir. Bu durum eserde şu şekilde geçmektedir:

“Sonunda mektubu cebine koydu ve odasından çıkıp küçük bir koridordan aylardır ayak basmadığı babasının odasına geçti” (Kafka 2018: 20).

Georg’un annesinin ölümünden sonra babası ile arasındaki ilişki sadece iş ilişkisinden ibaret bir hal almıştır denilebilir. Aylardır babasının odasına ayak basması da Georg her gün şirkette babasıyla birlikte. Akşamları ise ortak bir şey yapmalar bile birlikte vakit geçirmektedirler.

“Gerçekte oraya girmesine hiç gerek yoktu çünkü babasını her gün işte görüyordu ve öğle yemeklerini de birlikte bir lokantada yiyorlardı; evet, doğru, akşamları her biri dilediğini yapıyordu, fakat öyleyken bile, Georg- çoğunlukla olduğu gibi- arkadaşlarıyla dışarı çıkmaz ya da şu sıralar olduğu gibi nişanlısını ziyaret etmezse bir süre ikisinin de elinde bir gazete, ortak oturma odalarında otururlardı” (Kafka 2017: 20, 21).

‘Hüküm’ adlı eserde Kafka’nın kendi tarihi, Hermann Kafka’nın otoriter kişiliği ve mutsuz aile yaşantısına birebir karşılık gelecek örnekler bulunabilir. Kafka için babası otoritenin tam karşılığıdır. Bu nedenle Kafka’nın babasıyla arası hiçbir zaman düzelmez. Kafka eserlerinde çoğunlukla babasına ve babasına ait olan nesnelere devasalık yüklemektedir. Onun gözünde babasının hep ulaşılmaz, farklı, karanlık bir yanı vardır, babasının ses tonunda bile bir hükmedicilik vardır. Georg’un gözünden de babası tıpkı, Kafka’nın babası Hermann Kafka gibidir. Kahramanın gözünden babasını şu şekilde ele alır yazar:

“Böyle güneşli bir sabahta bile babasının odasının ne kadar karanlık olduğunu görmek Georg’u şaşırttı” (Kafka 2017: 21).

“‘Babam hala dev gibi bir adam’ dedi. Georg kendi kendine. Sesli olaraksa ‘Burası dayanılmayacak kadar karanlık’ dedi” (Kafka 2017: 21).

“‘Şimdi de fikrini mi değiştirdin?’ diye sordu babası, devasa gazetesini pencere pervazına, onun üzerine de gözlüklerini koyarak ve bir eliyle de gözlüklerinin üzerini kapatarak” (Kafka 2017: 22).

Aile içinde, ebeveynleri tarafından her davranışı eleştirilen, kınanan, duygu ve düşünceleri önemsenmeyen, küçümsenen, düşünceleri ve davranışları denetim altında bulundurulmuş bireyler; tedirgin, öz güveni düşük, kendine saygısı olmayan kişiler olarak yetişirler. Öykünün kahramanı Georg’u ilgilendiren meselelerin babasının nezdinde çok da bir önemi yoktur. Bu durum eserde şu şekilde geçer: “*Bu önemsiz bir mesele bahsetmeye değmez, o yüzden kandırma beni*” (Kafka 2017: 23).

Birey için aile, güven duygusunun doyuma ulaşabileceği tek kurumdur. İnsan kendini en çok mensubu olduğu ailenin diğer fertlerine yakın görür, onlara güvenir ve en çok onlar tarafından koşulsuz güvenilmek ister. Bireyin psiko-sosyal gelişimi için aile içi güven çok önemlidir. Franz Kafka böyle bir güven ortamından uzak bir ailede yetişmiştir, tıpkı öykünün kahramanı Georg Bendamann gibi, Georg babasına mektuptan bahsedince babası ona inanmaz, onu yalan söylemekle suçlar (Kafka 2017: 24).

4.3. Ceza Sömürgesi’nde Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri:

Ceza Sömürgesi öyküsünün tamamına bakıldığında bireyin bürokrasinin yaptırımları karşısındaki acizliğini ele alınır. Ceza Sömürge’sinde idam hükmü verilen mahkumun yaşadığı toplumun dilini bilmemesi onun yaşadığı çevre ile uyumsuzluğunu gösterir. Bu uyumsuzluk onun topluma yabancılaşmasına neden olmuştur. Bu durum eserde şu şekilde geçer:

“Gezgin buna şaşırmadı, çünkü subay Fransızca konuşuyordu ve Fransızca’yı kesinlikle ne asker ne de mahkum anlıyordu. Mahkumun buna rağmen subayın anlattıklarını dinlemeye çalışması dikkat çekiciydi” (Kafka 2018: 22).

4.4. Açlık Sanatçısı’nda Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri:

Öykü, hayatını devam ettirebilmek ve sanatını icra etmek için yaşamı boyunca aç kalmayı göze almış açlık sanatçısını konu edinir. Açlık sanatçısı için en önemli şey; sanatının çevresindeki insanlar tarafından ilgi ile karşılanmasıdır. Çevresindeki insanların dikkatini çekmek onların gözü önünde bulunmak, onun çektiği her türlü açlığı baş dönmeleri ve el titremelerini önemsiz kılmaktadır. Hatta daha çok göz önünde olmak için onu ölüme sürükleyen açlık rejiminin menajeri tarafından kırk günle sınırlandırılması konusu da onu rahatsız etmektedir. Açlık sanatçısının çevresindeki seyircilerin ilgisi azaldığında nasıl ümitsizliğe kapılıp hüznülediğini Kafka’nın şu satırlarından çıkarabiliriz

‘Açlık sanatçısı arada küçük molalar vererek, dışarıdan ne denli gösterişli görünse ve herkes tarafından takdir edilse de aslında hüznü bir yaşamı sürdürüp gidiyor, kimse ciddiye almadığı için hüznü giderek artıyordu’ (Kafka 2015: 31).

“Sözün kısası, bir gün geldi, açlık sanatçısı kendisini izleyen kitlenin giderek azaldığını, izleyicilerin eğlenceyi başka yerlerde aramaya başladıklarını gördü” (Kafka 2018: 32).

Açlık sanatçısının sanatını icra edeceği süre menajeri tarafından kırk günle sınırlandırılmıştır. Açlık sanatçısının gösterisinin ilgi görmesinin nedeni çevresindeki diğer insanlar tarafından farklı bulunmasıdır. Açlık sanatçısına duyulan ilginin sadece kırk günle sınırlı kalması da toplumların yeni davranış kalıplarını ne kadar kısa sürede benimsediğini ve kabullendiğini gösterir. Toplumsal kabuller arasına giren açlık rejimi de artık ilgi görmez olur. Bu durumu Kafka şu şekilde ele almıştır:

“Menajeri aç kalma süresini kırk gün olarak belirlemişti, daha uzun süreyle aç kalmasına en büyük şehirlerdeki gösterilerde bile, haklı olarak izin vermiyordu. En

büyük şehirlerde bile, her türlü tanıtım çabasına karşın, açlık gösterisinin çekeceği ilgi sınırının kırk gün olduğu deneyimlerle bulunmuştu. Gösteriye olan ilgi her gün artırılsa da kırkıncı güne yaklaştıkça ilgide bir tavsama beliriyor, izleyici sayısı azalıyordu. Şehirden şehre, ülkeden ülkeye ilginin derecesinde farklılıklar görülüyor değildi ama ilginin en canlı olduğu dönem ilk kırk gündü” (Kafka 2018: 28).

Toplumsal bir varlık olan insan, açlık sanatçısına benzer şekilde içinde bulunduğu toplum tarafından önemsenmek, değer ve ilgi görmek ister. Çevresi tarafından dışlanmış, ötekileştirilmiş birey kendini yalnız hisseder. Açlık sanatçısı için yalnız kalmamanın ve önemsenmenin tek yolu çevresinde onun sanatını icra etmesini izleyen seyircileridir ve o artık onlarsız yaşayamaz hale gelmiştir. Bu durum eserde şu şekilde geçer:

“Açlık sanatçısının bugün yapacağı bir şey var mıydı? Binlerce kişinin kendisini alkışladığını görüp yaşadktan sonra, küçük panayırın gezgin gösterilerinde sanatını icra edemezdi” (Kafka 2018: 32).

Sanatı aynı zamanda açlık sanatçısının işidir. Hayatını devam ettirebilmek için hayatını tehdit eden bu açlık rejimine devam etmek zorundadır. Açlık sanatçısı sadece sanatına bağlı olarak yaşar. Onun yaşamını ve sanatını yönlendirmekte çevresindeki onu izleyen izleyicilerine ve menajerine bağlıdır. Sanatçının çevresi onu izlemeye gelen izleyicilerden, sosyalleşmesi de onlarla uzakta uzağa kurduğu ilişkilerle sınırlıdır. Açlık sanatçısının seyircileriyle arasındaki ilişki çevrenin bireye etkisinin bir örneğidir.

“Yine de izleyicilerin uzaktan kendisine doğru koşarak gelmesi, çok sonraları bile tadına doyumaz bir görüntü olarak kaldı. Bir kez kafesine yaklaşmaya görsünler, birbirlerini itip duran kalabalık grupların gürültüsüyle kaplanıyordu çevresi; açlık sanatçısını günbegün daha sinirlendiren bir izleyici grubu onu rahatça ve uzun izlemek istiyordu; olayı tam anlamasa da ilk gruba inat olsun diye davranan ikinci grup izleyici ise bir an önce ahırlara ulaşmaya çabalıyordu” (Kafka 2018: 34).

Toplumun fark etmediği açlık sanatçısı yalnızdır. Çevresinde ona yakın ne bir ailesi ne de yakın bir arkadaşı vardır. Onun sahip olduğu en değerli şey sanatını icra

ederken onu izleyen seyircileridir, kendi hayatıyla ilgili kontrolünü kaybettiğinin farkındadır, sanatçı kimliğini, kişiliğini, sanatını icra etmesini çevresine borçlu olduğunu düşünür.

4.5. Bir Köy Hekimi'nde Çevrenin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri:

Öykünün kahramanı köy hekimi, soğuk bir kış gecesi uzak köylerden birine, hasta bir çocuğun tedavisi için çağrılır. Her ne kadar gitmek istemese de doktor olduğu için kendisini gitmek zorunda hisseder. Bireylerin edindikleri sosyal karakterleri yaşamlarını öylesine etkiler ki, toplum tarafından dayatılan, yapmak zorunda oldukları şeyleri, kendisinin de yapmak istediklerini düşünmeye başlarlar. Fromm'a göre; yabancılaşmış birey kendisini isteklerine ve hislerine zıt bir biçimde davranmak zorunda hisseder (Fromm 1990: 190). Yaşlı köy hekimi de hem kendisine hem de çevresine yabancılaşmış bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi benliğine yabancılaşan köy hekiminin etrafındaki insanlarla da ilişkileri sınırlıdır. İhtiyacı olduğunda ona yardım edecek hiç kimseyi bulamaz. Hastasına gitmek için at aradığında köylülerin hekime sırt çevirdiğinden eserde şu şekilde bahsedilir:

“Ama seyis, yanına gelir gelmez, kıza birden sıkıca sarıldı, yüzünü yüzüne yapıştırdı. Kız çığlığı bastı ve bana doğru geri kaçtı. Yanağında iki sıra dişten artakalan kırmızı izler vardı. ‘Seni hayvan!’ diye bağırdım öfkeyle. ‘Kırbaçlanmak mı istiyor canın?’ ama bunu der demez, adamın yabancı biri olduğu, nereden çıktığını bilmediğim, başkaları sır çevirmişken onun kendi rızasıyla bana yardıma koştuğu geliyor aklıma” (Kafka 2017: 110).

“Orada şu kışın içinde ne işim vardı benim? Atım ölmüştü, köyde atını bana ödünç verecek bir Allah'ın kulu olmamıştı. Arabaya koşacağım atları domuz ahırından almak zorunda kalmıştım; oradakiler tesadüfen at olmamış olsaydı, domuzları kullanmam gerekecekti” (Kafka 2017: 113).

Sosyal kimliklerin insanlara getirdiği ödev ve sorumluluklar bazen insanın kendisini istemediği bir durum içinde bulmasına neden olabilir. Hikayenin kahramanı

köy hekiminin, doktor olduğu için çevresindeki diğer insanlara karşı çeşitli sorumlulukları vardır ve kendisi artık zorunluluk haline gelen bu sorumluluklarının altında ezilmektedir. Köy hekiminin bu durumunu Kafka şu şekilde okuyucuya aktarır:

“Köy hekimiydim ben, görevimi en iyi şekilde yapıyordum, hatta fazlasını bile. Aldığım ücret hiç iyi değildi ama öyleyken yoksullara karşı cömert ve yardımseverimdir. Önce Rosa’nın güvende olduğundan emin olmalıydı, sonra oğlan ne hali varsa görsündü zaten ben de ölmek istiyordum” (Kafka 2017: 113).

Çevresindeki insanlar Köy Hekimini, mesleğinden ibaret saymaktaydılar ve onun kendine ait özel bir yaşantı sürmesine izin vermemekteydiler. Bireyin sahip olduğu meslek gruplarından ötürü edindikleri statüler ve bu statülerin beraberinde getirdiği sorumluluklar kendisine ve çevresine yabancılaşmasına neden olmaktadır. Kişi artık kendini sadece sahip olduğu statü ve onun gerektirdiği rollerden ibaret sayar ve bunları kaybettiğinde ise kendini kaybetmiş gibi hisseder.

Kafka, eserin ilk satırlarında, köy hekiminin mekansal yabancılaşmasından, hizmetçisi Rosa’nın ağzından, şu şekilde bahseder:

“Kendi evinizde neyle karşılaşabileceğinizi asla bilemezsiniz” (Kafka 2017: 110).

Kafka’nın öykülerinde bireyin hayatını kuşatan, onu mecburiyetlere sürükleyen, tehdit altına alan, bilinmez güçlerin gizli bir anlatımı vardır. Birey kendisini kuşatan bu bilinmez güçlerin arasında kendini güvensiz ve bağımlı hisseder (Salihoğlu 1983: 41). Çevre baskısı da bireyi kontrolü altına alan güçlerdendir. Öykünün kahramanı köy hekimi etrafındaki insanlarla uyumsuzluk içindedir ve mesleğinin getirdiği sorumluluklarının yanında bu durum da onu zorlamaktadır. Kafka, Köy hekiminin, köy halkıyla arasındaki uyumsuzluğu Köy hekiminin ağzından şu şekilde aktarır: *“Reçete yazmak kolay, ama insanlarla anlaşmak zor”* (Kafka 2017: 113).

Meslek seçimleri üzerinden sosyal statü kazanmak, statüye göre değer biçilmesi modern zamanın belirgin özelliklerindedir. Binlerce meslek grubu olmasına rağmen, insanlar tarafından diğerlerine oranla daha fazla önem verilen meslekler vardır.

Doktorluk bu mesleklere en iyi örnektir. Öykünün kahramanı köy hekimi, doktor olduğu için çevresindeki insanların ondan beklentileri çok fazladır, hekimin mesleki kimliği onun üzerindeki baskının en önemli unsurudur. Köy hekimi çevresindeki insanların kendisinden doğüstü güçleri varmış gibi mucizeler yaratmasının beklendiğini şu şekilde dile getirir:

“Benim köydeki insanlar böyledir işte. Hep olmayacak olanı beklerler hekimden. Eski inançlarını yitirmişlerdir; rahip evinde oturur, can sıkıntısından cüppelerini bir bir çekiştirip söker, ama hekime gelince, o merhametli cerrah elleriyle kadir-i mutlak olmasını beklerler” (Kafka 2017: 115).

Köy hekimine çevresi tarafından yapılan baskının ağırlığı, gittiği evdeki hasta yakınları ve köylüler tarafından soyundurulup hasta çocuğun yanına yatırılmasında kendini gösterir. Köy hekimi kendisini soyup yatağa yatırmalarına hiçbir müdahalede bulunamaz, çevresi karşısında aciz konumundadır. Bu durumu Kafka eserde şu şekilde ele almıştır:

“O vakit giysilerimi çıkardılar ve ben parmaklarım sakalımda, başım bir yana eğilmiş vaziyette sakin sakin onlara baktım. Tamamen kendimdeydim ve duruma hakimdim ve öyle de kaldım; hoş, bunun bana bir faydası yoktu çünkü başımdan ve ayaklarımdan tutup beni taşıdılar. Duvar tarafına yatırdılar beni, oğlanın yarasının bulunduğu tarafa. Sonra hepsi çıkıp gitti odadan; kapı kapandı; şarkı bitti; bulutlar ayın önünü kapattı; beni saran yorgan sıcacıktı; açık pencerelerdeki atların başları gölgeler gibi sallanıyordu” (Kafka 2017: 115).

V. BÖLÜM

5. FRANZ KAFKA’NIN ÖYKÜLERİNDE KAPİTALİST DÜZENİN BİREY VE TOPLUMA ETKİLERİ VE MODERN BİREYİN TOPLUM İÇİNDEKİ TRAJEDİSİ

Kapitalizm genel bir tanımıyla; “Bireylerin tek tek ya da gruplar halinde, toprak ve genel olarak üretken kaynakların özel mülkiyetlerine sahip oldukları ve diledikleri gibi kullanabildikleri bir ekonomik örgütlenmedir”(İslatince 2009: 43). Kapitalizmin temel amacı sermaye ve geliri en yüksek düzeyde tutmaktır (Smith 2002: 45). Kapitalizm ekonomik bir örgütlenme olsa da sosyal hayatı en çok etkileyen etkenlerin başında gelir, çünkü sosyal hayatı en çok etkileyen unsur ekonomidir (Çelik, Dağ 2017: 63). Franz Kafka kapitalist sistemin gücünü göstermeye başladığı bir dönemde yaşamış ve yapıtlarıyla bu toplumsal tehdide dikkat çekmiştir. Yazarın toplumsal çevresi ile olan uyumsuzluğu da, kapitalizm çağının belirleyici özelliğidir (Fischer 1985: 68).

Kapitalist sistem parayı toplumda tek başına var olabilen bir değer haline getirmiştir. Bu sistemle birlikte toplumun diğer değerlerini de en çok etkileyen unsur para olmuştur (Fromm 1990: 26).

Kapitalizmin temel ilkelerinden biri özel mülkiyettir. Kapitalizm insanlara mülk ve servet edinme hakkı tanır. Yani her birey kendi servetini biriktirme konusunda özgürdür. Birey, çalışır, elde eder, kazanır ve bunu özel mülkiyet olarak biriktirebilir. Bu sistemde herkesin konumu, toplum içinde edindiği yer, kendi yaptıklarına bağlıdır. Bu sistemde servet edinmek ancak tüketicilere hizmet ederek elde edilebilir (Mises 2018: 22).

Franz Kafka'nın öykülerinin birçoğuna yansıyan kapitalist sistem her yönüyle bağımlılıklardan oluşan ve paraya dayalı bir sistemdir. Bu sistemde para ile satın alamayacağınız şey çok sınırlıdır. Kafka'nın eserlerinde yabancılaşma probleminin yer almasında Kafka'nın kapitalist sisteme, bürokrasiye ve otoriteye karşı olan düşünceleri etkilidir. Kapitalist sistem yaygın bir düşünce olarak bilindiği gibi sadece ekonomiyi ve iktisadi alanı kapsayan bir sistem değildir. Kapitalist sistem, bireyin tüm yaşamını etkileyecek güçtedir ve emeğin yeniden üretimi için çalışanların iş dışı yaşamlarını da düzenlemeye çalışır ve iş dışı alanı da, mekanik, duygudan arınık daha rasyonel bir hale getirir (Aytaç 2005: 7, 17). Kafka, kapitalizmin kapitalistlerin kendileri de dâhil olmak üzere herkesi zincire vuran bir sistem olduğunu söyler (Çataloluk 2011: 244). Bireyin topluma ve kendine yabancılaşması ise yine insanların bireyselliklerini yaşayabilmelerine izin vermeyen bu sistemin eseridir denilebilir.

Peki kapitalist sistem sosyal ilişkileri nasıl etkiler? Kapitalist düzen, modern insanın sosyal ilişkilerini de ciddi anlamda etkilemiş durumdadır. Bu sistemle beraber artık insanlar arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmek yerine alışveriş yapmayı tercih ediyor, onlarla sohbet etmekten çok sürekli yeni modelini alma ihtiyacı duyduğu cep telefonuyla uğraşmak daha cazip gelir. Dolayısıyla kapitalizmin birincil ilişkileri giderek yok ettiği söylenebilir. Modern zamanda artık insanlar için sosyal platformlarda edinilen arkadaşlıkların en az günlük hayatta edindiği arkadaşlıklar kadar değerli olduğu da söylenebilir. Sohbet etme, derdini paylaşma, akıl danışma gibi ihtiyaçlarını da sosyal ortamlarda gideren modern insan zamanla asosyalleşmektedir.

Kapitalist sistemde ekonominin adaletsiz dağılımı söz konudur. Bu sistemde, kapital işçinin emeğinin tam karşılığını ona vermez. İşçiden ona verdiği ücretten daha fazla değerde üretim yapmasını ister (Baechler: 33).

Kapitalist sistem tüketmek üzerine kurulu bir sistemdir. Sistemin niteleyici özelliklerinden biri de üretimde talep cephesinin değil de arz cephesinin belirleyici olmasıdır. İhtiyaç duyulmayan bir şeyin zamanla gereksinim haline gelmesi yine bu sistemin bir sonucudur. Yani önce mal üretilir sonra da ihtiyaç haline getirilir. Bu düzenle birlikte modern bireyin ihtiyaçları giderek farklılaşarak artmakta, en lüzensüz

şey bile ihtiyaç haline gelmektedir. Tüketmeyi öngören bu sistem insanlara *‘Tüket, mutlu ol, tekrar tüket’* düşüncesini empoze eder. İnsanlar aslında hiçte gerek olmadığı halde bir çok şeye ihtiyaç duymaktadır (Kılıçbay 1994: 404).

Kapitalist sistem insan ihtiyaçlarının karşılanmasını ön planda tutan bir sistem değildir, bu sistemde amaç sadece üretilen malların kar edilerek elden çıkarılmasıdır (Yanıklar 2010: 32). Modern bireyin ihtiyaç diye nitelendirdiklerine bakılacak olunursa, bu ihtiyaçların sistemin modern bireye dayatması olduğu açıkça görülür. Önceden insanlar yemek yemek için sadece kaşık çatal kullanırken, zamanla tatlı kaşığı, salata tabağı, masa örtüsü, peçete vs. gibi bir çok ürün ihtiyaç haline getirilmiştir. Örnekte anlaşıldığı üzere kapitalist sistem önce bir şey üretir sonra bunu ihtiyaç haline getirir.

Kafka'nın öyküleri insan yaşamını her yandan kuşatıp saran, toplumsal ilişkilerini güvensiz ve insanı başkalarına bağımlı hale getiren kapitalist düzenin izlerini taşır ve sistemin kötü yanlarını ve günümüz insanının bu sistem karşısındaki acizliğini ele alır.

5.1. Dönüşüm’de Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi:

‘Dönüşüm’ öyküsündeki karakterlerin her biri kapitalist toplumdaki bireyleri temsil eder. Kâbuslarla dolu uykusundan uyanan Gregor Samsa'nın böceğe dönüşmesinden de anlaşılacağı üzere kapitalist sistem insanı insan olmaktan çıkarmakta ve insana ait duyguları yaşayabilmesine izin vermemektedir. Kapitalist sistem ‘Dönüşüm’de’ Gregor’un hem kendisine hem de topluma yabancılaşmasının temel nedeni olarak karşımıza çıkar.

Dönüşüm’ün ana temasını oluşturan yabancılaşma bireyin hem kendine hem topluma yabancılaşması biçiminde yansıtılmıştır. Bireyin kendine yabancılaşması, karakterine ters, insanın kendisini kendisi yapan özelliklerinden mahrum davranması

olarak ele alınmıştır. Sistemin öngördüğü şekilde, belirlediği sınırlarla yaşayan birey farklılığını, onu diğer insanlardan ayıran özelliklerini kaybetmektedir. Max Weber'e göre, kapitalist sistemde birey duygusallıktan koparılmakta, soğuk ve katı bir varlığa dönüştürülmektedir (Aydın 2000: 227- 229). Sistem karşısında yabancılaşan Gregor da kız kardeşini çok sevdiği halde firma yetkilisi eve geldiğinde işini kaybetme korkusuyla çaresizlik içinde, kadını özelliklerini kullanarak firma yetkilisini ikna etmesini ister. Gayet insancıl olan ve kız kardeşini çok seven Gregor bile sistem karşısında sömürgeci bir insana dönüşür (Kafka, 2018: 28).

Kapitalist sistem acımasızdır ve hata kabul etmez. Bu sistemde çalışan birey, her ne koşulda olursa olsun işine devam etmek zorundadır. Gregor firmada çalışmaya başladığı günden bu yana bir kere bile işe gitmezlik etmemiş, bir kere bile hasta olmamıştır. Belki de bu acımasız kapitalist düzen onun hasta olmasına dahi izin vermemektedir. Gregor çalıştığı iş yerinden memnun olmasa da ailesinin borçlarını ödemek için orada çalışmak zorundadır. Kendisinin yapacağı en ufak bir hatada işten kovulma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu şu cümlelerle okuyucuya aktarır:

“ Bu erken kalkma yok mu' diye düşündü, 'insanı aptala çeviriyor. İnsanın uykusunu alması gerekir. Başka pazarlamacılar harem kadınları gibi yaşıyorlar. Örneğin ben aldığım siparişleri firmaya iletme üzere öğleden önce otele geri döndüğümde, ötekiler daha kahvaltıda oluyorlar. Ben patronuma böyle bir şey yapmaya kalkışsam, hemen o anda kapı dışarı edilirim'” (Kafka 2018: 21).

Kapitalist düzen denetleyicidir. İnsanın hata yapmasına dahi müsaade etmez. Kişi en ufak bir yanlışta sistemin dışına itilir. Kapitalist düzenin egemen olduğu toplumlarda çalışan birey çalıştığı işte, yap denileni yapmak zorundadır, sorgulamaya ya da itiraz etmeye kalktığında en iyi ihtimalle terfi ya da zam almama tehlikesiyle karşı karşıya gelir, en kötü ihtimalle ise işinden kovulur. Sabah treniyle yola çıkamayan Gregor'un neden işe gidemediğini öğrenmek için firma yetkilisi eve gelir. Gregor üzerindeki baskının farkındadır daha yetkili eve gelmeden böyle bir durum yaşanacağı üzerindeki güçlü tahminlerini şöyle dile getirir:

“‘ Saat yediyi çeyrek geçmeden kesinlikle yataktan çıkmış olmalıyım. Zaten o zamana değin mağazadan biri beni sormaya gelecektir, çünkü mağaza yedide açılıyor’” (Kafka 2018: 25).

Kapitalist düzende insanların buldukları konumları, edindikleri statüleri sağlam değildir ve insanlar sürekli bunları kaybetme riskiyle karşı karşıyadır, bunları korumak ve kaybetmemek için sürekli çaba harcamak zorundadır. Gregor’u denetlemek için eve gelen firma temsilcisi çalıştığı yıllar içinde ilk defa işe gitmemiş olan Gregor’un yaptığına karşılık konumunun hiç de sağlam olmadığını *“işinizi akıl almaz bir şekilde savsaklıyorsunuz, üstelik yerinizde pek sağlam sayılmaz.”* sözleri ile dile getirir. Kapitalizm en çokta Gregor Samsa’nın, işe gitmeme nedenini öğrenmek için gelen firma yetkilisine böcek olduğu halde ne cevap vereceğinin düşüncesinde olmasında ve otoritenin temsilcisi olan firma yetkilisine gösterdiği saygıda kendisini gösterir (Kafka 2018: 29).

Gregor Samsa uyandığında büyük bir felaketle karşı karşıyadır ama o ailesinin sorumlulukları altında o kadar ezilmiştir ki böcek olmasından çok bu halde işe gidemeyecek oluşunu sorun olarak görmektedir. O halde bile işe gitmeye çalıştığı şu cümlelerden anlaşılır:

“Ama şimdilik yataktan çıkmak zorundayım, çünkü trenim saat beşte kalkıyor” (Kafka 2018: 21).

Kapitalist sistemin insanı hiçbir şey yapamayacak kadar boğan, bir böceğe dönüştürecek kadar kendisine yabancılaştıran yoğun bir çalışma temposu vardır. Öykünün kahramanı Gregor Samsa kendisini mesleğine o kadar adamıştır ki, böceğe dönüştüğünde sesinde olan değişimin dahi pazarlamacıların meslek hastalığı olan soğuk algınlığının bir belirtisi olduğunu düşünür (Durakoğlu, Altıparmak 2016: 174).

“Sesindeki değişikliğin şiddetli bir soğuk algınlığının, yani ömürleri yollarda geçenlere özgü bir meslek hastalığının öncüsü olduğundan hiç kuşkusu yoktu” (Kafka 2018: 23).

Gregor ailesi için sevmediği bir işte çalışmaktadır ve ona verilen değer sadece eve sağladığı ekonomik katkı ile özdeşleştirilmektedir. Bu durum öyküde şu şekilde geçer:

“Annemle babam yüzünden kendimi tutuyor olmasaydım eğer, işimden çoktan ayrılırdım, patrona çıkar ve ne düşündüğümü olduğu gibi söylerdim” (Kafka 2018: 21).

Kafka Dönüşüm’de modern kapitalist düzenin egemen olduğu toplumlarda bireyler arasındaki ilişkilerde duygusal bağların değil daha çok maddiyatın belirleyici olduğunu vurgular. Aile fertleri eve gelir getirmeyen ve dış görünüşünü kabullenemedikleri aile üyesinden vazgeçmekte ve ondan kurtulmak istemektedirler (Durakoğlu, Altıparmak 2016: 176, 177). Ailesinin Gregor Samsa’yı maddi bir gelir kaynağı olarak görmesi ve ona değer vermemeleri onu zamanla böcekleşmeye yani yabancılaşmaya itmiştir. Ailesi için çarpınan Gregor yerine işe yaramaz böcek Gregor gelince fayda sağlamayan bir fazlalık olarak görülür. Gregor’un zamanında yaptığı tüm fedakârlıklara ve yardımlara rağmen artık işe gidememesi ailenin bir ferdi olmaktan çıkarılmasında yeterli sebeptir (Çiçek 2015: 146- 150).

Kapitalist sistem içinde çalışan bireyin işverenleriyle arasındaki ilişki soğuk ve gerilimlidir ayrıca tamamen sömürüye dayalı ve çıkar odaklıdır. Çalışan yalnızca ücretini almak için yani para için işverenine saygı göstermekte, işveren ise emeğinin karşılığını tam olarak vermediği işçisini sömürmektedir.

Kapitalist düzen içerisinde çalışan bireylerin emekleri nesneleşmektedir. Böylesi bir emek, çalışanın kendi doğasının bir parçası olmaktan çıktığı için artık çalışan kişiye de yabancılaşmıştır. Bu sebeple çalışan kişi işine istekle değil, nefretle gitmekte, kendini huzursuz ve kötü hissetmektedir. Bu şartlarda çalışan bireyler ancak paydos ettikten sonra kendisini özgür hissedebilir (Fromm 2014: 78).

Marx’a göre kapitalist düzenin egemen olduğu toplumlarda yabancılaşmanın temel kaynağı paradır ve insanlar para için çalışırlar. Ayrıca kapitalist sistemde para her şeyi alma gücüne sahip olduğundan bireyi, kendi özüne uygun olmayan ve ilişki kuramayacağı insanlarla temasa geçirir (Ollman 2008: 298- 299 Akt. Durakoğlu,

Altıparmak 2016: 178). ‘Dönüşüm’ öyküsünde de Gregor hiçbir doyum almadığı işinde sadece para için dolayısıyla da patronuyla da sadece anne ve babasının borcunu kapatmak için ilişki kurmaktaydı. Patronu ve işiyle duygusallıktan uzak olan ilişkisine eserde şu şekilde yer verilmiştir:

“Annemle babam yüzünden çalışıyor olmasaydım eğer, işimden çoktan ayrılırdım, patrona çıkar ve ne düşündüğümü olduğu gibi söylerdim. O zaman kürsüsünden düşerdi herhalde! Üstelik kürsüye oturup çalışanlarla öyle, yani yüksekte konuşmak da başlı başına tuhaf bir davranış, hele kendisiyle konuşulan görevlinin, patronun ağır işitmesi nedeniyle kürsüye iyice yaklaşmak zorunda olduğu da göz önünde tutulursa. Öte yandan, henüz tüm ümitlerin yitirilmiş olduğu da söylenemez; annemle babamın patrona olan borçlarını ödemeye yetecek parayı bir kez biriktirdim mi - ki daha beş altı yıl sürebilir bu -, o zaman mutlaka yapacağım düşündüğümü” (Kafka 2018: 21).

Marx’ın bahsettiği kapitalist anlayışta birey kendi için ne kadar az şey yaparsa ne kadar çok fedakârlıkta bulunursa o kadar çok kapitalizme hizmet ederek o kadar çok toplumda kabul görür ve mutlu olur (Fromm 2014: 62). Gregor Samsa, kafasını sadece işine vermiş bir insandır. Dönüşümüne kadar yabancılaşmış dünyaya sımsıkı bağlı, maddiyat dünyasının bir esiri olan bu insanın, kendi varlığının farkına vardığı bir tek an olmuştur. Oda kendi kendine yabancı hissettiği, vücudunun bir böceğinkine benzer hale geldiği andır. O andan sonra etrafındaki bütün insani ilişkilerden birer birer kopar (Gündüz 2011: 90). Gregor dönüşümden sonra odasında iyice yalnız bırakılır ve odasına kız kardeşi Grete’den başka kimse girmez. Kız kardeşi de dâhil olmak üzere evdeki hiç kimse ile iletişim kurmaz.

Gregor Samsa böceğe dönüştükten sonra kendi sesini bile tanıyamaz, sesi artık ona ait değildir ve artık etrafındakilerde onu duyamaz. Aradan zaman geçtikçe artık ailesi de Gregor’un da kendilerini anlamadığını düşünmeye başlarlar, başka bir deyişle kendine yabancılaşan Samsa artık topluma da yabancılaşmıştır (Karababa 2018: 1740).

Kapitalist düzende aile içi ekonomi insanları birbirine bağlayan eşsiz bir bağıdır. Gregor Samsa, dönüşümden önce aile içinde ezik bir birey olsa da ailenin geçimini

sağlamakla görevli olduğundan ailede birinci plandaydı. Görülüyor ki, aile içindeki ilişkileri büyük ölçüde para belirlemektedir. Bu bağlamda eve para getirmeyen Gregor'dan aile üyeleri vazgeçmekte ve ondan kurtulmak istemektedirler (Durakoğlu, Altıparmak 2016: 176, 177). Öyküde önemli bir noktada Gregor'un kız kardeşi Grete'nin değişimi ile ilgilidir, Grete'nin değişimi para kazanması ile başlar. Ekonomik bağımsızlığını eline alan Grete, ağabeyinden kurtulmaları gerektiğini dile getiren ilk kişi olarak anne ve babasına şunları söyler:

“ ‘ Sevgili babacığım ve anneciğim’, dedi ve sözlerine bir giriş olmak üzere elini masaya vurdu, ‘ bu böyle süremez artık. Siz bunu anlamıyor olsanız bile, ben anlıyorum. Bu hilkat garibesinin önünde kardeşimin adını ağzıma almak istemediğim için, yalnızca diyorum ki ondan kurtulmaya çalışmalıyız.’ ” (Kafka 2018: 75,76).

Gregor'un ailesi onun sırtından geçinmektedir. Bir insanın elinden ve sırtından geçinen birileri de kendilerini ister istemez bağımlı hisseder. Başka bir deyişle Gregor ve ailesi karşılıklı birbirlerine bağımlıdırlar. Bu durum Gregor'un böceğe dönüşmesiyle ailesinin ne yapacaklarını bilemez hale gelmesinden anlaşılır. Gregor'un ailesi yalnızca Gregor'un sırtından geçinmekle kalmayıp onun hayatını da biçimlendirmeye başlayıp Gregor'u kendilerine tam bağımlı hale getirirler.

Marx, insanın kendine yabancılaşmasını, hayatını devam ettirmek için, ailesinin geçimini sağlamak için istemeyerek de olsa çalışmak zorunda olan insan bu rutinin içinde giderek kendi özünden uzaklaşır, kendine yabancılaşarak hayvanlaşmaya başlar, tıpkı Gregor Samsa gibi. İnsan mecburiyetlerden ötürü sevmediği bir işte çalıştıkça ve zoraki çaba harcadıkça kendini tüketmektedir (Demir 2018: 67). Kapitalist üretim ilişkileri içinde, çalışmak, isteğe bağlı bir durum olmaktan çıkıp dayatılan bir zorunluluk haline getirilmiştir (Tekin 2014: 32).

'Dönüşüm' eseri toplumsal açıdan incelendiğinde, Franz Kafka'nın güçlü bir toplum eleştirisi yaptığı da söylenebilir. Eser kapitalist toplumu, bu toplumun bireyden isteklerini eleştirmektedir. Para, toplumda etik kavramların önüne geçmiştir. Toplumun en küçük ve duygusallığın en yoğun yaşanması gereken aile kurumunda bile ilişkiler maddiyata dayalıdır (Tokdemir, Diler 2004).

Modern insanın temel özelliklerinden biri de yalnızlık duygusudur. Kapitalist düzen, bireyi kalabalıklar içinde yalnızlaştırır. Toplumun fark etmediği, yok saydığı Gregor Samsa'da yalnızdır. Ailesi içinde yalnızdır, iş yerinde yalnızdır, işyerinde tek bir arkadaşı, hayatında ise hiçbir kadın yoktur. Sahip olduğu tek değerli eşyası duvarda asılı olan resimdir.

Kapitalist sistem bireyin boş zamanlarını da bir meta haline getirir. Kapitalizm için boş zaman tüketim odaklıdır. Gregor, içinde bulunduğu toplum tarafından dışlanmıştır ve sosyal bir ortamı yoktur. Gregor'un işe geç kalmasıyla eve gelen firma yetkilisinin Gregor'u sorması üzerine annesi tarafından verilen cevap Gregor'un toplumla bütünleşemediğinin kanıtıdır denilebilir:

“‘Oğlum iyi değil’, dedi, ‘inanın Müdür Bey, oğlum iyi değil. Gregor iyi olsa, tren falan kaçırır mı hiç? Aklı hep işindedir. Akşamları hiç dışarı çıkmamasına neredeyse kızdığımı söyleyebilirim; sekiz gündür kentteydi ama her akşam evine döndü. Masanın başında, bizimle oturur veya gazete okur, ya da tren tarifelerini gözden geçirir. Biraz oyalanmak istedi mi, oyma testeresiyle çalışmayı yeterli görüyor’” (Kafka 2018: 28).

Gregor kendisini toplumdan soyutlar çünkü kendisini dışlanmış olarak hissetmektedir. Geliri düşük bir ailede çalışmaktadır, sosyal çevresi niteliksizdir ve sosyal ilişkileri yeterli değildir. Dolayısıyla kendini topluma ait hissetmemektedir (Satır, Bal 2018: 197).

Modern zamanda, bireyi sistemin bir parçası olmaya zorlayan bürokrasinin baskın gücü ve bireyin vaktini ve enerjisini tüketen iş yaşamı bireyi kendi yaşamına ve çevresindekilere yabancılaştırır (Gündüz 2011: 92).

‘Dönüşüm’ eseri, kapitalist sistemin; insanın ancak faydalı olduğu sürece değerli olduğu fikrini eleştirir, dolayısıyla Kafka'nın bu eserinde açık bir kapitalizm eleştirisi yaptığı söylenebilir.

5.2. Ceza Sömürgesi'nde Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi:

'Ceza Sömürgesi' ana tema olarak sistemi temsil eden, insanlar tarafından icat edilen bir işkence aletinin nasıl insanlara hükmettiğinden bahseder. Öykünün başlıca karakterleri, görevli subay, asker, mahkum ve gözlemci gezgindir. Öykünün ana kahramanı subay sistemin savunucusudur ve tamamen makineye entegre olmuş birisidir. Öykünün büyük bir bölümünde adaya gelen gezgine büyük bir hayranlıkla, en ufak detaylarına kadar işkence aletini anlatır. Subay bu sistemin savunucusuyken gezgin onunla aynı fikirde değildir fakat gözlemlerini pasif bir tutumla ve duyarsızlıkla dile getirir. Öyküde modern insanın maddeye egemen olmak isterken, maddenin egemenliği altına girmesi kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkar.

İşkence aleti olan makine sistemi temsil eder. Erich Fromm'a göre subayın makineye olan düşkünlüğü ve eski komutanına bağlılığı, günümüz insanının madde karşısındaki edilgenliğini ve üstün güçler karşısındaki acizliğinin bir göstergesidir (Fromm 1992: 68 Akt. Sivri, Çelik 2016: 87). Subay, eski komutanına körü körüne bağlıdır, onun düşüncelerini kendi düşünceleri gibiymiş kadar özümsemiştir. Subayın bu durumu Gustave Le Bon'un bahsettiği *kitle insanına* çok benzer. Tıpkı kitle insanı gibi subayda kulluk anlayışını özümseyen, lider olarak sunulan kişiye körü körüne bağlanan, koşulsuz uyum sağlayan, görevine sınımsız bağlı, hatta görevini hayatının anlamı olarak kabul eden bir tip olarak karşımıza çıkar. Subay komutanına körü körüne bağlı, geçmişte gördüğü güzel günlerin duyguları ile yaşayan, geleceği de o günlerin tekrarı olabilir diye seven birisidir (Sivri, Çelik 2016: 87, 88).

Bireyler hükmedebildiği veya boyun eğdiği araçları kullanarak yaşadığı toplumla ilişki kurarlar. Birey araca hükmeden taraftaysa dünyayı kendi anlamlarıyla donatır. Birey araca pasif biçimde boyun eğen tarafta ise sadece araçları kullanarak yaşadığı toplumla ilişki kurabilir (Durakoğlu, Zabun 2018: 446).

Sistemin koruyucusu olan subay, sistemi temsil eden makineye fazlasıyla önem verir. Onu kendisinden ve diğer her şeyden üstün tutar. Subayın gözünde makine o

kadar değerlidir ki, makinenin çalışması ile ilgili bilgileri komutanın vermesi gerektiğini söyler ve makinenin krokilerini eline almadan önce ellerinin temiz olduğundan emin olmak ister:

“Sonra inceler gibi ellerine baktı; sanki çizimlere dokunmak için yeterince temiz değil gibiydiler, bu yüzden tekrar fıçıya gitti ve ellerini bir daha yıkadı” (Kafka 2018: 25).

Kapitalizmin doğuşu sanayi devrimiyle birlikte olmuştur. Sanayi devriminin çıkış noktası olan makineleşme ile birlikte insan gücünün yerini makine almıştır. 18.yy’da İngiltere’de özellikle dokuma sektöründe ortaya çıkan makineleşme zamanla diğer tüm alanlarda hızla yayılmıştır (Yediyıldız 1994: 78).

Marx’a göre (2004:173, 174) insanın yerine makinelerin almasıyla birlikte, işçi hayatı boyunca bir makineye hizmet etmek zorundadır. Zamanla makine işçinin bir parçası haline dönüşür ve bu cansız mekanizmaya bağımlı hale gelir.

İnsanlar makinelere hükmediyorken, makinelerin insanlara hükmeder hale gelmesi de kapitalist sistemin bir ürünüdür. İnsan gücünün yerine makine gücünün geçmesi, duygu ve düşünceden yoksun makinelere insandan daha çok değer verilmesi, vazgeçilmez bir unsur olarak görülmeleri söz konusudur. Öykünün kahramanı subayın makineden bahsederken onu bir insan yerine koyduğu ve makineyi insan vücuduna benzettiği görülür.

“Gördüğünüz gibi tırmağın biçimiyle insan gövdesi arasında benzerlik vardır; işte insan gövdesinin yerini tutan tırmık, bunlar da bacakları andıran tırmıklar, başın yerinde sadece ucu sivri bir demir bulunmaktadır. Bilmem anlatabildim mi?” (Kafka 2017: 20).

Marx’a göre eskiden insanlar makineleri kendi güçsüz yönlerini tamamlamak için geliştirir ve kullanırlardı şimdi ise insanlar makinelerin açıklarını kapatır hale gelmişlerdir. Emeğin ürettiği bir nesne yabancı bir varlık gibi adeta onu üretenlerden bağımsız bir güç haline getirmiştir (Fromm 2014: 82). Subay diğer bir anlamda tıpkı bir puta tapar gibi işkence aletine büyük bir sevgi ve bağlılık duymaktadır. Putlar ve

makine insanların kendi ürettikleri nesnelere olduğu halde insanlar onlar karşısında diz çöker ve kendi özlerini bu nesnelere içinde ararlar. İnsanların aslında kendi ürettiklerinin sahipleri ve yöneticileri olmaları gerekirken, emeklerinin ürünü insanlara yabancı ve onları ezen bir güç olarak karşımıza çıkar (Fromm 2014: 74,115).

Yazar ‘Ceza Sömürgesi’ eserinde, sistemin yozlaştırdığı adalet sistemine de dikkat çekmek ister. Eserin çevirmeni Kerem Çalışkan’a göre Avrupalı devletlerin o dönemde, sömürgelerinde yerli halka karşı işkenceler ve idamın çeşitli sıra dışı biçimleri görülür. Batı dünyası, kendi sömürgelerinde, yargılama konusunda özel ve son derece keyfi, insanlık dışı kurallar geliştirmiştir (Kafka 2018). Mahkum kendisi hakkında verilen kararı bilmez, zaten bilmesinin de bir anlamı yoktur. Ona kendisini savunma hakkı tanınmaz. Tanınsa bile Fransızca bilmediği için kendisini ifade edemez. Onun için verilen hükmü ancak tırmık vücuduna kazıdığı anda öğrenecektir. Zaten “*Suçta şüphe yoktur*” ilkesine katı bir şekilde bağlı olan subaya göre mahkuma bir açıklamada bulunmanın, mahkumun suçlu ya da masum olmasının bir anlamı yoktur. Gezgin ve subay arasında mahkumun yargılanmasına dair geçen konuşmalarda, gezgin” *Yani kendisi hakkındaki hükmü bilmiyor mu?* “ diyerek bu akıl almaz sistemi eleştirir (Kafka 2018: 25). Mahkumun içinde bulunduğu durum, kapitalist düzenin ağırlığı ve adaletsizliği altında ezilen insanın güçsüzlüğünü gözler önüne serer (Çelik, Sivri 2016: 84).

Sistem yapısı gereği yargıyı, suçu, cezayı tek elde bulundurur. Sistemin kendi doğruları ve kuralları vardır. Adalet sisteminin yasama yürütme ve yargı organlarının tek elde bulundurulmasını yazar şu şekilde ele alır:

“ *O her şeyi kendinde mi toplamıştı? Aynı zamanda hem asker, hem yargıç, tasarımcı, kimyacı ve ressam mıydı?* “ (Kafka 2018: 24).

İnsanı her yönüyle kuşatan bu sistem karşısında en nihayetinde insan kendini bir nesne gibi hisseder ve bu durum yabancılaşmaya yol açar. Fromm, yabancılaşmayı, bir hastalık olarak tanımlar ve insanın doğadan ve birbirinden kopmuş olmasının, kendisini yalnız, soyutlamış ve yabancı hissetmesine neden olduğunu söyler ve daha çok, insanın özünden uzaklaşması ve ruhi unsurun zayıflaması üzerinde durur. Fromm’a göre

yabancılaşma Marx'ın meta fetişizmine benzer şekilde kişinin kendi yarattığı bir nesneye aşırı bir sevgi ile bağlanması, ona tapması, onu putlaştırması sonucu, kişi kendi duygu ve düşüncelerini kendi dışındaki bir nesneye aktardığı için artık kendisi değildir. Onda bir ben ya da kimlik duygusu kalmamaktadır (Ünaldı 2011: 19). 'Ceza Sömürgesi'nde' benlik duygusundan yoksun, zayıf, güçsüz ve yabancılaşmış bireyi temsil eden olarak mahkum gösterilse de esas yabancılaşmaya maruz kalan ve özünden uzaklaşan birey kendini bir makineye adayan ve yalnızca onunla var olacağını düşünen subaydır. Bireyselleşmesi bastırılan subay yaşamını devam ettirebilmek için gerekli desteği makinede bulmuştur. Subay kendisini makineye o kadar bağlı hisseder ki, gezginin konuşmalarından sistemin ortadan kalkacağını anladığı an hayatından hiç düşünmeden vazgeçer. Onun için bu makine ve sistem olmadan yaşamının bir anlamı yoktur.

“O zaman vaktidir dedi’, dedi sonunda ve birden, parlayan gözlerle, onun da kendisine katılması için bir istek bir çağrı beklermişçesine gezgine baktı. ‘Neyin vaktidir?’ diye sordu gezgin tedirgin bir şekilde ve yanıt alamadı”(Kafka 2018: 46).

Modern toplum artılarıyla birlikte birçok önemli sorunu da beraberinde getirmektedir. Yabancılaşma da bu sorunların en önemlileri arasındadır (Gündüz 2011: 83). Marx yabancılaşmayı *meta fetişizmi* kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. “Marx emeğin meta üretmeye başladığı anda ortaya çıkan, kendisini de metalaştıran ve onun yaşamını tamamıyla metaların kontrolü altına yerleştiren sürece meta fetişizmi adını vermektedir” (Marx, 1990 :165 Akt. Aydın 2010: 23). Üretilen nesnelere insanı aşması ve insanın bunların üzerindeki kontrolünü kaybetmesi kapitalist düzenin beraberinde getirdiklerindedir. Kafka eserlerinde varlığı karşısında ezilene şeylere hep devasalık yükler. Sistemi temsil eden makineye de hem görünümü (*“Gezgin şimdi biraz ilgilenmişti, elini güneşe karşı gözlerinin üzerine koyarak aletin tepesine doğru balktı. Kocaman bir şeydi”*) hem de işlevleri (*“Kendine has bir alettir bu”*) itibari ile büyük bir önem atfedilmektedir (Kafka 2018: 19,23).

Modern birey makinelerin esiri haline gelmiştir denilebilir. İnsanlar artık anılarını yanındakilerle değil, sosyal ağlardaki arkadaşlarıyla paylaşmaktan mutluluk

duyarlar. Beğenilme ihtiyacını yanındaki arkadaşının “*çok güzel olmuşsun*” demesinden değil, sosyal mecrasına eklediği fotoğrafa gelen beğeni sayısıyla karşılıyorlar. İnsanlar artık sevgilerini de dijital ortamlardan göstermeyi tercih ediyorlar. Kötü bir toplumsal olayla karşılaştığında tepkisini yine sosyal medyadan gösteriyor. Öyle ki adeta modern zamanda makine bağımlılığı madde bağımlılığını geçmiş durumdadır. İnsanlar artık fotoğrafını çekip paylaşmadan yemek yiyemez, yer bildirimini yapmadan yeni yerler keşfedip, gezemez olmuşlardır.

Mehmet Ali Deniz (2019: 28) “*Makineler Akıllandıkça İnsanlar Aptallaşır*” yazısında modern zamanın beraberinde getirdiği teknolojik gelişmelerle birlikte insanların artık sahip olduğu çoğu yeteneği kaybettiğini, birçok özelliklerinin de köreldiğini söyler. Artık insanlar numara ezberlemek yerine, numaraları son model cep telefonunun adres rehberine kaydetmeyi tercih ediyor. Böylelikle ihtiyaç duyduğu bilgiye nasıl ulaştığını önemsemeyen beyin köreliyor. Aynı durum adres bulma için de geçerlidir. Artık bu görevi de insanlar yerine makineler yapıyor. Navigasyon uygulamalarıyla insanlar artık gideceği her yere makinelerden yardım alarak gitmektedir. Yine bunun sonucunda da yön bulma, hafıza, çok yönlü düşünme yeteneklerini kaybetmektedir.

5.3. Hüküm’de Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi:

Genç tüccar Georg Bendemann, birkaç yıl önce annesini kaybetmiş babasıyla birlikte yaşamakta ve babasıyla aynı iş yerinde çalışmaktadır. Kendisinin bir nişanlısı ve ondan kilometrelerce uzaklarda yaşayan, sadece mektuplaşarak haberleştiği bir dostu vardır.

Kapitalist sistem, piyasaya tümüyle hakim olan ve onu kontrolü altında tutan bir sistemken artık ekonomik bir sistem olmaktan ziyade insanların toplumsal ve bireysel yaşantılarına en çok etki eden, toplumun en küçük kurumu olan ailenin içindeki ilişkilere kadar sızan ve bu ilişkileri etkileyen bir sistem halini almıştır (Özel 1995:

232). Kapitalist sistem yabancılaşmayı da beraberinde getirir. Kapitalist sistem insanın çevresindeki diğer insanlarla ilişkilerini de soğuk ve gerilimli bir hale getirir. Bu duruma örnek olarak Georg Bendemann'ın Petersburgda'ki arkadaşının sosyal yaşantısına eserde şu şekilde yer verilmiştir:

“Söylediğine göre oradaki vatandaşlarımızla düzenli bir bağlantısı kalmamıştı, Rus ailelerle de neredeyse hiç sosyal ilişkisi yoktu, durum böyle olunca yavaş yavaş müzmin bekarlığa doğru gidiyordu” (Kafka 2017: 16).

Marx kapitalist sistemin beraberinde getirdiği yabancılaşmanın insanlar arasındaki iletişim kopukluğuna sebep olduğunu söyler (Cevizci 1997: 711). Sistem aile içi ilişkilere de yansımış vaziyettedir. Georg'un babası ile arasındaki ilişki de soğuk ve samimiyetten uzaktır. Ortak iş yerinde çalışmaları, aynı evde yaşamalarına rağmen birlikte paylaşımları yoktur. Kafka, Georg'un babasıyla arasındaki mesafeli ilişkiden şu şekilde bahseder:

“Sonunda mektubu cebine koydu ve odasından çıkıp küçük bir koridordan aylardır ayak basmadığı babasının odasına geçti. Gerçekte oraya girmesine hiç gerek yoktu çünkü babasını her gün işte görüyordu ve öğle yemeklerini de birlikte bir lokantada yiyorlardı; evet, doğru, akşamları her biri dilediğini yapıyordu, fakat öyleyken bile, Georg- çoğunlukla olduğu gibi- arkadaşlarıyla dışarıya çıkmaz ya da şu sıralar olduğu gibi nişanlısını ziyaret etmezse bir süre ikisinin de elinde bir gazete, ortak oturma odalarında otururlardı” (Kafka 2017: 20,21).

Rusya kapitalist sistemden en az etkilenen ülkelerden biridir. Burda Georg Bendemann'ın arkadaşının Rusya'ya kaçarak belki de bu sistemin ezici ağırlığından kaçtığı söylenebilir. Eserin ilerleyen sayfalarında Georg'a babası tarafından *“Senin Petersburg'da arkadaşın yok”* demesiyle okuyucuya bir anlamda Rusya'ya kaçmış olan arkadaşının aslında kendi benliği olduğu mesajı verilmektedir.

Kapitalist düzen içerisinde çalışan insanların emeğinin karşılığını alamadığı bir gerçektir. Kapitalistin çalışma koşulları üzerindeki etkisi önemlidir. Çünkü çalışanın, çalışma koşullarını, iş saatlerini, neyi ne kadar üreteceğini, emeğinin maddi karşılığının ne olacağını kendisi belirler ve çalışanın kendi varlığının önemsenmediği bu koşullar

çalışan bireyi çalıştıkça yoksunlaştırır ve yabancılaştırır (Demir 2018: 66). Yazar Georg'un arkadaşından gelen mektupla onun çalıştığı işte emeğinin karşılığını alamadığından şu şekilde bahseder:

“Önceki yıllarda, belki de son kez o taziye mektubunda, Georg’u Rusya’ya gelmeye ikna etmeye çalışmış ve tam da Georg’un iş olanaklarının genişliğinden dem vurmuydu. Bahsettiği rakamlar Georg’un mevcut işlem hacmiyle kıyaslandığında çok küçük rakamlardı. Yine de kendi iş başarısı hakkında dostunu bilgilendirmeye çekinmişti, o zaman yapmamışken şimdi bahsetmeye kalksa garip görünecekti” (Kafka 2017: 18).

Kapitalizm her şeyin değerinin para ile belirlendiği bir sistemdir. Ekonomik zenginliklerin insanların niteleyici bir özelliği olması da kapitalist toplumun beraberinde getirdiği yozlaşmalardan biridir. Artık insanlar iyi, dürüst gibi karakteristik özelliklerin yerine zengin varlıklı gibi maddiyatçı nitelermelerde bulunmaktadır. Georg’un Rusya’daki arkadaşına yazdığı mektupta nişanlısını tanıtırken bu yozlaşmanın izlerine rastlanır:

“En iyi haberi sona sakladım. Frieda Brandenfeld adında bir hanımla nişanlandım. Varlıklı bir ailenin kızı. Sen gittikten uzun zaman sonra geldiler buraya, yani onu tanıman çok güç” (Kafka 2017: 20).

5.4. Bir Köy Hekimi’nde Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi

Öyküdeki olay örgüsü zor şartlar altında mesleğini icra etmeye çalışan köy hekiminin etrafında geçmektedir. Marx’a göre, insan ne sebeple olursa olsun başkaları için çalışırsa artık onun emeği bireysel olmaktan çıkıp toplumsallaşır. İnsanın emeğinin kendini aşması da yabancılaşmayı beraberinde getirir. Kapitalist düzende çalışmak insanların isteklerinden ziyade onlara dayatılan bir zorunluluk haline gelmiştir. (Marx 1990: 165; Tekin, Ferhat 2014: 32). Marx, kapitalist düzende çalışmak zorunda olan insanın, iş rutini içerisinde hayatını devam ettirmek için kendi doğasından ve özünden uzaklaşmasıyla birlikte çalıştıkça tükendiğini söyler. Marx’a göre emek insanın

enerjisinin anlam bulmuş halidir. Bu nedenle, çalışması insana doyum ve mutluluk vermelidir, fakat kapitalist düzende bu mümkün değildir (Demir 2018: 67; Fromm 2014: 70).

Kapitalist sistemde birçok insanı mutsuz eden şey, kapitalizmin herkese statü elde etme fırsatı sunması fakat çok az insanın bu statüleri elde etme imkanı bulmasından kaynaklanır (Mises 2018: 22). Öykünün kahramanı köy hekimi çoğu insanın sahip olmak istediği bu statüye sahip olsa da mutsuz ve mesleğine yabancısıdır. Erich Fromm *“Modern birey sahip olduklarının bedelini özgürlükleriyle ödeyecekler ve maddi açıdan tatmin edilmiş olsalar bile bireyselliklerini kaybetmiş olacaktırlar”* derken aslında bire bir hikayenin kahramanı köy hekiminden bahseder. Zira o doktor olmasının bedelini kaybettiği özgürlükleriyle ödemektedir (Fromm 2014: 17).

Kapitalist toplumda bireyin yabancılaşması sistemin, birey - toplum arasındaki ilişkilere etki etmesinden kaynaklıdır. İnsanların bireyselliklerini yaşayabilmelerine izin vermeyen sistem, bireyin sosyal hayatına, aile içi ilişkilerine, mesleki hayatlarına müdahale eder. Modern zamanda bireyin mesleğiyle arasındaki ilişkinin yalnızca paradan ibaret olması, kendileri için konforlu bir gelir sağlayacak mesleklerin seçilmesi de yabancılaşmaya neden olur. Ekonomik gelirinin fazla olduğu mesleklerin iyi olarak kabul edilmesi anlayışı paranın egemen olduğu kapitalist sistemin beraberinde getirdiği bir anlayıştır. Bu nedenle ekonomik getirisi fazla olan meslekler tercih edilmekte, insanlar sevmeden de olsa bu mesleklerde çalışmaktadırlar. Kapitalist düzende çalışan yaşlı köy hekimi, işini mecburiyetten yapmakta ve çalışma koşullarından rahatsız olmaktadır. Ağır şartlar içinde çalışmasına ve mesleğini hakkıyla yapmasına rağmen emeğinin karşılığını alamadığını şu şekilde dile getirir:

“Köy hekimiydim ben, görevimi en iyi şekilde yapıyordum, hatta fazlasını bile. Aldığım ücret hiç iyi değildi ama öyleyken yoksullara karşı cömert ve yardımseverimdir” (Kafka 2017: 113).

“Marx’ın kapitalizmi eleştirmesinin en önemli etkeni, kapitalizmin para ve mal hırsını, insanları yönlendiren en büyük etken haline getirmiş olmasıdır” (Fromm 2014: 32).

Kapitalist toplumda çalışan bireyler, mesleki kimliklerinin yarattığı sorumluluklar altında ezilir. Kapitalizm sadece Marx'ın bahsettiği gibi işçi sınıfını yabancılaştırılmaz. Bunun en güzel örneği köy hekimidir. Doktor olmasına rağmen oda mesleğinin getirdiği sorumluluklarla birlikte yabancılaşmıştır. Öykünün kahramanı köy hekimi, çağrıldığı hastaya giderken yine boş yere çağrıldığını düşünür ve bu düşüncesinde de haklı çıkar. Bu durum öyküde şu şekilde yer alır:

“Zaten bildiğim şeyi doğrulamıştım; oğlan gayet sağlıklıydı, kan dolaşımında ufak bir sıkıntı vardı, kaygılı annesi tarafından kahveye doyurulmuş ama sağlıklı ve en iyisi onu bir tekmeyle yataktan dışarı atmak. Ama dünyayı ben kurtaracak değilim, o yüzden bıraktım oğlanı yatsın” (Kafka 2017: 112).

Bireyler kapitalist düzende toplumda sahip oldukları pozisyonlarından dolayı çeşitli toplumsal rollere sahiptirler. İnsanın mesleğinden dolayı çevresine karşı çeşitli sorumlulukları vardır. Sanatçıdan sanatını icra etmesi, öğretmenden öğrencilere ders vermesi beklenirken, doktorlardan da hastaları iyileştirmesi beklenir. Öykünün kahramanı köy hekimi, doktor olduğu için her an ulaşılabilir olduğundan ve köylüler tarafından özel hayatına saygı duyulmadığından şu şekilde yakınır:

“Reçete yazmak kolay, ama insanlarla anlaşmak zor. Eh demek ziyaretimin sonuna gelmiştim, yine yok yere çağrılmıştım; alıştım artık; tüm köy halkı kapımdaki gece ziliyle hayatı bana zindan etmişti” (Kafka 2017: 113).

Erich Fromm, Köy hekimine benzer şekilde Marx'ın bireyin çevresine, mesleğine, emeğine yabancılaşması hakkındaki düşüncelerini *“Yanılsama Zinciri”* adlı eserinde şu şekilde aktarır:

“Yabancılaşmış emek, insanın hayatını ve kendi yapısını düşünsel doğaya yabancılaştırıp, insanı kendi kendinin varlık aracı haline getirir. İnsanı kendi bedenine, doğaya, maddi ve manevi hayatına yabancılaştırır. İnsan kendi hayatına ve tarzına yabancılaştığında, diğer insanlarla da kaçınılmaz bir şekilde yabancılaşır. Kendi işiyle olan ilişkisine ve kendi emeğine hangi gözle bakarsa, başka insanlara, onların emeklerine ve ürettiklerine de o gözle bakar. Diyebiliriz ki, insanın kendisiyle yabancılaştığı takdirde, her insan da diğer insanlarla yabancılaşır. Yine diğer bütün

insanlar da hayata aynı derecede yabancılaşırlar” (Marx 1844: 103 Akt. Fromm 2003 : 45).

5.5. Açlık Sanatçısı’nda Kapitalist Düzenin Birey ve Topluma Etkileri ve Modern Bireyin Toplum İçindeki Trajedisi:

Açlık sanatçısı, sirkte aç kalarak hayatını sürdürüp, sanatını icra etmektedir. Sanatçı, sanatını icra ederken genelde insanlardan uzaklaşır. Aynı zamanda onlar tarafından takdir edilmeyi de bekler.

Kapitalist düzende yabancılaşmanın ekonomik nedenlerinden biri her şeyin alınıp satılabilir bir meta haline getirilmesidir (Löwith 1999: 140). Sanatçının insanlık dışı sanatı da bir meta haline gelmiştir ve onun yabancılaşmasının en temel nedeni de budur.

Açlık sanatçısı tıpkı Marx’ın yabancılaşmasının boyutlarını ele alırken bahsettiği gibi, hem emeğine hem kendisine hem de başka insanlara yabancılaşan bir bireyi temsil eder niteliktedir (Fromm 2015: 56).

Kapitalist sistemin egemen olduğu toplumlarda çalışan bireylerin çoğu bürokratik patronlarca istihdam edilir, bu yüzden de hayatlarını onlara bağımlı bir şekilde sürdürürler. Bu insanlar, iş yaşamında yalnızca emeklerini değil, benliklerini de satmışlardır (Fromm 2015: 36). Öyküde açlık sanatçısının karşısında otorite olarak onun menajeri bulunur. Sanatçının ne şartlar altında çalışacağı, ne kadar süreyle çalışacağı açlık sanatçısının kendi iradesi ile menajerine bağlanmış vaziyettedir. Bu durumun bir örneği anlatıda şu şekilde geçer:

“Organizatör aç kalma süresini en fazla kırk gün olarak belirlemişti, sanatçısının daha fazla kalmasına büyük şehirlerdeki gösterilerde bile izin vermezdi. Bu hesabında bir bildiği vardı” (Kafka 2017: 126).

Kafka'nın kapitalist sistemin etkilerini en çok hissettirdiği “Dönüşüm” adlı eserinde Gregor Samsa'nın işe geç kalmasıyla eve firma yetkilisi gelir. Firma yetkilisine Gregor'a fırsat vermeden ailesi açıklama yapar. Gregor'dan önce ailesinin açıklama yapmasına benzer şekilde açlık sanatçısının da bir hatası veya yanlışı olduğu zamanlarda menajeri onun yerine açıklama yapma ihtiyacı duyar:

“Gün olur da iyi yürekli bir adam çıksa karşısına, bu hüznün kökeninde açlık gösterilerinin yattığını açıklamaya kalksa, bir de gösterinin ilerleyen günlerinden biriye, açlık sanatçısı özdenetimini yitirmiş bir vahşi hayvan gibi kafesin parmaklıklarına saldırarak izleyicileri korkuya salıyordu. Böyle bir durumda menajerin elinde geçer akçe olan bir cezalandırma yöntemi vardı: Salondaki izleyicilerden, açlık sanatçısı adına özür dileyerek onu affetmelerini rica ediyor, tokların asla anlayamayacağı açların halinden kaynaklanan bu öfke nöbetine anlayış göstermelerini istiyor, açlık sanatçısının şimdiye dek katlandığından çok daha uzun sürecek açlık sürelerine katlanabileceği iddiasını anımsatıyor, bu iddiadaki iyi niyetli amacı ve büyük fedakarlığı anlatıyor, nedir, hemen ardından gösterdiği resimlerle bu iddiayı çürütmeye başlıyordu, çünkü bu resimlerde açlık sanatçısı kırkıncı günün sonunda yatağında ölü gibi yatar görünüyordu” (Kafka 2015: 31).

Kapitalist sistemde temel amaç para kazanmaktır ve bunun nasıl yollarla olduğunun bir önemi de yoktur. Akıl dışı da olsa iyi gelir getirmesi yeterlidir. Açlık sanatçısının mesleği haline gelen sanatının insanlık dışı veya akıl dışı bir iş olduğu için değil de artık iyi kazanç sağlamadığı için akıl işi olmadığı düşünülmesi, kapitalist sistemin etkilerindedir. Bu durum öyküde şu şekilde geçer:

“Son yıllarda açlık sanatçılara olan ilgi epeyi azaldı. Eski yıllarda kişinin tek başına böyle büyük gösteriler düzenlemesi iyi kazanç sağlardı ama günümüzde böyle bir işe kalkışmak akıllı adam işi değil. Eski çamlar bardak oldu!” (Kafka 2015: 25).

Marx için çalışanların eşit ücret alması önemli değildir. Onun önem verdiği çalışanların kendi benliklerini yok edecek çalışma biçiminden kurtulmalarıdır. Zira Marx kapitalist sistemi en çok insanların benliklerini hiçe sayması açısından eleştirmiştir (Fromm 2014: 79).

Kapitalist sistemin ağır koşulları açlık sanatçısının sirkte diğer hayvanların yanına konulmasından ve bir hayvan gibi müamele görmesinden anlaşılacağı üzere insanı insanca yaşamasına müsaade etmemekte insanı insan olmaktan çıkarmaktadır. Açlık sanatçısının velinimetini saydığı izleyicileri tarafından bir hayvandan farkı yoktur, açlık sanatçısını tıpkı hayvanat bahçelerinde olan esir hayvanları seyrederek gibi seyretmektedirler. Bu durumu Kafka eserinde şu satırlarla okuyucuya aktarır:

“Hava güzelse kafes ortaya konur ve özellikle çocukların ziyaretine açıktır. Büyükler için bu gösteri genellikle bir modanın takipçisi olmaktan öte anlam taşımazken, küçükler hayretten açık kalmış ağızlarıyla tehlikelere karşı el ele tutuşur, sarı benizli, örme giysili, açlıktan kaburgaları sayılır olmuş açlık sanatçısının samanlar üzerine bağdaş kurmasını, kimi zaman ise kendi içine dalıp kimseyi, hatta kafesin içindeki tek eşya olup tik tak eden saati bile işitmeyişini, kapadığı gözlerini önüne dikip bir bardaktan seyrek olarak bir yudum su alıp dudaklarını ıslatışını izlerlerdi” (Kafka 2015: 25).

“Açlık sanatçısı gerçekleri fark etmiyor değildi, bu yüzden kendisini manejin ortasındaki tanınmış gösterilerin arasına değil, sirkte dışındaki ahırların yanına, yine de kolay varılabilecek bir yere yerleştirmelerine alınmamıştı” (Kafka 2015: 33).

Marx’ın kapitalist sistemden bahsederken üzerinde durduğu konulardan biri, çalışanın yalnızca emeğini değil, emeğiyle birlikte kendi yaşamının da bir kısmını ücretlendirdiğidir. Ayrıca çalışanın emeğini karşılığını hak ettiği ölçüde alamıyor olmasından da bahseder (Marx, Engels 2005: 123). Yaşamını sanatını ücretlendirerek idame ettiren açlık sanatçısının aynı zamanda geçim kaynağı olan sanatı, onun yaşamını tümüyle kuşatmıştır. Ayrıca katlanmak zorunda olduğu ağır şartlara rağmen emeğinin karşılığını alamamaktadır. Bu durum ‘Açlık Sanatçısı’nda’ şu şekilde geçer:

“Birbirlerini dengeleyen ve bütünleyen denli çok çalışanı, hayvanı, araç gereci bulunan bir sirkte, açlık sanatçısına da küçük bir ücret karşılığında iş vardı elbette. Üstelik anlaşmayla bağlanan sadece açlık sanatçısı değil, onun yıllardır büyüyen ünüydü de” (Kafka 2017: 33).

Modern zamanda farklılığını kaybeden eylemlerin, ilgiyi de kaybettiği söylenebilir. Açlık sanatçısının oldukça farklı olan sanatı başlarda insanlar tarafından farklı bulunup yoğun ilgi görse de zamanla ilgisini kaybedecektir. Açlık sanatçısının açlık süresini kırk günle sınırlandırması da yine bu sebeptendir.

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırma sürecinde eserleri analiz edilen Franz Kafka ve eserleriyle ilgili bazı sorular zihni meşgul etmektedir. Bunlardan bazıları şöyle ifade edilebilir: Franz Kafka'nın o dönemde ortaya koyduğu düşünceleri günümüzde halen geçerliliğini korumakta mıdır? Günümüz modern toplum sorunları ile Kafka'nın ele aldığı sorunlarda paralellik gösteren noktalar var mıdır? Yapılan bu araştırmada, 20. yüzyılın en önemli yazarlarından olan Franz Kafka'nın öyküleri üzerinden; birey, toplum, modern birey, toplumsal kurumlar, kapitalizm, yabancılaşma, bürokrasi gibi kavramlar bağlamında düşünceleri irdelenirken şöyle sonuçlar tespit etmek mümkün olmaktadır:

Öykülere genel anlamda bakıldığında, birey ve toplumun birbirine geçmiş iki yapı olduğu söylenebilir. Ne toplum bireyden ayrı ne de toplum bireyden bağımsız düşünülebilir. Kafka'nın öykülerinde birey ve toplum genel olarak bir çatışma içindedir. Birey ve toplum ilişkisi bağlamında ortaya çıkan çatışmada Kafka bireyin yanındadır denilebilir. Kafka'nın öykülerinden anlaşıldığı kadarıyla bireyi içinde bulunduğu durumdan kurtaracak olan yine kendisidir. Toplum bu süreçte aksine olumsuz bir etkide bulunur.

Kafka'nın öyküleri toplumsal hayat bakımından ele alındığında, neresinden bakılırsa bakılsın toplumsal ilişkilerin zayıf olduğu gerçeğini okuyucuya yansıtır. İlişki ağının zayıflığı ve iletişim kopukluğu, toplumun en küçük birimi olan ailede başlar. Kafka, özellikle 'Dönüşüm' ve 'Hüküm' öykülerinde kahramanların aileleriyle olan kopuk ilişkilerine vurgu yapar.

Franz Kafka'ya göre, yabancılaşmaya neden olan faktörler genellikle toplumsaldır. Yabancılaşmanın nedenleri toplumsal olsa da, yabancılaşma kendini en çok yine birey üstünde gösterir. Bireyler çoğu zaman boyun eğip kabullenerek sosyal hayatlarını düzenlerler. Bu nedenle kendi benliklerinden uzaklaşıp yabancılaşırlar.

Kafka'nın öykülerinde, toplumsal kurumlar yabancılaşmaya neden olan temel faktörler arasında yer alır. Aile, bu toplumsal kurumların başında yer alır. Kafka öykülerinde aile fertleri arasındaki ilişkilerin yapay olduğundan bahseder. Samimiyetten uzak ilişkiler nihayetinde bireyi yabancılaşmaya sürükler.

Bu çalışma ile Franz Kafka'nın öykülerinde yabancılaşma bir neden midir, yoksa bir sonuç mudur? sorusuna, yabancılaşma bir sonuçtur denilerek cevap verilmiştir. Yabancılaşma yalnızca kapitalizme özgü bir olgu değildir. Ancak Kafka'nın öykülerinden anlaşıldığı kadarıyla, yabancılaşmaya en çok neden olan faktör, kapitalizmdir. Özellikle 'Dönüşüm' öyküsünde kapitalist düzenin aile içi ilişkilere kadar sızdığı görülür. Aile kurumunun tek bağlayıcı unsuru olarak para karşımıza çıkmaktadır. Kapitalizm başka bir yönüyle insanları borçlandıran bir sistemdir. Sistem insanların olmayan paralar üzerinden harcama yapmalarını teşvik etmekte, kazandıkça insanı daha da borçlu hale getirmektedir. Böylelikle insanlar yaşam boyu borçlu hale gelirler. 'Dönüşüm' eserinin kahramanı Gregor Samsa da onu yabancılaştıran işinde ailesinin patrona olan borcu yüzünden çalışmak zorunda olan bireyi temsil etmektedir.

Kafka yabancılaşmanın başka bir nedeni olarak kapitalist düzende çalışma koşullarını gösterir. Kapitalist sistemde çalışan birey emeğinin karşılığını tam olarak alamaz. Kafka'ya göre kapitalizm ekonomik getiri sağlayan her şeyi bir meta haline getirir. Bu durum da yabancılaşmayı beraberinde getirir. 'Açlık Sanatçısı' öyküsünde sanatçının insanı sınırları aşan sanatı dahi bir meta haline dönüştürülmüştür.

Teknoloji insan hayatını kolaylaştıran bir unsurken, modern zamanda insanlar için tehdit oluşturan bir unsur haline gelmiştir. Kafka 'Ceza Sömürgesi' öyküsünde bireyi maddenin hizmetine sunan, maddenin kölesi haline getiren sistemi eleştirir.

Öykünün kahramanı subayın kendini makine ile özdeşleştirme, kendisinin onsu bir değerin olmadığı düşünmesi, maddenin egemenliği altına giren bireyi temsil eder.

Franz Kafka'nın edebi eserlerinde birey ve toplum arasındaki ilişkinin gerilimli ve soğuk tarzda kurulmasına neden olan en önemli etken, toplumsal yabancılaşmadır. Kafka'nın eserlerinde toplumsal yabancılaşmanın ortaya çıkmasına neden olan en önemli unsurlar ise kapitalizm ve bürokrasi. Bu bağlamda Kafka'nın eserlerinde kapitalizm ve bürokrasiye, birey ve toplum arasındaki ilişkiye en çok etki eden ve modern topluma hakim olan düzenler olarak yer verilmiştir.

Franz Kafka'ya göre yabancılaşma hem birey ile birey arasında hem de toplum ile birey arasında bir iletişim kopukluğuna neden olmaktadır. 'Dönüşüm' öyküsünde Gregor Samsa'nın patronu, babası, kız kardeşi ile olan ilişkileri bu tespiti doğrular niteliktedir. Gregor babasıyla aynı evde yaşamasına rağmen paylaşımları çok azdır. Bu tespiti ilişkin başka bir örnekte 'Ceza Sömürgesi' öyküsünde karşımıza çıkar. İdam edilecek olan mahkûmun subayın dilini bilmemesi birey ile toplum arasındaki iletişim kopukluğunu simgeler.

Kafka'ya göre, modern dünya insanının otorite karşısında hiçbir itiraz etme gücü yoktur. Yazarın bu görüşüne örnek olarak; 'Dönüşüm' öyküsünde Gregor Samsa'nın patronuna koşulsuz itaat etmesi, babasının baskısı altında ezilmesi gösterilebilir. Ayrıca 'Ceza Sömürgesi' öyküsünde idam mahkumunun içinde bulunduğu durumu kabullenmesi de yine bireyin otorite karşısındaki acizliğini gözler önüne serer denilebilir.

Modern zaman da teknolojik gelişmeler ile birlikte iletişim araçları da gelişmiştir. Telefonlar, sosyal medya araçları vs. ile artık dünyanın diğer ucundakilerle dahi iletişim kurmak çok basit hale gelmiştir. Ancak teknoloji bununla beraber insanları birçok değerden de soyutlamıştır. İnsanlar birbirlerine mesafe olarak yaklaşırken duygusal olarak uzaklaşmıştır.

Teknoloji kontrol edilebildiği zamanlarda insanoğlu için yararlıdır. İnsanlar eskiden bir araştırma yapmak için günlerce uğraşmak zorunda kalırlarken teknolojik gelişmelerle birlikte artık bu durum değişti. İhtiyacınız olan bilgiye ulaşmak için artık bilgisayarınızın başınıza geçmeniz yeterli olacaktır. Fakat insan teknoloji üzerindeki kontrolünü kaybettiği zaman bu durum tehlikeli bir hal almaya başlar. Teknolojik gelişmeler beraberinde o kadar çok uyararı birlikte getirdi ki, günümüzde karşılaştığımız en büyük problemlerden biri de tek bir duruma yoğunlaşmamaktır.

Çalışmada birey mi toplumu yoksa toplum mu bireyi daha fazla etkiler? sorusuna, toplum bireyi daha fazla etkiler olarak cevap verilmiştir. Kafka'nın öykülerinde bireyin, toplumsal bir kurum olan aile üzerinde etkisinden çok fazla söz edilmez. Kafka'ya göre bireyin aile üzerinde fazla etkisi yoktur ancak aile birey üzerinde daha da etkilidir. Örneğin, 'Dönüşüm' öyküsünün kahramanı Gregor Samsa'nın yabancılaşmasının temel nedeni ailesidir. Yani ailesi onun üzerinde bu denli etkilidir. Öykünün sonunda Gregor Samsa'nın ölmesiyle ailenin hiçbir şey olmamış gibi tatil planları yapması, onun ailesi üzerinde etkisi olmadığını kanıtlamaktadır.

Kafka'nın eserlerindeki amacı, aslında insanı ne pahasına olursa olsun kendisi olduğu kişiye dönüştürmektir. Kafka başkalarının bakışlarından, tavırlarından, düşüncelerinden, bürokrasiden, otoriteden daima kendini korumaya çalışmış ve eserlerinde bunu yansıtmıştır. Kafka eserlerinde bulunduğu dönemi, ailesini, düşüncelerini kendine has tarzıyla kaleme almıştır. Kafka'nın eserlerinin doğrudan kendi hayatından izler taşıdığı özellikle 'Dönüşüm' öyküsünde kanıtlanmıştır (Stach 2013: 93, 101, 232). Bu duruma örnek olarak; Kafka'nın kız kardeşi ile arasında olan ilişkisini Grete üzerinden okuyucuya aktardığı söylenebilir. Kafka'nın en sevdiği kardeşi en küçük kardeşi olan Ottla'ydı. Ottla ile ilişkileri çok güzelken Kafka kardeşinin babasının tarafına geçtiğinden şüphelenir ve araları bozulur (Friedlander 2015: 42). Benzer şekilde öykünün başında kız kardeşi Gregor'un kendine en yakın gördüğü kişidir. Ancak dönüşümden sonra Grete, Gregor için bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tespitler bağlamında incelendiğinde, Kafka'nın düşüncelerinin halen geçerliliğini koruduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle soğuk savaş döneminin sona ermesiyle ve son yıllarda küreselleşme adıyla daha da yaygınlaşan kapitalizm, teknolojinin yarattığı imkânlarla birleşerek toplumsal ilişkilerin ve değerlerin daha da zayıflamasına neden olmuştur. Dolayısıyla çalışmanın sonunda Kafka'nın kendi çağını aşan bir yazar olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Adak, Nurşen (2009). “Sosyoloji ve Sosyal Problemler”. *Sosyal Problemler Sosyolojisi*. Ed: Nurşen Adak. Ankara: Siyasal Yayın- Dağıtım.15-32.
- Ağca, Deniz Ahmet (2016). “Kafka’nın Dönüşüm Adlı Yapıtında Bireyin Yaşam Algısı ve Yabancılaşma”, (http://yenidusunce.com.tr/kultursanat/y658-_KAFKANIN_DONUSUM_ADLI_YAPITINDA_BIREYIN_YASAM_ALGISI_VE_YABAN_CILASMA_.html, 24 Eylül 2018’de erişildi).
- Arslantürk, Zeki ve Amman Tayfun (2009). “Sosyoloji Kavramlar – Kuramlar – Süreçler – Teoriler”. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aydın, Ayhan (2000). “Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası”. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, Derya Güler ve Takay Araz, Bahar (2017). “Janus’un İki Yüzü: Yabancılaşma ve Gösteriş Tüketimi”. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt:35 Sayı:1: 1-18.
- Aytaç, Ömer (2005). “Kapitalizm ve Boş Zaman”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt:6 Sayı:1: 1-22.
- Canatan, Kadir ve Yıldırım, Ergün (2013). “Aile Sosyolojisi”. İstanbul: Açılım Kitap.
- Cevizci, Ahmet (1997). “Felsefe Sözlüğü”. Ankara: Ekin Yayınları: 711.
- Çelik, Muhammed ve Dağ, Mehmet (2017). “Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Beu Akademik İzdüşüm Dergisi* Cilt:2 Sayı:3: 50-69.

- Çiçek, Nuri (2015). *Franz Kafka'da Yabancılaşma Problemi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Zafer (2018). “Karl Marx’ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma ve Sonuçları”. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* 3(5):63-74.
- Deniz, Mehmet Ali (2019). “Makineler Akıllandıkça İnsanlar Aptallaşır”. *Kafasına Göre Dergisi*. Sayı:25.
- Durakoğlu, Abdullah (2011). “Çocuk Doğası ve Eğitimi”. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Durakoğlu, Abdullah ve Altıparmak, İpek Beyza (2016). “Franz Kafka’nın ‘Dönüşüm’ Adlı Eserinin Sosyolojik Yönden Analizi”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:16 Sayı:2:171-184.
- Durakoğlu, Abdullah ve Zabun, Beyhan (2018). “Ivan Ilich’in Yabancılaşma Anlayışı Bağlamında Modern Üniversite Eleştirisi”. Sayı: 8(2): 441-457.
- Erkal, Mustafa E. (1993). “Soyoloji”. İstanbul: Der Yayınları.
- Fischer, Ernst (1998). “*Kafka*”. Çev. Ahmet Cemal. İstanbul: Kavram Yayınları.
- Friedlander, Saul (2015). “*Kafka: Utanç ve Suçluluğun Şairi*”. Çev. Tuğçe Aysu. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Fromm, Erich (1990). “*Sahip Olmak ya da Olmak*”. Çev. Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Fromm, Erich (2014). “*Marx’ın İnsan Anlayışı*”. Çev. Kaan H. Ökten. İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, Erich (2018). “*İnsan Olmak Üzerine – Modern Dünyada Yabancılaşmaya Dair Hümanist Bir Bakış*”. Çev. Şükrü Alpagut. Ankara: Say Yayınları.

Fromm, Erich (2018). “*Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum – Yanılsama Zincirlerinin Ötesinde*”. Çev. Necla Arat. Ankara: Say Yayınları.

Gençtan, Engin (1974). “Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar”. Ankara: 63-65.

Güler Aydın, Derya (2010). “Kapitalizmde Bireyin Sorgulanması: Yabancılaşma ve Demir Kafes”. *Amme İdare Dergisi*. Cilt:4 Sayı:2.

Güler, Deniz ve Ulutak, Nazmi (1992). “Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile”. *Kurgu Dergisi*. Sayı:11:51-76.

Gündüz, Uğur (2011). “Kafka Metinlerinde İletişim, İletişimsizlik ve Yabancılaşma Olgusu Üzerine”. *Selçuk İletişim Dergisi*: 84-94.

Hogg, A. Michael ve Voughan, M.Graham (2014). “*Sosyal Psikoloji*”. Çev. İbrahim Yıldız ve Aydın Gelmez. Ütopya Yayınevi: 143

Huberman, Leo (2013). “*Sosyalizmin Alfabesi*”. Çev. Hasan İlhan. Ankara: Alter Yayınları.

İsen, Galip ve Batmaz, Veysel (2002). “*Ben ve Toplum*”. İstanbul: Om Yayınevi.

İslatince, Hasan (2009). “İktisadi Sistemler”. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım:43.

Kafka, Franz (2003). “*Mavi Oktav Defterleri*”. Çev. Osman Çakmakçı. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

Kafka, Franz (2005). “*Mavi Oktav Defterleri*”. Çev. Osman Çakmakçı. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.

Kafka, Franz (2009). “*Babaya Mektup*”. Çev. Cemal Ener. Can Yayınları.

Kafka, Franz (2009). “*Bütün Öyküler*” Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi. 577-579.

- Kafka, Franz (2012). “*Bütün Öyküleri*”. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, Franz (2014). “*Şato*”. Çev. Regaip Minareci. İş Bankası Yayınları.
- Kafka, Franz (2015). “*Bir Köpeğin Araştırmaları*”. Çev. Nuray Polat. Ankara: Tutku Yayınevi. 3.
- Kafka, Franz (2015). “*Felice’ye Mektuplar*”. Çev. Derya Öztürk. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Kafka, Franz (2015). “*Milena’ya Mektuplar*”. Çev. Derya Öztürk. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Kafka, Franz (2016). “*Dava*”. Çev. Ahmet Cemal. Can Yayınları.
- Kafka, Franz (2017). “*Ceza Sömürgesi*”. Çev. Mert Hüseyin Ergül. İstanbul: Olympia Yayınları. 20.
- Kafka, Franz (2018). “*Ceza Sömürgesi*”. Çev. Kerem Çalışkan. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kafka, Franz (2018). “*Dönüşüm*”. Çev. Ahmet Cemal. İstanbul: Can Yayınları.
- Kafka, Franz (2018). “*Otla’ya ve Aileye Mektuplar*”. Çev. Regaip Minareci. İş Bankası Yayınları.
- Kafka, Franz ve Nabokov Vladimir (2014). “*Nabokov Dönüşüm Dersiyle Birlikte Dönüşüm*”. Çev. Vedat Çorlu ve Savaş Kılıç. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Karababa, Safiye (2018). “Gogol’un ‘Palto’ ve Kafka’nın ‘Dönüşüm’ Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Sayı:7: 1729-1745.
- Koç, Emel (2014). “Gabriel Marcel Üstüne”. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.

- Korkmaz, Ramazan (2009). “Metaforik Dönüştürme Biçimleri ve Efendi-Köle Diyalektiği Bakımından Beyaz Kale”. *Bilig Dergisi*. Sayı: 50: 120-128.
- Krishnamurti, J (2013). “*Birey ve Toplum*”. Çev. Mihriban Doğan. İstanbul: Omega Yayınları.
- Löwith, Karl (1999). “*Max Weber ve Karl Marx*”. Çev. Nilüfer Yılmaz. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Löwith, Karl (1999). “*Max Weber ve Karl Marx*”. Çev. Nilüfer Yılmaz. Doruk Yayıncılık:140
- Marx, Karl (1867). *Capital, Volume I*, Penguin Books. London:165.
- Marx, Karl (2004). “*Ekonomi Yazıları*”. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayın.
- Marx, Karl ve Engels Friedrich (2014). “*Komünist Manifesto*”. Çev. Hasan İlhan. Ankara: Alter Yayınları.
- Marx, Karl, Engels, Friedrich (2005). “*Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*”. Çev. Muzaffer Erdost. Ankara. Sol Yayınları.
- May, Rollo (1997). “*Kendini Arayan İnsan*”. Çev. Ayşen Karpat. İstanbul: Kuradışı Yayıncılık.
- Mises, Ludwig Von (2018). “*Anti-Kapitalist Zihniyet*”. Çev. Yusuf Şahin. Ankara: Liberte Yayınları.
- Mises, Ludwig Von (2018). “*Anti-Kapitalist Zihniyet*”. Çev. Yusuf Şahin. Ankara: Liberte Yayınları.
- Oralış, Meral (2009). “Bedende Açan Çiçekler Franz Kafka’nın Yara İmgesi”. *İstanbul Üniversitesi*: 14-30.

- Özel, Mustafa (1995). “Piyasa Düşmanı Kapitalizm”. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özkan, Recep (2004). “Toplumsal Değerlerin Birey ve Toplum Üzerindeki Etkisi”
Bilge Dergisi. Cilt:10, Sayı:39
- Punch, Keith F (2016). “*Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*”. Çev.
Dursun Bayrak, H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz. Ankara: Siyasal Yayınları.
- Ritzer, George ve Stepnisky, Jeffrey (2015). “*Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*” . Çev. Irmak Ertuna Howison. Ankara: De Ki Yayınevi.
- Robertson, Ritchie (2007). “*Kafka*”. Çev. Elif Böke. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları:
10,96.
- Salihoğlu, Hüseyin (1983). “Doğumunun 100. Yılında Kafka’nın Güncelliği”. *H.Ü.
Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Özel Sayı: 39-46.
- Satır, Mehmet Emin ve Bal, Enes (2018). “Franz Kafka’nın Dönüşüm’ünde Sosyal
Dışlanmışlık Olgusu”. *Folklor/Edebiyat Dergisi*. Cilt: 24 Sayı: 96: 191-199.
- Sivri, Medine ve Çelik, Fulya (2016). “‘Ceza Sömürgesi’ ve Otoriteryanizme Kafkaesk
Bir Yaklaşım”. *Folklor/Edebiyat Dergisi*. Cilt:22 Sayı:86: 77-91.
- Stach, Reiner (2013). “Kafka Kavrama Yılları I.Cilt “. Çev. Sezer Duru. İstanbul: Sel
Yayımları.
- Stach, Reiner (2013). “Kafka Kavrama Yılları II.Cilt”. Çev. Sezer Duru. İstanbul: Sel
Yayımları.
- Şentürk, Burcu (2016). “Marksist Kurama Bir Katkı: Lukacs’ın İdeoloji
Kavramsallaştırılması”. *Kilikya Felsefe Dergisi Sayı:2: 45: 39-50*.

- Tekin, Ferhat (2014). “Peter L. Berger’in Yabancılaşma Anlayışı: Diyalektik Bilincin Kaybı”. *Beytülhikme an International Journal of Philosophy Araştırma Makalesi*. Necmettin Erbakan Üniv. Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü: 30-47.
- Tezel, Ayfer (2004). “Aile İçi İletişim”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*: 1-6.
- Tokdemir, Aslıhan ve Diler, Elif (2004). “Franz Kafka ve Die Verwandlung (Değişim) İsimli Eseri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:11:1-15.
- Töre, Teslim (2002). “Birey, Toplum, Sistem ve Globalizm”. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Ünalı, Halime (2011). “*Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*”. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wagenbach, Klaus (1997). “*Franz Kafka Yaşam Öyküsü*”. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul : Cem Yayınevi.
- Yanıklar, Cengiz (2010). “Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma”. *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 34. Sayı: 1: 25-32.
- Yediyıldız, Bahaeddin (1994). “Tarih”. İstanbul. MEB. Yayınları. II.Cilt.
- Yenişehirlioğlu,Şahin(1995).“Birey-Toplum-Devlet İlişkileri”.Ankara:ÜmitYayıncılık.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H (2005). “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zeybekoğlu, Özge (2009). “Sosyal Problem Boyutuyla Aile”. *Sosyal Problemler Sosyolojisi*. Ed: Nurşen Adak. Ankara: Siyasal Yayın- Dağıtım. 35-38.